

Szent-Miklósy István

A MAGYAR FÜGGETLENSÉGI MOZGALOMBAN

Egy szemtanú beszámolója.

Fordította:

VIGH ZOLTÁN

Néhai feleségem, Éva emlékének,
István fiamnak,
barátaimnak és harcostársaimnak az MFM-ben,
akik oly sok áldozatot hoztak.

T A R T A L O M

Képek jegyzéke	...
Előszó	...
Köszönetnyilvánítások	...
Bevezetés: a geopolitikai és személyes tényezők összjátéka	...
ELSŐ RÉSZ: A MAGYAR FÜGGETLENSÉGI MOZGALOM MEGJELE- NÉSE ÉS KÜZDELME A NÉMET HEGEMÓNIA ELLEN MAGYARORSZÁGON 1942-TŐL 1945-IG	...
Első fejezet	
Kinevezésem a Legfelső Honvédelmi Tanácshoz	...
Az LHT felépítése és munkatársai, ...	
Feladataim az LHT-nál, ...	
Második fejezet	
A Magyar Közösségben	...
A demokratikus fejlődés történelmi háttere, ...	
Hogyan lettem a Magyar Közösség tagja, ...	
A Magyar Közösség, ...	
A Magyar Közösség Soós Géza szemével, ...	
Harmadik fejezet	
Az 1944-es események: az ellenállási tevékenységek háttere	...
Negyedik fejezet	
Tagságom a Magyar Függetlenségi Mozgalomban	...
Az MFM eredete és szervezeti felépítése, ...	
Az MFM és ifjabb Horthy Miklós Különleges Irodája, ...	
Szerepem az MFM Központi Titkárságán, ...	

Ötödik fejezet

Még három hónap a szovjet fronton ...

Kinevezéseim okai, ...

Kozma tábornok és a gyeljatyin-mikulicsini csata, ...

Távollétem hatása az MFM-re, ...

Hatodik fejezet

Visszaszámlálás október 15-ig: az utolsó hat hét ...

Az MFM új kezdeményezései, ...

Fegyverszüneti tapogatózás a Szovjetunió felé, ...

Hibás számítások és rossz lépések, ...

Hetedik fejezet

A döntő huszonnégy óra: 1944 október 15. és 16. ...

Horthy proklamációja és a nyilas ellenproklamáció, ...

Egy kudarcbafulladt fegyverszüneti küldetés, ...

Horthy letartóztatása, ...

1944 október 15. eseményeinek összefoglalása, ...

Nyolcadik fejezet

A nácik fogságában ...

Letartóztatásom és kihallgatásom, ...

Kihallgatások a Fő utcai fogházban, ...

Veress Lajos tábornok sikertelen szökési kísérlete, ...

Gyorsított vizsgálat a Margit körúti katonai fogházban, ...

Három téli hónap a sopronkőhidai szigorított fegyházban, ...

Menekülés az amerikai csapatok elől és felszabadulásunk, ...

Kilencedik fejezet

Az MFM 1944 október 15. után ...

Fragho, Szent-Iványi és Teleki fegyverszüneti
tárgyalásainak sorsa, ...

A diplomáciai erőfeszítések katonai támogatásának
kudarca, ...

A politikai ellenállás szétesése, ...

A Magyar Front és az MFM maradványainak egyesülése, ...

Soós és Hadnagy eredménytelen tárgyalásai a szövetségesekkel,...

Veress Lajos tábornok kísérletei Horthy rendelkezésének
végrehajtására, ...

MÁSODIK RÉSZ: KISÉRLETEK A MAGYARORSZÁGI SZOVJET HEGEMÓNIA KORLÁTOZÁSÁRA, 1945-TŐL 1947-IG

Tizedik fejezet

Demokratikus kísérlet Magyarországon 1945-től 1947-ig ...

A háború utáni demokratikus kormány fejlődése, ...

Hogyan láttam a demokratikus kísérlet haladását, ...

Tizenegyedik fejezet

Visszatérésem Magyarországra és egy katonai pályafutás
vége ...

Visszatérési döntésem okai, ...

Új igazolási eljárások, ...

Tizenkettedik fejezet

Újból munkához látunk Szent-Iváhyival ...

Eredet és tagság, ...

Szent-Iványi körének céljai és tevékenysége, ...

Összefoglaló: Mi volt az MFM 1945-ben és 1946-ban, ...

Tizenharmadik fejezet

Letartóztatásom és megkínzátásom a kommunisták
fogságában 1946 decemberétől 1947 áprilisáig ...

Letartóztatásom, ...

A módszer, amellyel valószínűleg felgöngyölítették szervezetünket, ...

Kínzások a vallomások kicsikarására, ...

Egy példa a kihallgatásokra, ...

A helyzet felmérése és a megfelelő viselkedés kialakítása,...

Volt-e agymosás? Volt-e összeesküvés? ...

Tizennegyedik fejezet

Az 1947-es összeesküvési perek ...

A vádlottak és az ellenük emelt vádak, ...

A tárgyalás és az ítélet, ...

Hogyan vezették a tárgyalást valójában, ...

Tizenötödik fejezet

Életem tíz éve a kommunista börtönökben ...

Tizenhatodik fejezet

Kiszabadulásom a börtönből és menekülésem Magyarországról ...

HARMADIK RÉSZ: KÖVETKEZTETÉSEK

Tizenhetedik fejezet

Ellenállás és együttműködés: a kényes egyensúly ...

Tizennyolcadik fejezet

A Magyar Függetlenségi Mozgalom kimenetele ...

1943-as diplomáciai küldetésem Erdélyben: a Náci Német-
országgal szembeni állásfoglalásom eredete ...

A nemzetközi kapcsolatok, illetve Erdély és Magyar-
ország sorsa ...

Szent-Miklós István vezérkari őrnagy a Gestapo előtt
tett vallomásának szó szerinti jegyzőkönyve ...

Magyar politikusok magatartása a szovjet agymosás során ...

Tiszteletadás Dálnoki Veress Lajos tábornok emlékének ...

A Németországgal való szakítás érdekében tett tényleges
lépések ...

Szent-Iványi barátainak küzdelme a szovjet hegemonia
ellen ...

Tárgy- és névmutató ...

A szerzőről ...

ELŐSZÓ

E könyv azzal a céllal íródott, hogy egymáshoz kapcsoljon olyan tetteket és eseményeket, amelyek még a második világháború alatt kezdődtek, s előbb a Horthy-rendszer összeomlásában és Magyarország német megszállásában, illetve később - számomra és jónéhány barátom számára is - a kommunisták által kiagyalt 1947-es összeesküvési perekben csúcsosodtak ki. Ezeken a bírósági tárgyalásokon, amelyek a Rákosi-rendszer legkorábbi időszakában zajlottak, megkérdőjelezték és elítélték azokat az ellenállási mozgalmakat, amelyekben közülünk, a vádlottak közül sokan már 1944-től fogva tevékeny szerepet játszottunk.

Ellenállásunk Németországgal szemben kezdődött, s más formában a szovjet hegemonia ellen folytatódott. A német fasizmus elleni fellépések különböző, Teleki Pál körül kialakult csoportoktól, s különösen a Teleki-féle Miniszterelnökség IV. osztályától /a miniszterelnök személyi kabinetjétől/ indultak ki, s a Magyar Függetlenségi Mozgalom 1942-es megalakításán át ifj. Horthy Miklós Különleges Irodájának, vagy ahogy ragadványnevéen ismert, a "Kiugrási Irodának" a létrehozásához ~~vezettek~~ 1944 januárjában. Mindezek mögött nem nehéz felfedezni Teleki fegyveres semlegességen alapuló külpolitikáját, s egyik bizalmasának, Szent-Iványi Domokosnak szervezői munkásságát. Az ~~ellenállás~~ ellenállás összeomlott, amikor a németek és a nyilasok végrehajtották az 1944 október 15-ikei puccsot.

1945-ben, a háború után Szent-Iványi egykori barátai és munkatársai Debrecenben találkoztak, ahol akkoriban a szovjetek és magyar kommunisták által felállított parlament és kormány székel. Nem hivatalos társaságuk támogatta a többségi Kisgazdapárt kormányzását és meg akarta akadályozni a teljes kommunista hatalomátvételt az országban. Ezt a törvényes politikai tevékenységüket folytatták Budapesten is, de 1946 végén letartóztatták és 1947-ben öt nagy kirakatperben elítélték őket. A fordulópont valószínűleg 1946 szeptemberére eshetett, amikor a kommunistaellenes parasztságot sikerült a ~~Parasztnapok~~ néven ismert hatalmas tüntetésre mozgósítani. Ennek eredményeként a kommunisták döntöttek arról, hogy egyszer s mindenkorra széttűzzák Magyarországon a nyugati típusú demokratikus mozgalmakat.

A Rákosi-rendszer az 1945-től 1947-ig kormányzó, demokrati-
irányítású kusan választott, kisgazdapárti kabinet összeomlása után kezdődött, és több, mint harminc évvel ezelőtt, 1953-ban ért véget. A magyar történelem e fejezetéről viszonylag keveset lehet tudni, s a vég nélküli propaganda ezt a keveset is meghamisította. Noha sok kommunista diplomata és író is feldolgozta az adott korszakot, mindegyikük úgy torzította el a történeteket, hogy azok megfeleljenek az éppen esedékes politikai sablonnak. Írásaik nagyjából azt akarják bebizonyítani, hogy a baloldali pártok jelentős szerepet játszottak a Németországtól való elszakadási kísérletekben, bár ez a szerep a valóságban nem is létezett. Beszámolóik ennél fogva értéktelenek. Nyugaton eddig még nem bírkóztak meg ezzel a korszakkal; legalábbis nincs olyan publikáció, amely tárgyilagossább képet és értékelést nyújtana.

Volt olyan időszak, amikor a Rákosi-rezsim alatt végement események politikai¹ értelemben kényesnek számítottak, de azóta már más idők járnak. Még a kommunista Magyarországon is egyre készségesebben ismerik be ennek a korszaknak a tévedéseit és bűneit, hiszen ez elősegíti a Kádár-rendszer megítélésének javulását. Az újfajta nyíltság azonban nem vonatkozik az öt nagyszabású 1947-es összeesküvési perre, s eleddig egyetlen munka sem vállalkozott arra, hogy helyrehozza az e kérdésben elkövetett torzításokat. A Magyar Közösséget egészen a mai napig azzal a hamis váddal illetik, hogy a demokrácia és a köztársasági államrend megdöntésére szervezkedett.

A perek ügyében az igazság^{az}, hogy a Magyar Közösségnek semmi köze nem volt azokhoz a dolgokhoz, amelyekkel megvádolták. A valóságban a Magyar Függetlenségi Mozgalom, illetve annak megszűnése után a már nem létező MFM-mel közvetlen vagy közvetett kapcsolatban álló maroknyi csoport követte el ezeket a cselekedeteket. A Népbíráson tett vallomások többnyire igazak voltak abban a tekintetben, hogy mit csináltunk és milyen politikát pártfogoltunk. Nem volt igaz viszont a tevékenységünk köré fűzött magyarázat és az arra erőltetett demokráciaellenes motiváció, melyet amúgy is csak a Pálffy György tábornok vezette katonai politikai rendőrségen a vádlottakból kínzással kikényszerített állítólagos vallomások támasztottak alá.

Ténykedésünk célja nem az volt, hogy Magyarországon megdöntsük a demokráciát, hanem éppen ellenkezőleg, hogy erősítsük azt. Inkább a Kommunista Párt volt az a szervezet, amely

összeesküdött a Magyarországot megszálló győztes szovjet
erőkkel a demokratikusan megválasztott kisgazdapárti *kormány*
megdöntésére, és a szovjet *típusú* demokrácia bevezetésére,
azaz egy totalitáriánus diktatúra létrehozására. A szovjet-
magyar Vorosilov-Rákosi kettős eszelte ki a koncepciós pere-
ket annak a hamis képnek a megszilárdítására, mely szerint
összeesküvés fenyegeti a magyar demokráciát, de ezzel egyéb
céljuk sem volt, mintsem hogy igazolják a hatalom megragadá-
sát és Magyarországot szovjet csatlóssá tegyék. E könyv ar-
ról szól, milyen törvényes eszközökkel védelmeztük a demokrá-
ciát Magyarországon az Atlanti Charta, a Négy Szabadságjog
és a jaltai szerződés értelmében /de nem a diplomáciai gya-
korlatban, ahol a szovjetek voltak fölényben/, és hogyan
zúzták szét erőfeszítéseinket.

Ez a mű nem tudományos igényvel íródott. Mint egy olyasva-
laki visszaemlékezései, aki egyaránt részt vett mind a néme-
tekkel, mind a szovjetekkel szembeni ellenállásban, akit mind
a két megszálló hatalom bebörtönöztetett több mint tíz évre,
s akit mind a két esetben csak erőszakkal tudtak kiszabadí-
tani, többé-kevésbé politikai önéletrajznak minősül. Bár
kiterjedt tudományos képzettségre tettem szert /a vezérkarba
kerüléshez Magyarországon alapos katonai és politikai isko-
lázottság kellett, s a Columbia Egyetemen doktorátust sze-
reztem a nemzetközi kapcsolatokból/, ebben a munkámban nem
kísértem meg, hogy összerakjam Magyarország 1943 és 1947
közötti teljes történetét. Csak arról írtam, amit magam ta-
pasztaltam vagy figyeltem meg, illetve amit kiegészítésképpen
Soós Géza vagy Szent-Iványi budapesti archívumából tudtam
meg. Később a visszaemlékezések egy részét megerősítettem
más, az MFM nevű ellenállási mozgalomban szerepet vállalt

személyek nyújtotta információkkal.

Nem állíthatom, hogy elbeszélésem teljesen megbízható. Mivel az érintett korból származó irataim régen elvesztek, emlékezetből kellett négy évtizeddel ezelőtti eseményeket felidézni. Még ha tökéletes emlékezetem lenne is, visszaemlékezéseimet korlátok közé szorítja az az egyszerű tény, hogy egyetlen ember képtelen nyomon követni minden fontos eseményt és fejleményt, amelyek azokban a bonyolult időkben zajlottak. Emlékezetem azonban meglehetősen pontos.

Mint a központi MFM-csoport utolsó még élő tagja, úgy akartam rögzíteni a történeteket, ahogy én láttam őket, akár milyen mértékben járulnak is hozzá visszaemlékezéseim annak teljesebb megértéséhez, mi is történt. Ezzel a könyvvel szeretnék kitölteni egy olyan hézagot, amely Magyarország második világháborús diplomáciai történetében tátong. Amíg várni kell arra, hogy a kormány és az ellenállás egyedüli központi figurájának, Dr. Szent-Iványi Domokosnak a sokkötetes munkája ~~XXXX~~ huszonöt évvel 1980-ban bekövetkezett halála után szerkeszthető legyen és megjelenhessék, meg kell elégednünk olyan töredékesebb beszámolókkal, mint ez.

A MEGBÍZHATÓ FORRÁSMŰVEK NEHÉZ KÉRDÉSE

A háborús ellenállás Magyarország huszadik századi történelmének részét képezi, mégis erre a korra vonatkozóan alig akad megbízható forrásmű. A számos megjelent mű közül a legtöbb feldolgozás, s csak nagyon kevés olyan valóban elsődleges forrásmű van, amely kiterjed a politikai döntéshozatal folya-

matára is.

Az MFM és mindazon törekvések, melyek előbb a náci Németországtól való elszakadásra, majd azt követően a teljes szovjet dominancia ellen irányultak, a diplomáciatörténet kutatási területéhez tartoznak. A kívülállók, beleértve a parlamenti képviselőket, újságírókat, történészeket és a szélesebb közönséget is, nem érthetik, s nem is értelmezhetik helyesen ezeket a törekvéseket. Erre csak azok képesek, akik maguk is döntő szerepet játszottak a kül-, illetve később belpolitika eme vonulatának kidolgozásában és megvalósításában. A történészek természetesen dicsérhetik avagy bírálhatják őket, de csak akkor, ha rendelkezésükre állnak a szükséges elsődleges forrásművek, úgymint dokumentumok, feljegyzések, s később az emlékiratok és visszaemlékezések is. Ami a hivatalos dokumentumokat illeti, az információ szabadságát biztosító amerikai törvény és az ennek megfelelő brit jogszabályok hatalmas titkos iratgyűjteményeket nyitottak meg a kutatók előtt. Ezekben fellelhetőek a nagykövetek és külügyminisztériumaik közötti levélváltások, valamint a külpolitikájukról készített titkos tanulmányok, melyek a mi esetünkben Kelet-Közép-Európára, Magyarországra, Romániára, Csehszlovákiára és Jugoszláviára vonatkoztak.

Rendelkezésünkre állnak a feldolgozások is, de ezek mindegyike tartalmaz tudatos vagy a megfelelő rálátás hiányából fakadó torzításokat.

Amint már szó esett róla, a leginkább szükséges forrásművek vagy meg sem jelentek eddig nyomtatásban, vagy szinte teljesen hiányoznak. Ennek ellenére legalább részlegesen tekintsük át őket:

Horthy Miklós kormányzó könyvben tette közzé visszaemlékezéseit. Műve nagyon általános, s akkor írta meg, amikor már igen előrehaladott korban volt, ráadásul amegfelelő dokumentumokat sem használhatta fel. Ezek helyett néhány olyan kívülálló segítségét kellett igénybe vennie, akik saját politikai céljaikat követték.

A Trianon utáni korszak egyetlen kiemelkedő, hosszabb ideig hivatalban levő miniszterelnöke sem hagyott hátra emlékiratokat, de a politikájukra vonatkozó egyetlen más eredeti elemzést vagy magyarázatot sem. Bethlen István gróf feltehetően írt egy könyvet amíg szovjet fogságban volt, de ez eddig nem került elő. Teleki Pál gróf, akinek tanúságtétele döntő fontosságú lenne, 1941-ben öngyilkosságot követett el, s nem maradtak utána írásos feljegyzések. Csak Bárdossy László, Kállay Miklós, Lajtos Géza és Nagy Ferenc jelentették meg a miniszterelnökségükre vonatkozó írásokat, de ezek mindössze egy korlátozott időtartamot öleltek fel.

Az összes fentebbi ok miatt a legfontosabb felhasználható forrásművek a következő szerzőktől származnak: Ambrózy Gyula, akormányzói kabinetiroda főnöke; Bárcziházi Bárczy István, állandó miniszterelnökségi államtitkár, aki gyakorlatilag mindent látott; Ullein-Reviczky Antal nagykövet; és végül Dr. Szent-Iványi Domokos. Szent-Iványi nagyon magas körökben dolgozott, s úgy szemlélhette a kor legtöbb miniszterelnökének a politikáját, hogy saját maga legtöbbször semmilyen tisztséget sem töltött be, ennél fogva politikai felelősség sem terhelte. Körülbelül 4500 gépelt oldalnyi kéziratot készített elő, hogy megírja húszkötetes művét Magyarország diplomáciai történetéről a kérdéses korszakban. Végakarataiban

meghagyta, hogy halála után huszonöt évre zárolják ezt az anyagot, amelyben a Magyar Nemzeti Levéltárból származó titkos dokumentumok is vannak. Mindazonáltal ezen iratok némelyike fellelhető Soós archívumában és két budapesti könyvtárban is.

Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia háborús külpolitikájára vonatkozó titkos dokumentumgyűjtemények megjelentek tanulmányok, illetve amint már szó esett róla, levélváltás formájában is, de az amerikai katonai hírszerzés, az OSS /Organization of Strategic Services/ valóban fontos anyagai közül néhányra nem terjed ki az információszabadság törvényének hatálya.

A második világháború diplomáciai történetéről Magyarországon vonatkozásában a legjelentősebb mű Stephen Kertész Between Russia and the West /1984/ című könyve. Emellett a legrészletesebb és legátfogóbb tanulmány még mindig C. A. Macartney munkája: October Fifteenth /1961/. Az angol Elizabeth Barker British Policy in South-East Europe in the Second World War /1976/ című könyve és Juhász Gyula Magyarországi titkos társaságok 1943-ban című műve ugyancsak rendkívül fontos.

A magyarországi szakirodalomban a leghasznosabbak a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete által kibocsátott művek. Magyarország német megszállásáról Ránki György írta a legjobb feldolgozást 1944 március 19. címmel /Kossuth Könyvkiadó, 1978. Második, átdolgozott kiadás./ A kérdéssel foglalkozó munkák között figyelmet érdemelnek még Vígh Károly Az 1944 október 15-i sikertelen "kiugrási" kísérlet okairól

/Magvető Könyvkiadó, 1984. Második kiadás:/ és Ugrás a sötétbe /Magvető Könyvkiadó, 1984. Második kiadás./, illetve Korom Mihály Horthy kísérlete a háborúból való kiválásra és a szövetséges nagyhatalmak politikája /1944 október/ é. n. című könyvei. Dálnoki Veress Lajos tábornok szerkesztésében Nyugaton jelent meg egy elemzés Magyarország honvédelme a második világháború előtt és alatt /München, 1972/ címmel, melynek harmadik kötete tárgyalja a kiugrási kísérletet.

Még egyetlenegy más forrást, a legnagyobb mennyiségű még fel nem dolgozott anyagot használtam fel: Soós Géza 1953-ban bekövetkezett halála után megmaradt levéltárát, melyet özvegye volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Ezek az iratok tartalmazzák az MFM tevékenységének összefoglalását, eseményekről készített feljegyzéseket, levelezéseket, névsorokat, stb. A Soós-gyűjtemény darabjait idézni fogom könyvem lapjain.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁSOK

1975-ben kezdtem el felidézni és lejegyezni az emlékeimet mindarról, ami 1944-1947-ben történt, de a rendszeres munkának csak akkor láthattam neki, miután 1979-ben nyugalomba vonultam a New York-i Columbia Egyetemhez tartozó Queens College-ból.

Az egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Karának Közép-Kelet-Európa Intézete felkért arra, hogy folytassam ott a munkámat. A Columbia Egyetem segítségével megkaptam 1982-ben a Tudós Társaságok Amerikai Tanácsának a kutatói ösztöndíját, amely lehetővé tette e mű befejezését. Kutatásaimat az intézetben addig folytattam, amíg 1984-ben le nem járt vendégelőadói megbízatásom.

Szeretném megköszönni Soós Gézájának, hogy betekintést engedett nekem néhai férje kiterjedt archívumába. Mivel Géza és én együtt dolgoztunk a Magyar Függetlenségi Mozgalom központi titkárságán, iratai sokat segítettek abban, hogy emlékezetem felfrissüljön és ismereteim kiegészüljenek. Hasonlóképpen hálás vagyok Vida Istvánnak, a Columbia Egyetem tanárának, és Benda Kálmánnak, a Magyar Tudományos Akadémia budapesti Történettudományi Intézete főkönyvtárosának, akik rendelkezésemre bocsátottak számos Szent-Iványi Domokos által írt vagy róla szóló dokumentumot.

Kéziratomat részben vagy egészben igen sok ember olvasta, akik értékes értesüléseket és kommentárokat fűztek hozzá. A néhai Dr. Kiss Sándor, Dr. Hám Tibor, Csanády István és James R. Huntley Washingtonból, Horváth János professzor az indianapolisi Butler Egyetemről, Raphael B. Clementis-Záhony

az ashlandi Ashbrook Center for Public Affairs-től, Dr. Jatzkó Pál a svájci Baseltől, Gombos Gyula Párizsból, Dr. Szabó György a massachusettsi Harvard Egyetemről, Dr. Kádár Géza a kaliforniai Napából, Szabó Zoltán tiszteletes a connecticuti South Norwalkból, Sztáray Zoltán a kaliforniai San Bernardinoból, Peggy Weiss és Erich Eichman New Yorkból, George Redey a New Jersey-i Englewoodból, Szent-Iványi Ágnes Heidelbergből és Horthy István kormányzóhelyettes özvegye, Ilona Bowden Portugáliából küldte el tanácsait arról, hogyan javíthatok művem bizonyos részein, s ezúton fejezem ki nekik ezért szívbeli köszönetemet.

Mindenekelőtt annak a két embernek tartozom hálával, akik elősegítették a kézirat elkészítését. Dr. Soós Emese /Mrs. Timothy Lenicheck/, a Tufts Egyetem oktatója és Soós Géza legidősebb leánya segített nekem összeállítani a kéziratot, és ő fordította apja archívumának magyar nyelvű dokumentumait is e könyv számára.

Második feleségem, Éva élete végéig bátorított engem ebben a munkában, és kitűnő szerkesztési ötletei voltak. Ami még fontosabb, segített leküzdeni azokat a személyes veszteségeket, amelyeket a könyv lapjain felidézett események során szenvedtem el. A szépséget és örömet ő hozta vissza életembe.

Az olvasó figyelmébe ajánlom, hogy visszaemlékezéseim és dokumentumaim mind a központi csoportra vonatkoznak. Ez azt jelenti, hogy azok az MFM-tagok, akik nem a központi csoporthoz tartoztak, nem kapnak lehetőséget az érdemi helyesbítésre.

Bevezetés

A GEOPOLITIKAI ÉS SZEMÉLYES TÉNYEZŐK ÖSSZJÁTÉKA

A Magyar Függetlenségi Mozgalom második világháború alatti és utáni jelentőségének megértéséhez nélkülözhetetlen, hogy az MFM-et a magyar történelem egészében vizsgáljuk, s ezt a történelmet talán leginkább a geopolitikai tényezők tükrében elemezhetjük. A geopolitikai tényezők általában kivételesen fontos szerepet játszottak Kelet-Közép-Európa történelmében, s különösen érvényes ez a megállapítás Magyarország és Lengyelország esetében. Attól kezdve, hogy az Árpádok vezetésével a magyar nép 1100 évvel ezelőtt ^{ah} meghódította a Kárpát-medencét, mindig is olyan keleti és nyugati nagyhatalmak közé szorult, amelyek ki akarták terjeszteni uralmukat Magyarországra is. Emiatt az ország arra kényszerült, hogy újra és újra megküzdjön függetlenségéért, sőt fennmaradásáért, s a magyar történelmet úgy is lehet tekinteni, mint a behatolás elleni folyamatos küzdelmet. Eme harcok végső kimenetele a huszadik században az lett, hogy Magyarország elveszítette területének majdnem kétharmadát. Ilyen megcsonkítást egyetlen más európai állam sem szenvedett el, -- talán csak a háromszor is feldarabolt Lengyelország a kivétel - s Magyarország a kisállamok sorába süllyedt.

Ehelyütt csak annak rövid taglalására nyílik lehetőség, hogy milyen események vezettek ehhez a tragikus sorshoz. A Kárpát-medencében történt letelepedésük után nem sokkal a magyaroknak szembe kellett nézni a nyugatról terjeszkedő

Német-Római Birodalom fenyegetésével, de ezt sikerült elhárítaniuk. Később a tizenharmadik században az országot lerohanták és kifosztották a mongol seregek. Szerencsére a mongol áradat ugyanolyan gyorsan visszafordult, mint amilyen gyorsan jött, s a következő két évszázadban Magyarország Kelet-Közép-Európa nagyhatalmává tudott válni, részint saját erejének köszönhetően, részint Lengyelországgal együttműködve. Csak egy pillantást kell vetni a történelmi atlaszra, hogy némi fogalmat kapjunk a magyar nagyság eme csaknem elfeledett korszakáról. A déli és keleti végeken azonban új fenyegetés jelent meg az Oszmán Birodalom képében, amely a tizennegyedik század végére meghódította a Balkán nagy részét. E keleti veszély leküzdésére a Jagellók magyar ága szorosabbra fűzte kapcsolatait a Habsburgokkal, és a két dinasztia szövetségi szerződéseket és házasságokat kötött egymás közt. Nyugatabbra a francia uralkodók úgy tekintettek ezekre a szerződésekre, mint ősellenségeik, a Habsburgok veszélyes mértékű megerősödésére az európai kontinensen. Ennélfogva a Habsburgok meggyengítését célzó erőfeszítéseik a magyarokat is érintették, s a tizenkilencedik század végén, az osztrák-német Kettős Szövetség megkötése után Franciaország végképp ellenségessé vált Magyarországgal szemben. A török támadás idején jelenik meg először a fontos és szerencsétlen tényező, amely később nagy jelentőséget kapott a magyar történelemben: Franciaország igyekezete Magyarország kelet-közép-európai helyzetének aláásására.

Ez a probléma bővebb kifejtést érdemel. A franciák és németek közötti vetélkedés régóta a kontinentális európai politika fontos eleme: lehet vitatkozni azon, hogy a verduni /843/ és merseni /870/ szerződésekkel kezdődött-e a folyamat, melynek eredményeként a Szent Római Birodalom koronája a németek kezébe jutott. Franciaország azóta harcolt az európai német szupremácia ellen, s ez a küzdelem a tizenhatodik században a franciák és a Habsburgok között dúlt. Kettejük 1525-ben vívott háborúja, amely Paviánál I. Ferenc francia király fogóságba esésével végződött, fordulópontot hozott e küzdelemben: a vereség okozta megrázkódtatástól hajtva Franciaország új külpolitikai irányvonalra tért, mely végül európai főhatalommá emelte XIV. Lajos uralkodása idején. Az új külpolitika abból állt, hogy a Habsburgokat rákényszerítsék a kétfrontos harcra, keleten csakúgy, mint nyugaton. A franciák erős keleti szövetséges után méztek, s meg is találták az Oszmán Birodalomban. Ezért 1526-ban a cognac-i liga háborúja idején az oszmánok felújították európai terjeszkedésüket, ami a Habsburgok kudarcát és Franciaország európai pozícióinak megerősödését eredményezte. A valódi áldozat persze Magyarország volt, a Habsburgok szövetségese. Területének javát elfoglalták az oszmánok, a maradékot pedig bekebelezték a Habsburgok. Ez az állapot 150 évig maradt fenn.

Végül a tizenhetedik század végén a törököknek fel kellett adniuk magyarországi hódításaikat, s bár ez a magyar területi egység helyreállítását jelentette, nem vonta maga után a függetlenség helyreállítását. Az országot ehelyett beolvasztották a Habsburgok birodalmába, s majdnem 200 évig Ausztria

uralta. A magyarok ugyan igyekeztek lerázni az osztrák fennhatóságot, s küzdelmük az 1848-as forradalommal érkezett el csúcspontjára. A meggyengült Habsburgok 1867-ben kiegyeztek a magyarokkal, s megalakult az Osztrák-Magyar Monarchia, azonban a magyar kül-, had- és pénzügyeket részben még mindig Bécsből irányították. /A későbbi események fényében viszont biztos állíthatjuk, hogy egy teljesen független Magyarország nem tarthatta volna fenn uralmát ilyen hatalmas soknemzeti-gű terület felett, s ilyen nagymérvű befolyást sem gyakorolhatott volna Kelet-Közép-Európára./ A függetlenség ára a kisállami lét volt.

Időközben Franciaország az Oszmán Birodalom hanyatlásával elveszített egy régi keleti szövetségest, de végül Oroszországban alkalmas helyettesítőre lelt. A francia külpolitika oroszbarát jellege döntő tényező maradt egészen a bolsevik forradalomig, amelynek következtében Szovjet-Oroszország ideiglenesen elszigetelődött. Bismarck egy időre megakadályozhatta a francia-orosz szövetséget, de amikor 1890-ben távozott a színtérről, a szövetség létre jött. Az Entente Cordiale olyan hatalmak koalícióját jelentette, amelyek hamarosan összezsúptak a központi hatalmakkal - Németországgal, Ausztria-Magyarországgal és szövetségeseikkel. A szembenálló szövetségek rendszerén belül Magyarország Európa egészével együtt belekeveredett az első világháborúba, amelyben végül vereséget szenvedett.

Az első világháború Magyarország szempontjából tragédiával végződött. A központi hatalmak veresége nyomán felbomlott

az Osztrák-Magyar Monarchia, s e folyamat részeként megcsonkították Magyarországot. A történelmi Magyarország határai között számos nemzeti kisebbség élt, s ezek némelyike nem is régen vándorolt be. Ezeknek a kisebbségeknek a nemzeti törekvései a győztes hatalmak érdekeivel egybegyúrva a trianoni szerződésben fejeződtek ki, amely megfosztotta Magyarországot területének 60 százalékától és magyarajkú lakosainak több mint egyharmadától. Az elcsatolt magyar lakosság, amelynek zöme az új csonka Magyarország határaihoz közeli területeken élt, Európa legnagyobb nemzeti kisebbségét alkotta. Az elkövetkező években nagy bajok forrásává vált ez a helyzet. Megjegyzendő, hogy Magyarország megcsonkítása jórészt a francia külpolitika eredménye volt, amelyet Foch marsall diktált, s amely Clemenceau hosszútávú terveit fejezte ki. Még mindig homály övezi azonban a kérdést, hogy Erdély elszakítása vajon a francia tervek része volt-e, avagy más körülmények okozták.

A Párizs környéki békeszerződések rendszerének egyik fontos következménye lett Kelet-Közép-Európa "balkanizálódása" és a hatalmi űr állandósulása. A Románia, Jugoszlávia és Csehszlovákia alkotta "Kisantant" nem tudta betölteni az Ausztria-Magyarország felbomlásával keletkezett vákumot, ezért a térség nyitva állt bármely nagyhatalom előtt, amely "létfonosságú" ottani érdekeire hivatkozott. Elsőként Hitler Németországa használta ki a helyzetet a második világháború előtt és alatt. A háború után a sztálini Szovjetunió vette át ezt a szerepet. Sztálin már korábban is jelét adta ilyen irányú

terjeszkedési ambícióinak, amikor 1939-ben megkötötte Németországgal a megneptámadási egyezményt. Végsősoron tehát Európa e részének sorsát bizonyos értelemben a francia külpolitika közvetlen eredményének is tekinthetjük. Közvetett módon értelmezhető a brit-amerikai külpolitika eredményeként is, elvégre Wilson adott Versailles-ban szabad kezét a brit és francia államférfiaknak.

A két világháború közti korszakban a magyar kormány természetesen a területi követelések politikáját folytatta, mint bármely más olyan állam tette volna, amelyik hasonló helyzetben találja magát. A nyugati nagyhatalmaknál, amelyekhez először fordultak a budapesti vezetők, nem találtak támogatókra. Ezért a harmincas években kialakult egy habozó szövetség Magyarország és a Tengely hatalmai között. A fasiszta Olaszország és a náci Németország egyaránt késznek tűntek támogatni a magyar területi igényeket. /Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ezek a kapcsolatok jóval azelőtt kezdtek el fejlődni, hogy a zsidók kiirtása a hivatalos német politika részévé vált volna. / A szövetség következtében Magyarország visszanyerte Csehszlovákiától egykori többnyire magyarlakta területeit - a Felvidéket és a Kárpátalját. Ez azután történt, hogy Franciaország és Nagy-Britannia egyetértésüket nyilvánították Csehszlovákia feldarabolásával kapcsolatban az 1938-as müncheni szerződéssel. 1940-ben az erdélyi kérdés került előtérbe, de Romániára való tekintettel Németország és Olaszország húzódoztak a magyar követelések teljesítésétől, elvégre a románok is szövetségeseik voltak. Válaszképpen Teleki Pál magyar miniszterelnök fokozta a diplomáciai erőfeszítéseket, majd

amikor azok sikertelennek bizonyultak, elrendelte a hadsereg mozgósítását és a Románia elleni hadműveletek megkezdését. A Tengelyen belüli háború kitörésének megakadályozására a németek és az olaszok gyorsan elérték, hogy a második bécsi döntés nyomán Észak-Erdély visszakerüljön Magyarországhoz. Később, 1941-ben Magyarország megszállta Jugoszlávia egy kis darabkáját is, de a valóságban ez súlyos kudarcot jelentett, mert ezzel végetért Telekinek a jugoszlávokkal szembeni, szerződéssel is megpecsételt barátságos politikája./A német nyomással szembeszegülő politikájának kudarcát látva Teleki öngyilkos lett./ A Tengely vereségét követően ezek a korlátozott területi gyarapodások elvesztek: az 1947-es párizsi béke visszaállította a trianoni határokat. Ezenfelül a szövetségesek hallgatólagos megállapodása szerint Magyarország a szovjet befolyási övezetbe került. Ezen már korábban hozzájárult a szovjetek itteni 80 százalékos befolyási arányához.

Figyelembevéve, milyen események zajlottak Kelet-Közép-Európában a második világháború óta, a térség jelentősége jól ismert keleten és nyugaton egyaránt. Magától értetődően a terület döntő fontosságú a Szovjetunió számára ütközőövezetként, nyersanyagok és késztermékek forrásaként és a Nyugat-Európára nyíló potenciális átjáróként. Hogy a szovjetek milyen fontosságot tulajdonítanak a térségnek, jól mutatja, hogy kétoldalú egyezmények és a Varsói Szerződés keretén belül itt állomásozik a legnagyobb katonai erőcsoportosításuk. Jelentőségét az is tükrözi még, hogy minden felkelést és megmozdulást szinte azonnal elfojtottak, szükség esetén a had-

sereget is bevetve a következményekre való tekintet nélkül.

Kelet-Közép-Európa a nyugat-európai államok számára is jelentős. Ez abból a tényből ered, hogy az európai egységmozgalom az európai nagyhatalom kiépítése érdekében előirányozta a kelet-európai helyzet fokozatos liberalizálását, és a térség végleges bevonását az "Egyesült Európába". Még a Willy Brandt által folytatott Ostpolitik is, amely néhány vonásban megfelelt az Egyesült Államokban détente-nak nevezett irányzatnak, a Kelet- és Nyugat-Európa között szoros kapcsolatok lassú de biztos felújítására irányult, s amely csak az európai status quo elismerése után jöhetett létre.

Az enyhülés közepette azonban az Egyesült Államok elmulasztotta annak felismerését, hogy kelet-közép-európai érdekei is létfontosságúak. Legalább két nyomós indok van arra, miért kellene az Egyesült Államoknak több figyelmet szentelni a térségnek. Először is, az első és a második világháború, illetve a hidegháború mind innen indult ki. Az első világháború Ausztria szerbellenes megtorlásának következtében robbant ki, s Németország a Monarchia mellé állt. A második világháború Hitler kelet-közép-európai hódításaira /Ausztria, Csehszlovákia^a, Lengyelország/ adott válasszal teljesedett ki, s mert Hitler végső céljának az ukrán "kenyereskosár" megszerzését tekintette. Továbbá bizonyos jelentéktelen iráni fejleményektől eltekintve a hidegháború egyenes következménye volt annak, hogy a Szovjetunió behatolt Kelet-Közép-Európába és az ottani államokat csatlósáivá tette.

Másodszorban az Egyesült Államokat fontos, ám közvetett ér-

dekek fűzik Kelet-Közép-Európához nyugat-európai érdekeltségei miatt is. Amíg Nyugat-Európa marad az amerikai külpolitika legkritikusabb területe, és amíg Nyugat-Európát létfontosságú érdekei Kelet-Közép-Európához fűzik, a régió kiemelt szerepet fog játszani az amerikai külpolitika csinálójának gondolataiban. Különben az Egyesült Államok atlanti kötelékei veszélyes mértékben meggyengülnének. Azt, hogy az Egyesült Államok milyen fontosnak tartja Nyugat-Európát saját biztonsága szempontjából is, megmutatja a NATO fennállása és az a tény, hogy a nukleáris elrettentés elve elsősorban Nyugat-Európa megvédését szolgálja.

Az Egyesült Államok nem ismerte fel kelet-közép-európai érdekeinek kritikus jellegét, s ezt több tényezővel is magyarázhatjuk: a térség viszonylag távol esik, az Egyesült Államok korlátozott kereskedelmet folytat ezekkel az országokkal, ennélfogva az amerikai közvélemény és üzleti élet kevésbé érdeklődik felőle, s a térség országai közül csak kevésnek - Görögország és Lengyelország a kivétel - van jól szervezett lobbyja Washingtonban. De bármi legyen az ok, kiviláglik, hogy az amerikai kormány Kelet-Közép-Európával szembeni egyedüli hosszútávú politikája az enyhülés. Az Egyesült Államok érdeklődése az említett térség iránt lankadni látszik. Ez a két részre szakadt Európa, az enyhülési politika valamint ama tény eredménye, hogy a Közel-Kelet, Izrael és az energia kérdése került a középpontba. Ezért elengedhetetlen, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak Kelet-Közép-Európára, s remélem, hogy ez a tanulmány hozzájárult ehhez a folyamathoz.

A második világháború alatti és utáni viharos esztendőkhöz személyes sorsomat a személyes tényezők - születésem helye és ideje, neveltetésem és hajlamaim - és a Magyarország létét - létét irányító geopolitikai helyzet egy kritikus pillanatának egybeesése szabta meg. A kor küzdelmei közepette csaknem lehetetlen volt semlegesnek lenni vagy fennmaradni. A közszolgálatra felkészített felső-középosztály tagjaként természetes és ellenállhatatlan módon sodródtam bele az országot magávalragadó fejleményekbe, s elkerülhetetlen volt, hogy színt valljak.

1909-ben születtem az akkor még Magyarországhoz tartozó Erdélyben. Szüleim mindketten nemesi származásúak voltak, de családi hátterük különbözött. Apám ősei kis- és középbirtokosok voltak, akik időnként hivatalt vállaltak a megyei igazgatásban. E hagyomány megőrzése érdekében, noha nem volt túl magas rangú tisztviselő, az első világháborúban mégis ő volt a megye vezetője.

Édesanyám szülei viszont már régen megtelepedtek Kolozsváron, Erdély fővárosában. Unitárius hitük révén a legliberálisabb és legszabadabb egyházhoz tartoztak. A műveltek közé számító családból számos kolozsvári professzor, író és bíró került ki. Anyai nagyapám, akinek személye tartós benyomást tett rám, mert formálódásom éveiben az ő házában éltem Kolozsváron, Erdély legelső építésze volt a századforduló körül. Anyai nagybátyám, aki apám elhunytá után apámként szeretett, bíró volt Magyarország közigazgatási bíróságán.

Még nagyon fiatal lehettem, amikor a politika eseményei beleszóltak az életembe. Emlékszem a román tüzérségi tűzre

az 1916-os támadás idejéről, ami arra kényszerítette családomat, hogy egy évre Budapestre meneküljenek. Erdélybe való visszatérésünk után szemtanúja voltam annak, hogy az új román hatóságok kidobták apámat az állásából.

A haza szolgálatának szentelt élet felé tizenöt éves koromban tettem meg az első lépést. Elhagytam kolozsvári otthonomat, hogy a budapesti katonai reáliskolában tanulhassak. Az volt a célom, hogy a katonai pálya segítségével juthassak diplomáciai karrierhez, ami hagyományos módnak számított egy magasabb külügyi állás megszerzéséhez Európában. Miután kijártam a katonai reáliskolát és elvégeztem a Magyar Királyi Ludovika Katonai Akadémiát, - mind a kettőt teljes ösztöndíjjal - hadnagyként kezdtem el hivatásos tiszti pályafutásomat. A következő négy évben Pécsett szolgáltam, ahol tovább tökéletesítettem katonai ismereteimet. 1935-ben sikerrel felvételiztem a Hadiakadémiára, pedig a vizsgát ott tréfásan az arkangyalok vizsgájának nevezték, mert állítólag csak az arkangyalok tudták letenni. Fontosságát az adta, hogy a Hadiakadémia megnyitotta az utat a magasabb katonai körök felé. Egy évre Ausztriába küldtek, főleg Innsbruckba, hogy megismerjek egy másik országot is. Visszatérésem után három évet töltöttem a Hadiakadémián, amelyet a régi bécsi birodalmi Kriegsschule után mintáztak. Az iskola oktatási rendszere mellesleg alaposabb volt, mint a hírneves, kimerítő német birodalmi Kriegsakademie falai közt. 1939-ben, harmincévesen végeztem, és megkaptam kinevezésemet a honvédvezérkarhoz, ahol 1944 október 16-ig szolgáltam, azaz öt, többnyire háborús esztendeig.

A háború kitörésekor százados voltam a szegedi gyalogosdandárnál. Alighogy a második bécsi döntés visszajuttatta Észak-Erdélyt, engedély nélkül elindultam haza, és én voltam az első magyar, aki az ismét magyar várossá lett Kolozsvárra visszatért. Az észak-erdélyi utánpótlás megszervezésének felelőseként és a mozgosítási osztály vezetőjeként hamarosan át is helyeztek ide. Aztán 1942 áprilisától novemberig nyolc hónapot töltöttem a doni fronton, Hitler legmélyebbi előnyomulásának helyén, mielőtt visszatértem Erdélybe, hogy diplomáciai szolgálatot ellátó rangidős összekötőtiszt legyek.

A magatartásomban bekövetkezett változás, hogy úgy mondjam, a kocka elvetése éppen ennek a megbízatásomnak az eredményeként történt. Noha családomban alig volt német vagy osztrák beütés, s kulturális értelemben is Angliát vettük mintának, Németországgal szemben csak annyira voltam ellenséges, amennyiben nehezteltem a kísérletei miatt, hogy a magyar kulturális és politikai életet uralma alá vonja. 1939-ben azonban Magyarország is aláírta a háromhatalmi egyezményt Németországgal és Olaszországgal, s így hivatalosan is a Tengely tagja lett. Ez közelebbi kapcsolatokat, szövetséget jelentett a németekkel.

Ilyen körülmények közepette hívtak vissza a doni frontról 1942 november 5-én, hogy Erdélybe küldjenek. A két évvel korábbi második bécsi döntés elrendelte Erdély felosztását és Észak-Erdély visszatérését Magyarországhoz. Az inkább demarkációs vonalnak, semmint határnak tekinthető vidéken a feszültség időnként fegyveres összeecsapásokká fajult, s azzal fenyege-

tett, hogy kitör a háború Romániával. A nyílt ellenségeskedést, amely szükségessé tette volna mind a két ország német megszállását, nem kívánta sem Magyarország, sem Németország. A béke fenntartására ezért a tengelyhatalmak kétféle ellenőrző szervet is létrehoztak: egy német-olasz nagyköveti bizottságot Hencke és Roggieri különmegbízottak vezetésével a helyzet felmérésére, illetve két olasz-német tiszti bizottságot /egyenruhába öltöztetett diplomatákkal/ Erdély két részében, amelyekhez érdekeik megvédésére a magyarok és a románok is összekötőtiszteket küldtek. Én a kolozsvári bizottság melletti összekötőtiszt feladatát kaptam, s egyben felettese voltam a Brassóba vezényelt másik összekötőnek. /Erről szóló teljes beszámolót lásd a függelékben./

Míg a német-olasz tiszti bizottságokkal dolgoztam, felfigyeltem arra, hogy hivatalos jelentéseik a románok iránti alig leplezett részrehajlásról árulkodnak. Hamarosan megbizonyosodtam arról, hogy vendégeink a román felet részesítik előnyben. Ez kézzelfogható és erdélyi érzékenységem számára döntő érv volt arra, hogy az általam vallott magyar érdekek összeütköztek a németekéivel. Nem tudtam mind a kettőt szolgálni. Szilárdan elhatároztam ekkor, hogy minden idegen hatalomnak ellen fogok állni, legyen ez a náci Németország vagy a Szovjetunió, amely uralkodni akar Magyarországon. A háború hátralevő idején és az azt követő időszakban ez vezérelte tetteimet. Elhatározásom oly eltökélt volt, hogy bár erdélyi szolgálatom idején nősültem, soha semmilyen kérdés nem merült fel afelől, hogy személyes vagy családi megfontolások elvonnának a haza

szolgálatától. Egészen odáig mentem, hogy feltörtem a bizottságok páncélszekrényeit, hogy a titkos dokumentumokat megszerezsem Magyarországnak, s ez valóban veszélyes diplomáciai cselekedet volt.

Egyetlen főbb gondolat jellemezte nemzedékünk azon tagjait, akik részt vettek az MFM-ben és a kapcsolódó ellenállási mozgalmakban: életünk célja a trianoni csonkítás utóhatásaként a területi rendezés lett. Természetesen nézeteltérések dúltak annak kapcsán, hogy egy kis vagy egy nagy Magyarországot kell helyreállítani - a régi soknemzetiségű birodalmat vagy egy kisebb, etnikailag egységesebb államot, amely magába ölelné az első világháború után húzott határokon kívül rekedt 3 millió magyart. Mindazonáltal, éppen az amerikai Wilson elvéből merítve a bátorítást, egységesen azt vallottuk, hogy nem nyugszuk bele a magyarlakta vidékek feletti idegen uralomba. A nemzetállam elfogadása vagy az igazán soknemzetiségű állam elve számunkra olyasvalami volt, amire neveztetésünk egyszerűen nem készített fel bennünket. A véleményalkotáshoz nem rendelkezünk a megfelelő ismervekkel, s legalábbis szólamainkban továbbra is Magyarország történelmi határainak helyreállításáról beszéltünk. Ezért is örültünk úgy, amikor Németország visszaadta Észak-Erdélyt 1940-ben. Alacsony beosztású köztisztviselő létemre nem sejthettem, hogy egy ellenkező előjelű külpolitikának is megvoltak a hívei. Kánya Kálmán külügyminiszter nem kívánt területeket elfogadni, amíg a háború tart. Azt bizonygatta, hogy minél több területi jóvátételt kap Magyarország a német-olasz szövetségtől a háború alatt,

annál többet veszít majd Németország elkerülhetetlen háborús veresége után. Mi fiatalabbak, naivabb népséggént sokkal egyszerűbb és végletesebb nézetet vallottunk: minden visszaszerzett talpalattnyi területtel megerősítjük későbbi követeléseinket. Visszatekintve azonban úgy tűnik, hogy még Teleki Pál a deklarációktól elütő gyakorlati politikájában is volt hely bizonyos területi kompromisszum elfogadására.

Az, hogy csak ezzel a kérdéssel foglalkoztunk, súlyos félreértéseknek adott tápot. A mai marxista történetírás azt állítja, hogy az 1945 előtti magyar vezetés fő célja a "félféudális" társadalmi, politikai és gazdasági rendszer megvédése és állandósítása volt, s minden ellenállási kísérlet, amely a náci Németország vagy a Szovjetunió ellen irányult, eleve alárendelődött a rendszer megőrzése céljának. Ez azonban egyszerűen nem igaz. Az idősebb, hagyománytisztelő vezető réteg, mint minden országban, arra törekedett, hogy fenntartsa a status quo-t /esetünkben azt a rendszert, amely a Habsburg-monarchia napjaiban állt fenn/. Viszont ahogy telt az idő, megjelentek az új nemzedékek, amelyek már egyre haladóbbak lettek. Ezt leginkább talán az a folyamat jelképezheti, melynek során az idősebb és konzervatívabb Etelközi Szövetségből kialakult az uralkodó körök új, haladóbb szervezete, a Magyar Közösség vagy más néven a Magyar Testvéri Közösség. A második világháború idejére a magyar kormányzat sok fontos beosztásában e fiatalabb emberek dolgoztak. A Ludovika Akadémia hallgatóinak nagy többsége például szintén közép- vagy alsó osztály-

béli volt. Hasonló állapot jellemezte a Hadiakadémiát is, ahol olyan arisztokrataellenes hangulat uralkodott, hogy amikor kiderült, az egyik arisztokrata származású hallgató személyesen Bethlen István grófnak panaszkodott arról, milyen politikai és társadalmi légkör jellemzi az akadémiát, a hallgató az intézmény elhagyására, s ezzel együtt vezérkari pályafutásának bevégzésére kényszerült. Röviden szólva, a területi igazságosságot követelő felszólítások hangneme ellenére súlyos torzítás lenne úgy ábrázolni a két világháború közötti magyar uralkodó osztályt, s különösen azt a részét, amely ellenállást fejtett ki a német és szovjet uralom ellen, mint megrögzött "félféudális" főnemesi elitet.

Utólag egyértelműnek tűnik, hogy az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország érdekei nem tették lehetővé a magyar területi követelések támogatását, mert szemükben Európa nem az Odera-Neisse vonalánál ért véget, mint korábban gondolták, hanem már a Rajnánál. Amikor a nyugati hatalmak nyilatkozatokban támogatták a magyar fél területi követeléseit, arra használták a kérdést, hogy saját politikai céljaikat elősegítsék vele. Ily módon a művelt magyar elithez tartozó társaink légüres térben működtek, főként azért, mert semmit sem tudtak a keleti és nyugati nagyhatalmak valódi céljairól és érdekeiről. Célunk tehát nem volt egyéb, mint jámbor óhaj, egy utópikus elképzelés, amely hipnotizált bennünket, vagy amelyet szisztematikusan belénk neveltek.

Ezek a megjegyzések némi keretet adnak azon cselekedetek

megértéséhez, amelyektől én is más hozzám hasonló személyek végeztünk a második világháború és az azt követő korszak válságos esztendeiben. A keletről és nyugatról leselkedő ellenséges nyomás dilemmája kényszerített bennünket az ellenállásra.

Első rész

A MAGYAR FÜGGETLENSÉGI MOZGALOM
MEGJELENÉSE ÉS KÜZDELME A NÉMET
HEGEMÓNIA ELLEN MAGYARORSZÁGON 1942-TŐL 1945-IG

Első fejezet

KINEVEZÉSEM A LEGFELSŐ HONVÉDELMI TANÁCSHOZ

Semmi sem lehetett hízelgőbb egy, a pusztán katonai kérdéseknél több iránt érdeklődő vezérkari tiszt számára, mint ha a Legfelső Honvédelmi Tanácshoz osztották be. Az LHT tulajdonképpen a kül-, a katonai és a gazdaságpolitika egybehangolására létesített háborús csúcsszerv volt. Ennélfogva nagyon elégedetten vettem tudomásul, amikor 1943^{-ban} kineveztek az LHT Vezértitkárságára, annak dacára, hogy ezzel a rendelkezéssel egyszersmind félre is állítottak németellenes meggyőződéseim okán. Ez az esemény a későbbiekben valóban hatékonyan elszigetelt a zömében németbarát vezérkartól, és megszabadított attól, hogy a háború alatt csupán katonai feladatokat lássak el. Az LHT Vezértitkárságának őrnagya azonban jelentős megbecsülésnek örvendhetett: ezzel a ranggal legfeljebb egy magyar hadosztály vezérkari főnöke lehettem volna. Ezenkívül új beosztásom révén az egyik legfontosabb stratégiai pozícióba jutottam Budapesten, ahonnan tág képet kaphattam mindarról, ami Magyarországon történt a II. világháború utolsó évében.

Az LHT felépítése és munkatársai

Nem volna pontos, ha az LHT-t túl szorosan vetnénk össze az Egyesült Államok Nemzetbiztonsági Tanácsával. A magyar szerv inkább a francia Conseil Supreme de Defense Nationale képére épült ki. Az 1939^{-ban} alapított LHT lényegében a Minisztertanács kibővített változata volt. Az elnöki tisztet a kormányzó,

a honvédség legfelső hadura töltötte be, tagjai pedig a miniszterek, a honvédvezérkar főnöke és szükség esetén egyéb katonai vezetők voltak. Amikor Horthy is jelen volt, az LHT-t Koronatanácsnak nevezték. A döntések ugyanúgy születtek, mint az amerikai kormányban, kivételnek csak az számított, ha a legfelső hadúr döntésére volt szükség. A miniszterek testületétől eltérően az LHT csak rendszertelenül ülésezett, folyó ügyeit a polgári és katonai osztályokból álló Vezértitkárság intézte. Míg a kormány üléseiről csak vázlatos jegyzőkönyvek készültek, az LHT tanácskozásainak ^{részletes} jegyzőkönyveit Dr. Rákóczy Imre és a Vezértitkárság katonai osztályvezetője vezette. Amikor Horthy kormányzó távol volt, az LHT vezértitkára elnökölt az ülésen. A napirendet és a tárgyalandó kérdések elemzését elsősorban a munkatársak készítették.

Mint más országokban is, a tanács szerepe az volt, hogy összehangolja a kül-, a katonai- és a gazdasági politikát, valamint több figyelmet összpontosítson a katonai igényekre, mint amennyit a kormányüléseken ezeknek szenteltek. A szervezet élén állt a kinevezett vezértitkár, aki tábornoki vagy vezérkari ezredesi rangban szolgált. Közvetlen alárendeltségében ^{állt} a civil helyettes vezértitkár /Dr. Rákóczy Imre, a híres Rákóczi-család leszármazottja/, akit a katonai személyzeti főnök követett /1944-ben Berkó István vezérkari alezredes, majd a háború legvégén jómagam személyében/. Ez utóbbi felügyelte a polgári személyzet munkáját is. Az LHT és a Nemzetbiztonsági Tanács közötti fő különbség az volt, hogy az ~~amerikai~~ tanácskozásnak kevés a tagja és hatalmas a stábja, míg magyar megfelelőjének sok volt a tagja /a kormány meg a katonai vezetés/ és rendkívül kicsi a stábja.

Szolgálatom ideje alatt Vörös Géza tábornok volt az LHT vezértitkára, akinek a bátyja, Vörös János a vezérkar élén állt. Vörös János határozottan nácibátyának számított, és Géza öccse együttműködött vele. A velem szemben titokban ellenséges Géza egy reggel behívatott az irodájába és rámförmedt: "Szent-Miklósy, hogy merészeli maga a Horthyékat támogatni?" A válasz elég egyszerű volt: gyakorta fordultam meg a Várban, mert én voltam az összekötő. Erről mindenki tudott, leginkább Vörös Géza maga. Azt, hogy jó barátja lettem Nickynek /ifjabb Horthy Miklósnak/ Vörös csak a náciaktól tudhatta meg, akik szoros megfigyelés alatt tartották a Várat.

Később Mészöly Elemér tábornok váltotta fel Vöröst a vezértitkári poszton. Széles látókörű, igen művelt férfi volt, aki hitt a katonai és polgári részlegek közötti együttműködésben, és barátságosan viszonyult hozzám. Nővére Dr. Szent-Iványi Domokosnak, az ellenállási mozgalmak egyik fő szervezőjének volt a titkárnője és barátja. Mészöly tábornok annyira kimérten viselkedett, hogy hivatali teendőimen kívül másról soha nem kérdezett, de nővére révén bizonyára sejtette, hogy én is Szent-Iványi és ifjabb Horthy köréhez tartozom. Csak két ízben tett úgy, hogy érezhessem, ő mindenről tudott: 1944 október 15-én és 16-án.

Az október 15-től 16-ig tartó válság alatt a maga diszkrét módján leleplezte kimondatlan érzéseit. 15-én kora délután, miután találkoztunk a különböző minisztériumok államtitkáraival, s feleségem telefonon értesített a német szövetségnek véget vető proklamációról, ő és Rákóczy Imre, Szent-Iványi másik barátja, megbíztak azzal, hogy rejtsem el az LHT üléseinek feljegyzéseit azonnal, nehogy a németek rátegyék a kezüket. Ennek eleget tettem azzal, hogy biztonságos helyre

juttattam az iratokat. Október 16-án, már letartóztatásom után az egyik fő nácipárti összeesküvő, az a vezérkari százados, akit sebtében kineveztek megüresedett helyemre, beállított az LHT-ba, és Mészölytől a páncelszekrényem kulcsait kérte. Mészölynnek megvolt a lélekjelenléte, hogy megmondja neki, majd ő személyesen fogja egyenként átadni a kívánt dokumentumokat. Megtagadta viszont, hogy az ellenállásban végzett munkámra vonatkozó papáiroktól megváljon, amelyekről azt mondta, hogy azok az én személyes holmijaim. Azzal, hogy visszautasította olyan iratok kiszolgáltatását, amelyeket bizonyítékként lehetett volna felhasználni, valószínűleg nem csak az én életemet mentette meg, hanem másokét is.

Feladataim az LHT-nál

Kinevezésemmel a Vezértitkárnak negyedik embere lettem, Berkó István személyzeti főnök helyettese. Más kötelezettségei Berkót huzamosan távol tartották, így lényegében az 1944-es esztendő java részében én voltam a tényleges személyzeti főnök, míg a németek le nem tartóztattak október 16-án. Ráadásul nekem kellett egyfajta távirányítást gyakorolnom a két erdélyi diplomáciai misszió felett is, mert hivatalosan nem mentettek fel eme beosztásomból: de eltekintve rendszeres erdélyi utaimtól nem tettem sokkal többet rangidős vezérkari összekötő tiszt szerepemben.

Az LHT munkatársainak elvben az volt a feladata, hogy megtervezzék és előkészítsék az LHT üléseit. Ezek tartalmát felülről diktálták, így illetékességem nem terjedt ki rá. Mivel azonban nekem is látogatnom kellett a tanácskozásokat,

ahol sok esetben szó szerint jegyzeteltem, hogy elkészíthessem a hivatalos feljegyzést az irattár számára, tudtam, milyen kérdéseket tárgyalnak. Másik rendszeres kötelemem az volt, hogy megszabjam és ellenőrizsem a Vezértitkárság közhivatalnokainak napi teendőit. Harmadik feladatom is fontos volt: én készítettem a hadi helyzetről szóló napi tájékoztatót a miniszterelnök és mások számára.

Mindössze néhány helyzetértékelő csoport létezett, s csak azoknak volt átfogó képük és részletes tudomásuk az eseményekről, akik ott dolgoztak. A központi helyzetértékelő csoport természetesen a VKF-1, azaz a vezérkar hadműveleti osztálya volt. Történetesen ez a szerv bizonyult az országban lezajlott náci hatalomátvétel centrumának, így a VKF-1-en mindenki nyíltan ellenséges volt velem szemben. Mindazonáltal biztosítaniuk kellett számomra az összes adatot, amit kértem. A háborús helyzet központi áttekintéséhez hozzájuthatott még Horthy kormányzó főhadsegéde, Dálnoki Miklós Béla is, aki kezdetben közismert németbarát volt, de becsületére legyen mondvá, 1944 elejére már teljesen megbízhatóvá vált. A külügyminiszternek szintén jogában állt megkapni a helyzetértékelést.

Gyakorlatilag azonban semmilyen valódi feladatom nem akadt. Mi egyebet is koordinálhattam volna 1944-ben? Minden döntést már régen meghoztak arról, hogy kell-e, s milyen mértékben együttműködni a nációkkal. Teleki Pál miniszterelnök 1941 áprilisi öngyilkosságának körülményeit és a háborúhoz való katonai hozzájárulásunkat az irattárak mélyére rejtették. Volt még néhány, bár lelkesítőnek egyáltalán nem nevezhető LHT ülés, amelyeken csak csínján bántak a legveszedelmesebb fejleménnyel, nevezetesen a német háborús erőfeszítések csökke-

nésével. Az LHT összejövetelein egyébként nem is lehetett nyíltan beszélni, mert tagjai között ott ült Jurcsek Béla és Reményi-Schneller Lajos. Miniszteri címük ellenére köztudott volt róluk, hogy a németek besúgói. Ekkorra a Magyarország számára már csak egyetlen valós kérdés maradt: hogyan lehet kibújni a német szövetségből. Az LHT ülésein azonban egyáltalán nem tárgyalhattunk erről.

Mégis, az LHT egy roppant érdekes hely volt, mert minden szál itt futott össze. A Vezértitkárság összeköttetésben állt az összes fontos kormány szervvel. Saját esetemben például én elsősorban ifjabb Horthy Miklós Különleges Irodájával tartottam a kapcsolatot, amelyet mi átkereszteltünk "Kiugrási Irodának". Azután összekötőtisztként szolgáltam Kúdar Lajos csendőrezredes, az Államvédelmi Központ igazgatója, és Faragho Gábor altábornagy, a csendőrség katonai főfelügyelője felé is. Továbbá érintkezésben álltam a vezérkar hadműveleti osztályával, a VKF-1-gyel, ahol Nádas Lajos ezredestől kezdve gyakorlatilag mindenki eltökélt ellenségem volt. Mindannyiukat vakbuzgó nácibarátnak ismertem. Ez az intézmény volt az egyetlen olyan szerv az országban, amely naponta kapott részletes jelentéseket a front adott helyzetéről és a fegyveres erők harckészültségéről. Noha gyűlöltek, nem tarthattak távol. Hivatalomból következően jártam hozzájuk a részletezett helyzetjelentésért, s ezt oda kellett adniuk nekem. Ezeket az információkat továbbították a kormányzó katonai irodájának és a külügyminiszternek; a miniszterelnök viszont rajtunk keresztül kapta csak meg, mivel az LHT Vezértitkársága egyenesen neki jelentett.

Egyszóval, egyike voltam annak a négy vagy öt személynek,

akik Magyarországon a háború utolsó szakaszában mindenről értesültek. Való igaz, állami iratokhoz nem férhettünk hozzá, de rendelkezünk az úgynevezett "színes" papírokkal. Ez utóbbiak olyan diplomáciai táviratok voltak, amelyet a magyar légtéren keresztül küldtek, s amelyeket itt elfogta, lehallgatta és megfejtette egész Európa legjobb desiffráló csoportja. Ezt a gárdát részben még a Habsburg-birodalomtól örököltük, amely úgy találta, a titkosító alkalmazottak megvesztegetése túlságosan is nagy luxus egy ilyen közepes jövedelmű ország számára. A "színes" iratok igen érdekesek voltak, de csekély fontossággal bírtak. Az egyedüli valóban döntő kérdés az volt, hogyan bontakozzunk ki a német szövetségből, és nekünk ebbe nem volt beleszólásunk. A tervezést az LHT-től függetlenül Kállay miniszterelnök végezte, és persze Horthy kormányzó is, aki előszeretettel kérte ki egyes államférfiak, katonai főtisztok és idős politikusokból álló csoportjának véleményét közvetlenül vagy fia Különleges Irodáján keresztül. A "besúgók", a két miniszter, akik lehetetlenné tették, hogy Horthy felhasználja az LHT-t, ugyanakkor megadták Horthynak azt a hatalmat, amely számára a kapcsolatok német szövevényéből eredt, ezáltal megakadályozták, hogy menessze őket.

Az LHT melletti beosztásom kielégítette ambícióimat, és elősegítette, hogy kiegyensúlyozottabb katonai és politikai képzettségem legyen. Lehetővé tette, hogy annak a helynek a kellős közepén lehessenek, ahol későbbi használatra tanulmányozni tudtam, mit is kell jelentsen az államférfiúi bölcsesség. Egyszersmind álcául is szolgált az ellenállásban végzett fontosabb tevékenységem számára. Állásom révén folyamatos és

feltűnésmentes bejárásom volt a Várba, Dr. Kudarhoz és jóval később 1944-ben a csendőrség felügyelőjéhez, Faragho Gábor tábornokhoz. Mivel az LHT a mindenkori miniszterelnököknek jelentett, azaz sorrendben Kállay Miklósnak, Sztójay Dömének és Lakatos Géza tábornoknak, alkalmam volt mindhármójukkal megismerkedni, és bármikor belépni a miniszterelnök különböző irodáiba. Mindez nagy gyakorlati tapasztalatot adott, és táplálta vágyálmaimat eljövendő szerepemről a magyar külügyi szolgálatban. Természetesen a fenn említett személyek mindegyikénél tettem udvariassági látogatást, akárcsak Dr. Bárczy Istvánnál, s ez jó lépésnek bizonyult, különösen azért, mert elődeim nem tettek így. A Sztójay-kormány idején legalább színleges volt az együttműködés a németekkel, de mint ki tudtam deríteni, maga Sztójay is őszinte felelősséget érzett Magyarorszáért. Később, már a Lakatos-kormány alatt már megvolt a háborúból történő kilépés szintiszta magyar politikája iránti szimpátia és érzelmi kötődés. Horthy beszámolt Lakatosnak a terveiről, hogy szakít a németekkel, de a kormányzó úgy beszélt a miniszterelnökével mint egyik úriember a másikkal, s nem mint egy magas állami méltóság a másikkal. Lakatos külügyminisztere és egykori legjobb iskolai barátja, Henney Gusztáv tábornok rokonszenvezett a németekkel, de mi őt is megbízhatónak minősítettük, mert Lakatos őt választotta a külügyi tárca élére.

Következésképpen az LHT nem volt igazán fontos 1944-ben. Vezértitkársági szolgálatom azonban felbecsülhetetlen értékű áttekintést és bepillantást nyújtott a nagypolitikába, valamint összeismertetett az ország legfontosabb politikai döntéshozó vezetőinek némelyikével. Teendőim, amelyek reggel

kilencetől délután kettőig kötöttek le, annyira jelentéktelenek voltak, hogy a munkámat lényegében látszathivatalnak is lehet minősíteni. Tökéletesen fedezte viszont a másik, teljes odaadást kívánó tevékenységemet, amely délután kettőtől másnap reggelig tartott: ez volt a Magyar Függetlenségi Mozgalom. Számomra az LHT egyfajta főiskola volt, ahol az államférfiúi bölcsélet természetét tanulmányoztam a törpék viselkedésével ellentétben. Egy életre megszabta a látóköreimet. Beosztásom kileh és fél hónapjából hármát a szovjet fronton töltöttem; így összesen csak alig több mint fél évet lehettem a Legfelső Honvédelmi Tanácsnál harmincöt évesen. Mégis ez az időszak volt későbbi tökéltedéseim szellemi kerete.

Második fejezet

A MAGYAR KÖZÖSSÉGBEN

A "Magyar Közösség", más néven "Magyar Testvéri Közösség" feltűnése egy konzervatív, arisztokratikus és hagyománytisztelő uralkodó osztályon belül olyan fejlemény volt, amelyet leginkább új és haladó irányzatnak mondanék. Már maga az elnevezés is, amely a magyar történelemnek egy különleges mozzanatára utal, némi magyarázatra szorul. Azonkívül felmerül az a kérdés is, hogy mi vitt engem oda, hogyan fogadtak ott, és milyen célokat szolgált a belépésem.

A demokratikus fejlődés történelmi háttere

Arisztotelész tévedett. Nem egyetlen személy, s nem is kevesen vagy sokan állnak a kormányrúdnál, hanem legtöbbször csak kevesek. Egyetlen uralkodó sem kormányozhat egyedül, s erre a sokaság sem képes. Mindig egy maroknyi ember próbálja megszabni a feltételeket, legyen szó akár a látható kormányról, akár a mögötte állókról. Ez alól a demokráciák sem kivételek.

A XIX. századi Ausztriában talán a császár mögött álló kamarilla volt a kormányzó elit. Horthy Magyarországon pedig az a válogatott csoport, amelynek tagjai 1919-ben Szegeden gyülekeztek, s később létrehozták az Etelközi Szövetséget /EKSZ/. Feilits Berthold báró, Bethlen István gróf, Teleki Pál gróf, Hóman Bálint, a "tizenkét kapitány" és mások, akik

Horthy környezetét alkották, vonták politikai befolyásuk alá a tengernagyot. Kun Béla kommunista rezsimje és a versailles-i /trianoni/ békeszerződések után Horthy egy új, de konzervatív Magyarország élő szimbólumává vált. Nem az EKSZ volt a hivatalos kormány, de mindig ott állt a háta mögött, biztosította legitimitását és szilárdságát. Ezt a fajta berendezkedést bírálói alapvetően "félféudális" társadalmi és politikai rendszernek nevezték, amelynek külpolitikai fókuszában egyetlen egyszerű kérdés állt: Magyarország összes elveszett területeinek "békés" visszacsatolása. /"Mindent vissza!" és "Nem, nem, soha!" / A legtöbb magyarhoz hasonlóan az EKSZ tagjai a két világháború között minden gondolatukkal és érzelmükkel az ezeréves történelmi Magyarország eszméjéhez kötődtek. Ez az alapeszme mindenfajta más lehetőség mérlegelését árulásnak minősítette, még azét a legelfogadhatóbb megoldását is, amely a trianoni határokon kívül eső, túlnyomórészt magyarlakta területek visszaszerzését célozta a soknemzetiségű állam helyreállítása helyett. Az EKSZ számára a részleges revízió szóba sem jöhetett. Diákéveim alatt, mint mindenki másba, belém is ezt a gondolkodást sulykolták. Természetes volt számunkra, hogy bármikor, bármilyen alkalmat vagy szövetségest fel kell használni az elveszett területek visszaszerzésére. Nem csak az volt világos előttem, hogy "Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország", hanem az is, hogy az első világháborúban részt vett összes országok közül Magyarországot terhelte a legkisebb felelősség, mégis ezt az országot csonkították meg a legkegyetlenebb módon, hiszen elvesztette területének körülbelül hatvan százalékát és mintegy három-három és fél millió színmagyar lakosát. A Németországot "igaz-

ságtalanul" sújtó versailles-i békeszerződést össze sem lehetett hasonlítani a mi megcsonkításunkkal. Nem tudtuk és nem is értettük, milyen diplomáciai okoskodás idézhette elő Magyarországnak ezt a feldarabolását. Ily módon, azt hiszem, soha nem is értettük az erőegyensúly elvét, sem Franciaország, s következésképpen Nagy-Britannia vagy az Egyesült Államok külpolitikai előretörését. Noha meghirdettük a "békés revíziót", hamarosan újra fegyverkezni kezdtünk, előbb titokban, de később már nyíltan is.

Röviden szólva, az EKSZ vezérkara a teljes területi revízió és a magyar fegyveres erők teljes visszaállítása mellett foglalt állást; külpolitikájában azonban bizonytalan volt, vajon a francia-brit, illetve a német vagy az olasz orientáció kívánatosabb-e. Közeledési kísérleteink visszautasításával a britek és a franciák arra kényszerítettek bennünket, hogy Németországgal építsünk ki szorosabb kapcsolatokat. Belpolitikailag az EKSZ fenntartotta konzervatív, arisztokratikus és alapjában antiliberalis álláspontját az uralkodó osztály hatalmának megőrzésére.

A harmincas évek végén az EKSZ demokratikusabb beállítottságú tagjai kiváltak a szervezetből, és úgy tudom, ők hozták létre a Magyar Közösséget. Ez a csoport idővel egyre önállóbb lett. Megfogalmazott alapelve szerint, bár ez a gyakorlatban nem mindig érvényesült, csak színmagyar tagjai lehettek, célja pedig az volt, hogy az elit legjobbjait soraiba toborozza. Ez magába foglalta volna a felsőbb osztályok haladó gondolkodású képviselőit is. Belpolitikai kérdésekben a csoport óvatos reformista álláspontra helyezkedett. Külpolitikájában ugyanolyan megosztott volt, mint az EKSZ, de később még a német orientáció hívei is támogatták és segítették Horthy kormányzó

erőfeszítéseit, hogy valamiképpen kikerüljön a háborúból. Magyarország határainak módosítását tekintve, Teleki Pál után elsőként a Magyar Közösség vette komolyan fontolóra az egykori magyar területek legalább részleges visszacsatolásának javaslatát anélkül, hogy ezért árulással vádolták volna.

Hogyan csatlakoztam a Magyar Közösséghez

Nem is tudom pontosan, hogyan kerültem be a Magyar Közösségbe. Ez azoknak a titka, akik megkerestek, befogadtak, majd hamarosan átvezényelték a Magyar Függetlenségi Mozgalomhoz. Utólag persze néhány tény igen fontosnak tűnhet kiválasztásomban.

Mindenekelőtt a Hadiakadémián, noha jó voltam a hadászatban, jobban szerettem szélesebb összefüggésekben vizsgálni Magyarország helyzetét, s a vezetésnek inkább politikai és diplomáciai, semmint tisztán katonai vonatkozásai érdekeltek. Harmadéves záróvizsgámat hadászatból tettem le. Kis István vezérkari ezredés az én feleletemet ítélte a legjobbnak, mert én fejtettem ki a legvilágosabban, a különálló hadműveletek összefüggéseit. Fokozott diplomáciai érdeklődésem kiderült már a Hadiakadémia felvételi vizsgáján is, ahol a legfontosabb tájékozódó kérdés így hangzott: "Melyik elcsatolt terület a legfontosabb a magyar nemzeti érdekek szempontjából, és hogyan lehet elérni a visszacsatolását?" Kategorikusan és merészen visszautasítottam, hogy válaszoljak az így megfogalmazott kérdésre, ellenben átalakítottam a következőképpen: "Melyik elveszett terület visszacsatolása a legsürgősebb,

figyelembé véve, hogy az egész terület visszaszerzése rendkívül fontos?" A sürgősség a napi diplomáciai helyzetre utalt: attól függött, hogy melyik országrész kerülhet vissza elsőként. 1935-öt írtunk, és én még az "ezeréves történelmi Magyarország" bűvöletében éltem. Kétségtelenül abban az életkorban voltam, amelyben mindenért lelkesedik az ember; politikailag a mérsékelt jobboldalhoz álltam közel, ám reformszándékok fűtöttek. Tartozom azzal a beismeréssel, hogy később, amint egyre realistább lettem, feladtam a fenti követelésemet, s csak azon területek visszatérését követeltem, amelyek lakossága magyar többségű volt.

Másodszorban nem csak náciellenes voltam, hanem már régebbtől fogva németellenes is. Ez a szemlélet az alatt az egy esztendő alatt alakult ki bennem, amelyet 1935-ben és 1936-ban Ausztriában töltöttem. Tapasztalatcserére érkezett fiatal tisztként többnyire Innsbruckban laktam, de gyakorta átutaztam Münchenbe. Egyetlen nagyon kellemetlen élményem fordított a németek ellen: a müncheni Deutsches Museumban láttam Kelet-Középeurópa Dunamenti államainak egész falat beborító térképét ezzel a korántsem diplomatikus felirattal: Der Donauraum - Deutsches Einflussbereich /A Duna-medence - német befolyási övezet/. Ez mélyen megrázott, mert akkor még nem igen értettem, mi az, hogy "erőegyensúly" és "befolyási övezet".

Ugyancsak Innsbruckban történt, hogy osztrák tüzérezredparancsnokom magához hivatott. Szent meggyőződése volt, hogy származásom révén elsősorban német vagyok. A családfámra vetett felületes pillantás csak részben igazolta ezt az állítá-

sát, de szerinte ösztönös szervező hajlamom és képességem /das Können/, tudásomtól /das Wissen/ jól megkülönböztethetően, németre vallott. Igaz, Heltai Gáspár, aki az 1570-es években az első könyvet nyomtatta Közép-Európában, ugyanúgy egyenes ági őseim egyike volt, akárcsak anyai részről a Kőszegi Fangh család sokszáz évvel korábban bevándorolt szász elei. Mégis, az a tény, hogy parancsnokom német hűségre akar téríteni, meghaladta béketűrésemet, és ellenszenvet ébresztett bennem. Amiről aztán később, erdélyi diplomáciai megbízatásom során tudomást szereztem, az csak megerősítette azt az érzésemet, hogy Magyarország nemzeti érdekei kiáltó ellentétben állnak a németekéivel.

A Magyar Közösség irántam tanúsított érdeklődésének harmadik és legfontosabb oka az a cikk volt, amelyet a Hadiakadémia elvégzése után írtam, s amely a Magyar Katonai Szemle 1940. áprilisi számában jelent meg. "Húszmillió magyar" című írásom már árnyaltabb gondolkodást tükrözött, és azokról a lehetőségekről szólt, amelyek a történelmi értelemben nagyon termékeny magyar nemzet ama szükségletében rejlettek, hogy pótolja a mind keletről, mind nyugatról ellene folytatott irtóháború során elszenvedett hatalmas veszteségeit. A Magyar Közösség tagjai figyelmesen elolvasták a cikkemet. S noha abban azt állítottam, hogy a magyar vezetők legjobbjai különböző etnikai csoportok keveredéséből származtak, személyem érdekelni kezdte őket. Nemsókára új barátokra leltem olyan emberekben, akiket szellemi nagyságuk okán tiszteltem. Semmi gyanúsat nem találtam ezekben az új kapcsolatokban, és nem is sejtettem, hogy a Magyar Közösség tagjai minden lépésemet

figyelik. Új barátaim, zömükben vezérkari tisztek, alaposan kiismerték, miként vélekedem a nemzeti érdekeket érintő minden fontos kérdésben, s mennyire kötelezem el magam az ügy mellett. Már nem emlékszem pontosan, mikor és hogyan, de abban az időben, amikor a német-olasz tiszti /diplomáciai/ bizottságok mellett teljesítettem szolgálatot Erdélyben, felkértek arra, hogy csatlakozzam egy rendkívül elszánt titkos társasághoz, a Magyar Közösséghez. Mivel hazafias céljaik voltak, ez nem okozott számomra konfliktust, annak ellenére, hogy a katonai eskü tiltotta a titkos társaságokba történő belépést.

A Magyar Közösség

Elég keveset tudtam a szervezetről, s ennek számos oka volt. Viszonylag későn, 1943 decemberében léptem be egy rövid, formális beavatás után, anélkül, hogy átestem volna az előírt hosszadalmas ideológiai és szervezeti képzésen. Aktív szerepvállalásom hasonlóképpen rövidéletű volt. Egy másik, centristább csoport keresett meg, mert alapvetően politikai érdeklődésemnek nagyobb hasznát vették. A Magyar Közösség egyébként német- és náciellenes titkos szervezet volt, következésképpen még a tagok is csak nehezen szerezhettek egymásról részletes információt biztonsági megfontolásokból.

Arra viszont világosan emlékszem, hogy a Magyar Közösségnek volt egy országos központi szervezete és egy helyi, decentralizált hálózata vidéken. A központi szervezet mutatja, hogy a Közösség nem rendelkezett külügyi részleggel vagy

agentúrával, s egyetlen vezetője sem kapott hasonló megbízást. A politikai kérdésekért általában Kiss Károly felelt, az ő sokrétű tevékenységét viszont egy másik szervezet, a Magyar Függetlenségi Mozgalom felügyelte. Az ún. Hetes Bizottság, amelyet az 1947-es köztársaságellenes szervezkedési per ügyésze a Magyar Közösség vezetésének nyilvánított, valójában az MFM egyik operatív szerve volt. Az állítás, mely szerint a nevezett bizottság a Magyar Közösség szerves része lett volna, arra szolgált, hogy az ügyész a szervezet hangsúlyozott nemzeti jellegével bemocskolja a vádlottakat.

A Magyar Közösségnek volt két szembeötlő születési hibája, amelyek különböző mértékű ellenszenvet ébresztettek vele szemben. Az egyik a szervezet titkosságából fakadt. Az 1947-es szervezkedési per során felfedett értesülések megakadályozták a tagtoborzás befejezését. Sok feddhetetlen magyar így kívül rekedt a mozgalomból, noha mindannyian az igazi elit tagjai voltak. A kívül maradtakon a bizonytalanság, a féltékenység és az ellenségesség vegyes érzése lett úrrá, hiszen a Magyar Közösség céljai közt szerepelt egy új közép- és felsőosztálybéli elit megteremtése, amelyre a jövőben az ország vezetésének feladata hárult volna.

A másik születési rendellenesség a szervezet irányelveinek túlzott nemzeti elfogultsága volt, amely csak magyar anyanyelvűek tagfelvételét tette lehetővé, és ezzel kizárta a német, szláv, zsidó vagy vegyes származásúak tagságát. Ami-

kor az irányelvek nyilvánosságra kerültek, az ellenséges propaganda keresztüzet zúdított a Magyar Közösségre. A tagság alsóbb rétegeit valóban befolyásolta a nemzeti hovatartozás, elvégre ez felelt meg a kor szellemének a második világháborús Közép-Európában, ahol a faji tisztaság erőteljesen kiszűrt a náci propagandája lényegében kiirtotta a legtöbb nyugat-európai, illetve brit-amerikai értéket. Azok közülünk, akik később az MFM valós politikai vezetése mellé álltak, visszautasították a nemzeti megkülönböztetést. A csatlakozási felkérés és az új tagok beavatása a titkos társaságok összes szokásos mesterkélt jegyét magán viselte, mindazonáltal növelte a titokzatosságot és erősítette az összetartást. Még ebben az esetben is elegendő csupán egyetlen pillantást vetni az MFM vezetőinek személyére, hogy kiderüljön, nemzetiségük miatt innen senkit sem zártak ki. Donáth Györgynek, akit a későbbi szervezkedési perben a mozgalom vezetőjének állítottak be, a neve sem volt magyar eredetű. Dálnoki Veress Lajos tábornok rokonai között voltak zsidó származásúak is. Szent-Iványi Domokos csak apai részről volt magyar, anyai ősei között sokan voltak a szászok. Héder János eredetileg német nevét is csak a magyar kiejtés torzította el. Jaczkó Pál szláv ősöktől származott. Az én ereimben szász, osztrák és török vér folyik. Szervezetünk két kormánylistát állított össze a későbbiekre nézve, s mindkét névsorban akadtak más nemzetiségűek, sőt zsidók is. Ugyanez volt a helyzet lehet-

séges nagyköveteink esetében is.

A MAGYAR KÖZÖSSÉG SOÓS GÉZA SZEMÉVEL

Soós Géza a Szent-Iványihoz legközelebb álló ifjabb csoport egyik legfiatalabb, legtehetségesebb, szilárdan elkötelezett tagja volt. Mély vallásossága idejekorán a református /kálvinista/ egyházhoz vezérelte, és még jogi tanulmányai befejezése előtt a Soli Deo Gloria ifjúsági mozgalom vezetője lett.

Soóst 1938-ban fogadták be a Magyar Közösségbe, ahol végül is - másokkal egyetemben - szintén vezető szerepre tett szert. Az MFM részben az ő ötlete volt, s miután 1942-ben Szent-Iványi megalakította ezt a mozgalmat, elsőként csatlakozott hozzá. 1944-ben, amikor az MFM létszáma tekintélyesen megnőtt, Szent-Iványi felállította a központi titkárságot, hogy a fiatalabb tagok tevékenységét egybehangolja. A három titkár egyikeként Soós felelt a külügyekért.

Bár a két szervezet, a Magyar Közösség és az MFM különböztek egymástól, náci- és németellenes álláspontjuk megegyezett, és tagságuk bizonyos fokig átfedte egymást. Soós mind a két helyen magas posztokat töltött be, s ez ahhoz vezetett, hogy már nem tudta megkülönböztetni, számtalan tevékenysége éppen melyik szervezet hatáskörébe esett, s visszaemlékezésében ez a bizonytalanság csak fokozódott. Zavara szembeötlő

a következő oldalakon is, ahol Soós Auer Pál, párizsi nagykövethoz írt levelében védelmébe veszi az egykori Magyar Közösséget.

1947 szeptember 25

Tisztelt Nagykövet Ur!

Kedves Pali barátom!

Őszintén sajnálom, hogy csak most ~~írt~~ küldöm el Neked a levelet, amelyet augusztus kilencediki találkozásunkkor ígértem. Hosszan tartó utamról szeptember tizedikén érkeztem haza, s azóta a családi és egyéb ügyek annyira kitöltötték az időmet, hogy nem volt alkalmam hamarabb írni.

Hogyan lettem a Magyar Közösség tagja?

1935-36-tól kezdve néhány ismerősöm ráirányította a figyelmem arra, hogy a magyaroknak egyesülniük kell. Azt is megmondták, hogy a fenyegető német terjeszkedéssel szemben valamit nekünk is tennünk kellene. 1934 nyarán egy hónapig csatangoltam Pécs környékén, 1935 telén pedig Esztergom szomszédságában töltöttem katonai szolgálatomat, s ekkor remek alkalmam nyílt megbizonyosodni a német-náci expanzió nagyfokú szervezettségéről. Egyedül az tartott vissza, hogy "diszkrécióval" kellett kezelnem magát a felkérést. Ez volt annak oka, hogy

lelkem mélyén haboztam. A református hitben nőttem fel, és tudtam, hogy Jézus Krisztus tanítása szerint "nincs oly rejtett dolog, ami napfényre ne jőne: és oly titok, ami ki ne tudódnék". /Máté, 10, 26./ Minek ez a "titkosság"? Ráadásul bizonyos rasszizmust is észleltem a felhívásban, és ez ugyanolyan idegen volt számomra. Jól emlékeztem Isten ígéjére: "Bizonyal látom, hogy nem személyválogató az Isten; Hanem minden nemzetben kedves ő előttte, aki őt féli és igazságot cselekszik." /Csel. 10, 34-35./...És "Nincs zsidó, sem görög; ...mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban." /Gal. 3, 28./ Nem tudtam különbséget tenni magyar állampolgárok között, akik egyaránt szerették hazájukat. Apám barátai közül sokan zsidók vagy zsidó származásúak voltak, anyám pedig egy budapesti polgár családban született, de felmenői között észak-magyarországi németeket, "cipszereket" is tudhatott. A ~~(iskola)~~ gimnáziumban is volt egypár zsidó barátom, és egyetemistaként /1930-34/ egy "hatos csoport"hoz tartoztam, amely arról volt nevezetes, hogy két-két magyar, zsidó és német származású tagja volt. /Attól lettünk nevezetessé, hogy az első évtől kezdve mindig együtt tanultunk, és mindig kitűnő eredménnyel vizsgáztunk./ A Soli Deo Gloria kivételével egyetlen más egyetemi mozgalomba se léptem be, de ott olyan hevesen ítéltük el a diákok tiltakozó gyűléseit, hogy a szélsőségesek egyszer záptojásokkal törték be az ablakunkat. 1933-ban beszédet mondtam a Cobden Társaság konfe-

renciáján, amelyben mélyen helytelenítettem a faji vagy vallási gyűlöletet. /Beszédem kivonatos vázlata megjelent a "Fiatal Magyarországban"/

Az általános SPIRITUÁLIS kérdések mellett diákéveimtől főleg két dolog érdekelt: a/ társadalmi reformok, b/a korrupcióellenes küzdelem társadalmi vonatkozásai.

1938 tavaszán néhány "apróbb" incidens és egy általános esemény váltott ki belőlem mély megdöbbenést: anyám kapott egy németül írt üzenetet, melyben az állt, hogy "benne német vér folyik", ennélfogva németnek minősül. Ezért felszólították, hogy hagyja el a magyar evangélikus egyházat, térjen meg a német evangélikus egyházhoz, és nekik fizessen egyházi adót. /Anyám ősei már három évszázada éltek Magyarországon, és 1848-ban is testestül-lelkestül magyarnak vallották magukat./ Egy szomszédunk, erdélyi szász özvegyasszony előbb Drezdából, majd Stuttgartból kapott fenyegető leveleket, hogy lépjen be a Volksbundba... Ugyanabban az időben mindenütt erősödött a náci propaganda, s hogy eltereljék a figyelmet a közeledő német veszélyről, Hitler ügynökei egyre jobban felkorbácsolták hazánkban az antiszemitizmust.

Mivel energikus, tevékeny ember vagyok, mind makacsabbul tört fel bennem az igény, hogy olyan barátokra és kollégákra leljek, akik küzdeni akarnak a náci veszély és a korrupció ellen, illetve az égető szociális kérdések megoldásáért: egy valóban tisztességes, demokratikus és szilárd Magyarorszáért.

A marxisták, akikkel találkoztam, /szocialisták, titkos kommunisták/ annyira ateista szemléletűek voltak és olyan gyűlölet áradt belőlük, hogy képtelen voltam megbarátkozni velük. Mi több, 1919-ben hét éves voltam. A kommunisták halálra ítélték a nagybátyámat, és a szörnyű emlékek még mindig kísértettek. Neveltetésem csak növelte irtózásomat az osztálygyűlölettel és annak szélsőségeivel szemben.

Ily módon, ezekkel a kérdésekkel és benyomásokkal küszködve, úgy döntöttem, közelebbről is szemügyre veszem ezt az új magyarság-szerepet, hogy lássam, mi is az.

Az első beszélgetések: a Magyar Közösség lényege.

Az első találkozókon - ha jól emlékszem, 1938 kora nyarán - jó szándékú, tisztességes magyar emberekkel kerültem szembe, akik maguk is keresték még a megoldásokat. Gondolataik egybeesengtek Teleki Pál tanításával: a magyar nemzet fajok /germán, szláv és latin/ illetve vallások /keleti és nyugati kereszténység/ ütközőpontjában fekszik, ezért az a szerepe, hogy **ELLENSÚLYOZZON**, hogy elválasszon; ha ezt nem tesszük, az egymással szemben álló fajok és világnézetek megsemmisítenek bennünket, és elpusztítják egymást is. A magyar nép csak akkor töltheti be ellensúlyozó szerepét, ha a lehető legtöbb lelki, szellemi, biológiai és fizikai energiát összpontosítja azzal, hogy a legtöbb tisztességes magyart egybe gyűjti. A pillanatnyilag legégetőbb feladat a lehetséges

legnagyobb belső egység megteremtése volt a német terjeszkedéssel szembeni leghatékonyabb ellenállás érdekében. Az Anschluss után a német kérdés a társadalmi problémák elé került. Nem nézhettük tovább ölbe tett kézzel, hogyan burjánzik a nácik által pénzelt antiszemita hangulatkeltés, amikor a német szorítás halálos. Csak úgy tehattünk eleget ennek a feladatnak, amelynek elvégzéséhez sem pénz, sem tekintély, sem másmilyen nyilvános eszköz nem állt rendelkezésünkre, ha rendkívüli óvatosságot tanúsítunk, s ha olyan módszerekhez folyamodunk, amelyeket NORMÁLIS időkben badarság lett volna figyelembe venni. Ezek az eszközök: a/ titkosság: mert ha a fasiszta hatalmak csak létezésünkre is gyanakodtak volna, kétségtelenül megtalálták volna annak a módját, hogy lecsapjanak ránk. Másrészt ez a titkosság nem jelentett "illegális" viselkedést, hiszen kitűzött céljainkban nem volt semmi törvénytelen, akárcsak felhasznált módszereinkben sem, és mi tiszteletben tartottuk Magyarország alkotmányát és kormányzóját. /1938-ban enélkül lehetetlen lett volna bármilyen tiszteletet parancsolni./ b/ ragaszkodás a magyar alapokhoz: a hazai zsidóság megbízható védelmét és a náci propaganda hatástalanítását csakis a magyar társadalom vállalhatta hatékonyan. /Annak a kornak a körülményei között a németek által pénzelt propagandagépezet már társadalmunk egészen széles rétegeit megmételyezte. A legkisebb indiszkréció esetén egész munkánk értelmét veszítette volna, ha kiderül, hogy

zsidók találhatók EME munka legbelső köreibben. Ilyen körülmények közepette nem vehettünk sorainkba zsidókat, de természetesen magyarosított nevű németeket sem./ Másrészt, mivel céljaink eléréséhez a legszélesebb együttműködésre volt szükségünk, a magyar mag igyekezett szilárd szövetséget kiépíteni a Magyarországgal szemben lojális svábokkal és a magyar zsidókkal is.

A további feltételek hasonló természetűek voltak: c/ A tag érezzen állampolgári hűséget Magyarország iránt, azaz azonosuljon Magyarország fentebb vázolt szerepével, d/ legyen erkölcsileg feddhetetlen, értékes személyiség; az nem számított, milyen nemes magyar nevet viselt, vagy milyen messzire tudta visszavezetni a családfáját; ha akár a legcsekélyebb pénzügyi visszaélés vagy bármilyen félrelépés tapadt a nevéhez, az illető már nem lehetett a mozgalom tagja. e/ Ne legyenek káros szenvedélyei, se nők, se kártya, se ital; a szenvedély rossz tanácsadó. Még az erős dohányosok belépéséről sem lehetett szó. A tagnak legyen biztos állása, rendszeres jövedelme, fizetése, mert az a személy, akinek nincs veszállalója, rendszerint kevésbé felelősségteljesen gondolkodik és cselekszik. Nincs szükség engedelmisségi fogadalomra, és esküt sem kell tenni, de viselkedjen mindenki legjobb lelkiismerete szerint, és ígérje meg SAJÁT MAGÁNAK, hogy a fenti elvek szellemében fog élni. A gyakorlati tennivalók jórészt a tisztességes magyarok támogatásában, a

havi gyűlések látogatásában és az anyagi hozzájárulás fizetésében merültek ki.

Néhány esetben a megfogalmazás esetlen volt, láttam hiányosságokat, bizonyos dolgokat elleneztem, sőt még néhány kritikus megjegyzést is tettem az előbbiekre. Beszélgetőtársaim erre azt válaszolták, hogy még ők is kutatnak, ezért minden gondolatot, minden kritikát üdvözlnek. Amikor a vezetőség felől érdeklődtem, a titkosság már ismertetett szabályát betartva csak annyit mondtak, hogy a vezetők között kivételes értékű magyar emberek vannak, akiket a fentebbi elvek szerint választottak. Mivel semmi olyat nem ajánlottak és semmi olyanra nem kértek, ami ellenkezett volna lelkiismeretemmel, s mivel tudomásom szerint ekkor ez volt az egyedüli magyar csoport Magyarországon, amely tudatosan küzdeni akart a német behatolás ellen, arra a következtetésre jutottam, hogy velük tarthatok. "Beavatásom" öt ember jelenlétében történt, és minden szokatlan formalitást nélkülözött. A megfogalmazások egyes vonatkozásait ismételten többé-kevésbé megkérdőjelezhetőnek találtam, de lényegében egyetértettem az előzők szellemével, és senki sem kért tőlem ígéreteket.

/A szerző megjegyzése: Saját esemtől eltérően nem tudom megmagyarázni azokat a körülményeket, amelyek sok barátomat és munkatársamat csatlakozásra készítették. De ha különösen azokra a fiatalokra gondolok, akiket hosszú évekig ismertem, biztosan tudom, hogy legtöbbük a fentebbi célok elérését tartotta szem előtt./

Rutinmunka a Közösségben.

1938 és 1943 között mindössze néhány gyűlésen lehettem jelen, mert rendkívül elfoglalt ember voltam. Számomra három tényező volt különlegesen fontos: a/ a tisztességes emberek együvé tartozása, b/ a náci szélsőségesek ellen folytatódó harc és c/ a haladás a szilárd magyar demokrácia felé. Gyakran megdöbbenett, még a tisztességes magyaroknak is mennyire szűk a látóköre. Azok sem láttak más lehetőséget 1940-ben a német győzelmen kívül, akik a legjobban gyűlölték a nácikat, s akiket ez a győzelem rettegéssel töltött el. Saját szememmel láthattam, milyen sokat jelentett számukra, amikor Amerikában és Angliában szerzett tapasztalataimról, ezen országok erejéről beszéltem nekik, s megjósoltam végső győzelmüket. /Nem volt kétségem afelől, hogy az Egyesült Államok - még ha nem is lépett be formálisan a háborúba - Angliát fogja támogatni teljes technikai segítségével. Saját szememmel láthattam, ezek a jószándékú, ám szűklátókörű magyarok, akiket már valamennyire eltompított a náci propaganda, hogyan változtatták meg nézeteiket, amikor bennünket hallottak beszélni a fülükben egyre zúgó primitív antiszemita jelszavak helyett a földalatti náci szervezkedés borzalmas veszélyeiről, és arról, milyen tanulságokat kell levonni évszázados függetlenségi harcainkból.

Közöttük láttam Teleki Pál számos munkatársát, kiváló if-

jú katolikus, református és evangélikus egyházi személyeket, professzorokat, tanárokat, hivatalnokokat. Éreztem, hogy szervezetünk némely vezetői, akiket sikerült felismernem, szerzetesi egyszerűségben és szegénységben élnek, minden idejüket, sőt csekély jövedelmük jelentős részét is az úgy önzetlen támogatására áldozták.

Mindenki tudta rólam, hogy fenntartom kapcsolataimat régi zsidó barátaimmal, csakúgy mint korábban. Mialatt a Soli Deo Gloria szervezetben végeztem munkámat, beutaztam az egész országot, és mindenütt elítéltem, megbélyegeztem a náciizmust. 1941 júniusáig Magyarország abszolút semlegességének álláspontját támogattam, utána pedig önálló szerepvállalását. Teleki Pál halála után felmerült az igény, hogy valamilyen "politikai jellegű" akcióba kellene kezdenünk. E gondolat legkiválóbb képviselői főnökömön, Szent-Iványi Domokoson kívül /Soós titkár volt a miniszterelnök hivatalában/ a Magyar Közösség tagjai voltak. Amikor 1942 őszén először jártam hivatalos úton külföldön Svédországban és Finnországban, azonnal megpróbáltam kapcsolatba lépni a szövetségesekkel. Azután 1943 tavaszán Svájcban már nem csak a protestáns világmozgalmakkal létesítettem kontaktust, hanem a cionistákkal is, és a hazai zsidóságra vonatkozó messzemenő tervekkel, illetve ezek révén Erdély megmentésének reményével tértem haza. A Magyar Közösség vezetői rögtön lelkesen fogadták a jelentésemet, s ha meglett volna hozzá a hatalmuk, meg is

oldhatták volna a bonyodalmakat Teleki Pál szellemében fogant ajánlásaim szerint.

Miután a németek szégyenletes módon 1944 márciusában megszállták az országot, ismételten a Község tagjai /Saláta Kálmán, az ifjú Csicsery-Rónay István és mások/ voltak az elsők, akik felvetették a nyílt ellenállás megszervezésének ügyét. Ekkorra már végképp lényegtelennek tekintettük a "származás" kérdését, és a lehetséges legszélesebb körű csoportosulás megteremtésén fáradoztunk. Így jött létre az MFM, az ellenállás legjelentősebb polgári centruma, amely végül elérte az /előzetes/ fegyverszünet megkötését október 11-én. A Magyar Front leginkább csendben meghúzódott /Dessewffy Gyulán kívül más alig mert megmozdulni/, a Magyar Hazafiak Szabadságszövetségének tagjait pedig ugyan áthatotta a jószándék, de a valóságban leginkább egy iskolai vitaklubra emlékeztettek. Körülbelül ebben az időben lépett előtérbe az MFM, hogy magára vállalja a felelősséget a célirányos, hatékony ellenállási akciók megszervezéséért, az erők koordinálásáért, a vezérkar fiatal tisztjeinek beszervezéséért és az állandó életveszélyért. Egy teljesen külön, hosszú történet lenne a Magyar Függetlenségi Mozgalom akárcsak rövid, vázlatos bemutatása is. A mozgalmat a baloldali pártok később szétverték, aktív tagjai pedig szerénységből vagy inkább taktikai megfontolásokból nem nagyon beszéltek róla. Nekem sem ez most a feladatam.

Manapság azonban sok vád éri a Magyar Közösséget állítólagos "fajgyűlölete" miatt. Kötelességemnek tartom, hogy beszámoljak a Magyar Függetlenségi Mozgalomról, elődjéről, a Magyar Közosségről, és a zsidókat érintő tevékenységeikről.

Mit tett a Magyar Közösség a magyarországi zsidóságért?

Amint az első antiszemita intézkedéseket törvénybe iktatták, a Magyar Függetlenségi Mozgalom, vagy még inkább a Magyar Közösség azonnal Saláta Kálmánt és engem, ^{bizott meg azaz} hogy lépjunk kapcsolatba az üldözöttekkel, és próbáljunk nekik segíteni. Mindketten felvettük az érintkezést az egyházak zsidó missziós részlegeinek tagjaival/ a katolikusok részéről a Szent Kereszt Társaság: Cavallier József, Jánosi P.; a protestánsoktól a Jó Pásztor Alapítvány: Éliás József, Bereczky Albert, Muraközy Gyula/, illetve bizonyos mértékig a számos zsidó intézménnyel /Zsidó Tanács, stb./ és képviselőikkel /Komoly Ottó, Kemény György/. Így találkozhattam a legendás Raoul Wallenberggel is, mert Budapestre érkezése után egyike voltam azon személyeknek, akiket haladéktalanul felkeresett. Később egy hosszú estét töltöttem vele és Anger nevű barátjával. Terveinket vele és mellette még elsősorban Éliás Józseffel vitattuk meg és dolgoztuk ki. Rendszeresen ismerttettem Éliással mindazt, amit a Külügyminisztériumban és a Kormányzói Hivatalban megtudtam, vagy amiről az MFM hírszolgálatán révén tudomásom volt.

A Magyar Közösség nyíltan vagy álcázva működő tagjai bizonyultak a legagilisabb közreműködőknek a protestáns és katolikus egyházak megmozdulásaiban /tiltakozások, küldöttségek, pásztorlevelek, stb., a már említett Szent Kereszt és Jó Pásztor segélyszolgálatokon fölül/. A Magyar Közösség, azaz az MFM legnagyobb tette a BUDAPESTI ZSIDÓSÁG MEGMENTÉSÉRE célzó terv volt. Június második felében a vidéki zsidók titokban elkezdett deportálása világméretű botrányra fajult. Június 23-án a magyar protestáns püspökök felemelték szavukat a gyalázat ellen, 25-én érkezett a svéd király tiltakozó távirata, majd egymás után tiltakozott a pápai nuncius, Serédi érsek, Magyarország hercegprímása, és Rooseveltnél. Végül a félrevezetett Kormányzó is rájött arra, mi folyik, és megtiltotta "a zsidók kényszermunkára történő elhurcolását". A németek viszont nem akarták leállítani a deportálásokat, s miután értekeztek magyarországi ügynökeikkel, katonai hatalomátvételre készülődtek. Július elején váratlanul SS- és Gestapo-különítményeket, valamint két csendőrszázalóaljat vezényeltek Budapestre, hogy puccs-szerűen bevagonírozzák az ottani zsidókat, és szükség esetén lefoglalják a Kormányzót. Az MFM hírszolgálatának tudomására jutott a dolog, és kétfajta csatornán keresztül ellenintézkedéseket tett: a/ Polgári csatornán mentén Éliás József és én tartoztunk felelősséggel a védelmi tervekért. Ezek a következők voltak: hírhálózatot szerveztünk Budapest 2600 zsidó háztartása ré-

szére; minden tíz házra jutott egy koordinátor vagy egy összekötő tiszt, és a 260 összekötő tiszt mintegy 13-15 "összekötő főtiszt" parancsnoksága alatt állt, akik állandó kapcsolatban voltak Éliás Lázár utcai központjával. Az elgondolás az volt, hogy ha képtelenek lennének időben és katonailag hatékony módon fellépni, és ha egy este megtudnánk, hogy a zsidók elleni támadás és deportálásuk megkezdődött, azonnal értesíteni fogom Éliást, aki emberei révén az összes zsidó házat figyelmeztetni tudja. Egy előre meghatározott időben minden zsidónak az utcára kellett volna tódulni, ami persze nyilvános botrányhoz vezetett volna, de talán elég időt lehetett volna nyerni a deportálások felfüggesztéséhez.

b/ Katonai csatornákon megkíséreltük, hogy az esztergomi páncélosokkal karöltve vitelezzük ki tervünket. Koszorús Ferenc vezérkari alezredes saját felelősségére, előljárói értesítése nélkül Budapestre rendelte az esztergomi 1. páncéloshadosztályt, amely az éjszaka leple alatt körbevette a Várat. Csak ezután tett jelentést Koszorús a Kormányzónak saját szakállára végrehajtott akciójáról, amelyet azért kezdett el, mert tudomást szerzett a német és magyar nácik terveiről, s mert tudta, a zsidókkal együtt a Kormányzót is elhurcolják, ha nem áll készen a védelmére elegendő erő. Ekkor már a Kormányzó volt a helyzet ura; legjobb belátása szerint kellett döntenie: parancsot ad a függelemsértő Koszorús letartóztatására vagy kihasználja a körülmények nyújtotta lehetőségeket. Horthy haladéktalanul magához rendelte az MFM-

tag Faraghó altábornagyot és a vele együttműködő Lázár tábornokot. A csendőröket kiparancsolta Budapestről, és a másnap déli koronatanácsi ülésen elmozdította tisztségéből Bakyt és Endrét. /Később Jarosst, Imrédyt és Kundert is/ A budapesti zsidók átvészelték ezt a deportálási kísérletet. Összességében tehát az egyházi és nemzetközi intervenció után az MFM, helyesebben a Magyar Közösség nyújtotta segítség mentette meg őket. Ez a segítség a Kormányzónak szólt, aki tisztán látta a helyzetet, de nem volt teljhatalma. És most ezt a szervezetet dobálják sárral, ezt nevezik fajgyűlölőnek.

Az MFM néhány prominens tagja nagyon jelentős zsidómentő akciókat hajtott végre, amelyek ezrekre terjedtek ki. Mindezek fellelhetőek Lévai Jenő munkájában. /Boldogan szolgálók nevekkkel./ Kisebb, de nem kevésbé jelentős mértékű segítséget nyújtottak a katolikusok részéről Saláta Kálmán és barátai, illetve a protestánsok részéről Dobrossy Lajos, Hógye Mihály, Nagy Gyula, Vattai László, valamint jómagam. Egyéni mentőakciókat terveztünk és végeztünk. /A Soli Deo Gloria budapesti, szárszói és szilicei házait, titkáraink magánlakásait megtöltötték a "bujdosók". Jellemző, hogy amikor az "összeesküvőnek" nyilvánított Saláta Kálmán bújkált Budapesten, sok olyan zsidó küldött neki bátorítást, és ajánlott bármikor menedéket, akinek egykor ő segített. Nekem pedig Kemény György miniszterhelyettes és Éliás József aláírásával ellátott igazolásom van arról, amit a zsidókért tettem./

EZ volt a Magyar Közösség és úgynevezett "fajvédelme". Büszkén magasra tartott fejjel hirdetjük, hogy valóban arra törekedtünk, a lehető legtöbb helyre tisztességes magyarokat nevezzenek ki vagy válasszanak meg. Olyan tisztességes magyarokat, akik az imént vázoltak szerint vállalják, hogy Magyarország sorsát nem gyűlölettel, hanem szeretettel, nem becstelenséggel, hanem becsülettel intézik, ráadásul a legkritikusabb időkben, amikor ki kellett állniuk az üldöztetést, a Gestapo bötrönét, a megkínztatást, mindent, amikor családjuk feláldozásával is védelmezték az üldözött zsidókat, lengyeleket, franciákat, hollandokat, angolszászokat, és természetesen megvédték az üldözött baloldaliakat és a németellenes magyarokat is... Lehetséges, hogy a Magyar Közösségnek is megvoltak a maga "bogaras" tagjai, akik nem ilyen módon működtek. De ilyen dolgok megtörténnek még a legelőkelőbb társaságokban és családokban is. /Hiszen voltak még zsidó származású magyar nácik is!/ Ugyancsak lehetséges, hogy fellelnek néhány rosszindulatú "iratot" /a félrevezetést szolgáló dokumentumokon kívül egyéb ilyen fogalmazványokat legtöbbünk elvetette/, de ha még el is követtek hasonló ballépéseket /melyekről nekünk fogalmunk sem volt/, a fentebbi TÉNYEK nem cáfolják-e az összes vádaskodást, s nem azoknak a valódi szándékait igazolják-e, akiket börtönbe zártak hazánkban és akiket külföldön rágalmaznak?

A Magyar Közösség a legnagyobb tisztelettel tekintett

azon vezetőire, akik származásukat tekintve nem voltak "tisztán" magyarok, de LELKÜKBEN valódi magyarrá váltak, és TISZTESSÉGES, megfelelően FELKÉSZÜLT embereknek tartotta őket. Aljas rágalom, vagy legalábbis sajnálatos hiba azt gondolni és terjeszteni, hogy a Közösség csak olyan embereket akart hatalomra juttatni és hatalmon tartani, akiknek mind a négy nagyszülője magyar nevet viselt. /Ebben az esetben hozzám sem lehetett volna közük./ Az "összeesküvés" feltárása után a Magyar Nemzet egyik számában megjelent azok névsora, akiket a szervezkedő csoport az új kormány tagjai közé szánt. Ezen a listán olvasható Baranyai Lipót, Ullmann György, Dabasi Schweng Lóránt, Peyer Károly és mások neve is, pedig ők nyilvánvalóan nem tehettek eleget a négy magyar nagyszülő követelményének. Teleki Pál halála óta a Magyar Közösség folyamatosan kért magyarázatokat és értesüléseket Donáth György közvetítésével pontosan Keresztes-Fischer Ferencről, s más közvetítőkön keresztül Witz Bélától, s valójában Balogh Józseftől is /Hungarian Quarterly, Nouvelle Revue de Hongrie/. Elegendő egyetlen pillantást vetni az összeesküvéssel megvádoltak listájára, hogy kitűnjön: a rajta szereplő emberek különböző neveket hordanak, más a fajuk, a hitük. Nem a sokat emlegetett "tisztá magyar származás" volt közös bennük, hanem az, hogy mindannyian részt vettek a németekkel szembeni ellenállásban, azonfelül egyikük sem fogadja el a totalitáriánus rendszert vagy egy idegen hatalom szolgálatát.

Harmadik fejezet

AZ 1944-ES ESEMÉNYEK: AZ ELLENÁLLÁSI
TEVÉKENYSÉGEK HÁTTERE

1944 első hónapjaira a Kállay-kormány németellenes elképzeléseinek középpontjában már az a terv állt, hogy Magyarország kilép a Tengelyből, és különbékét köt a szövetségesekkel. A kezdeményezés elsősorban diplomáciai és politikai volt, nem pedig katonai. Ifjabb Horthy Miklós Különleges Irodája és Szent-Iványi Domokos szervezésében küldöttségeket menesztettek a szovjetekhez és a nyugati hatalmakhoz, mialatt otthon intézkedéseket hoztak a hivatalokban ülő német- és náciszimpatizánsok befolyásának fékezésére.

A hadsereg számára előirányzott, nem annyira elsődleges mint inkább kiegészítő szerepet számos ok magyarázza. Legelőször is, 1943 és 1944 fordulója nem volt valami jó év a honvédségnek. A magyar csapatokat folyamatosan űzték vissza a Moszkva-Sztálingrád vonal részét képező doni fronttól. Az 1943 kora januárjában kezdődött szovjet ellentámadás után a 2. magyar hadsereg jórészt megsemmisült az orosz tél, az elégtelen létszám és felázerelés, valamint a szomszédos német és olasz hadseregek engedély nélküli visszavonulása miatt. 1942 májusa és november 5. között Jány Gusztáv tábornok, a magyar főparancsnok szétagolt főhadiszállásának különböző részlegeinél állomásoztam Kurszkban, Sztarij Oszkolban és Novij Oszkolban a Don folyó vidékén.

A magyar hadsereg tisztjeinek többsége túlságosan németbarát és kommunistaellenes volt ahhoz, hogy támogassa a németek-

kel való szakítás tervét, ha annak feltétele fegyverszünet megkötése a Szovjetunióval. Az 1919-es év tapasztalatai nagyon is megértették az emberekkel, mit jelentene a kommunizmus. Mi több, tovább táplálták a reményt, hogy az országot a nyugati hatalmak fogják megszállni. E remény ébren tartásának egyedüli módoszata az volt, hogy a kormány húzódozott elsőként fegyverszüneti egyezményt kötni a Szovjetunióval.

Németország óhatatlanul megneszselte, mi készül. 1944 március 19-én a németek megszállták Magyarországot, és néhány elszórt szembeszegülési kísérleten kívül nem találkoztak szervezett ellenállással. Azonnal harminckét lehallgatóállomást telepítettek Budapesten, hogy a teljes belpolitikai életet ellenőrizhessék. A Hitler számára egyedül elfogadható Sztójay Döme németbarát kormánya egészen Románia kapitulációjáig, augusztus 23-ig maradt hatalmon. Horthy kormányzó csak ekkor tudta kikényszeríteni Sztójay lemondását, és augusztus 29-én kinevezte Lakatos Géza tábornok kormányát, amellyel saját kormányon kívüli kiugrási tapogatózásait leplezte. A német megszállás éjszakáján azonban a kormányzó, Szombathelyi vezérezredes vezérkari főnök és Csataj Lajos vezérezredes honvédelmi miniszter - az alkotmány értelmében csak ők adhattak ki parancsot az ellenállásra - Hitler főhadiszállásán tartózkodott. Szombathelyi helyettese, Bajnóczy Antal vezérezredes március 18 éjjelén elhagyta Budapestet, csak hogy ne kelljen ilyen parancsot adnia.

Augusztustól kezdve szaporodtak a nyugati hatalmak irányába tett fegyverszüneti próbálkozások, és szeptember 22-én Nádas István tábornok átrepült a szövetségesek olaszországi főhadiszállására, Casertába. A félreérthetetlen válasz az

volt, hogy minden út Moszkván keresztül vezet Rómába. De még azelőtt egy nappal, hogy ez az értesülés megjött volna Nyugatról, szeptember 28-án Faragho Gábor tábornok, Szent-Iványi Domokos és Teleki Géza gróf eltűnt Budapestről, hogy fegyverszüneti delegációként Moszkvába utazzon. Ezt megelőzően az augusztus 23-i román átállás megnyitotta a kapukat a Duna térségébe behatoló szovjet erők előtt. Októberre már meglehetősen előrehaladt Magyarország szovjet csapatok általi "felszabadítása". Október 13-án Utassy Lóránt ezredes Szegeden tárgyalta Malinovszkij marsallal, és október 16-án reggel nyolckor Utassynak s nekem együtt kellett volna megjelennünk Malinovszkij előtt, hogy kiegészítsük a fegyverszünet katonai részét, és a szovjetek követelésére elkezdjük a németek elleni támadást. Ezeket a fő pontokat kiegészítette még néhány kevésbé fontos is.

Vasárnap, október 15-én Horthy kormányzó délután egy óra-kor bejelentette Magyarország kilépését a háborúból, de a náciak azzal válaszoltak erre, hogy letartóztatták Horthyt, és saját bábjukat, Szálasi Ferencet juttatták hatalomra. A jól felkészült, németpárti vezérkar biztosította az akció sikerét. Utassyt és engem azután tartóztattak le, hogy szemtanúi voltunk, hogyan vette Horthyt őrizetbe a német nagykövet. Azzal, hogy elfojtotta Magyarországnak a háborúból és a német szövetségből való kilépésének kísérletét, ez a náci puccs mérte a végső csapást arra az eshetőségre, hogy méltányos fegyverszüneti egyezményt lehessen kötni a Szovjetunióval. Október 15 után a Magyar Függetlenségi Mozgalom részben szét-esett, de Bajcsy-Zsilinszky vezérletével mások hamarosan fel-

újították az ellenállást. Voltak egyéni akciók is, de mindegyikük kapcsolatban állt az MFM-mel, Soós Gézával, Szabó Györggyel és Balassy Miklóssal. Bajcsy-Zsilinszky november 22-i letartóztatása megint tovább nehezítette az ellenállás ügyét.

Az 1944-es év sorsdöntő eseményeinek e rövid összefoglalója adja azt a politikai és katonai kontextust, amelyen belül az MFM megszerveződött és működött.

Negyedik fejezet

TAGSÁGOM A MAGYAR FÜGGETLENSÉGI MOZGALOMBAN

1944 elején régi kolozsvári családi barátunk, Szent-Iványi Domokos, aki talán hallott valamit erdélyi németellenes tevékenységről, felkért, hogy csatlakozzam ifjú munkatársaihoz az ellenállási harcban. Gondolni sem mertem arra, hogy elutasítsam ajánlatát, nem csak családjaink régi keletű ismeretsége és németellenes meggyőződése miatt, hanem mert Szent-Iványi nevét már akkor jelentős tisztelet övezte. Felkérése nagy megtiszteltetés volt.

Szent-Iványi a húszas évek óta látott el kormányzati feladatokat. Teleki Pál egyik legközelebbi munkatársa lett, és 1936-tól 1938-ig első személyes titkáráként dolgozott. Miután 1938-ban egy különleges küldetésre utazott az Egyesült Államokba, rendkívüli politikai éleslátásról tett bizonyosságot a hazatérésekor 1939-ben a kormány elé terjesztett jelentésében. Kijelentette, hogy elkerülhetetlen a következő világháború, amelyben Európát súlyos veszteségek érik majd a légitámadások következtében. A veszteségek között lesz majd Lengyelország, Franciaország, Olaszország és Németország. Anglia elveszíti gyarmatait és másodrendű hatalommá válik. A nagy nyertesek az Egyesült Államok és a Szovjetunió. Ennélfogva, ahogy Szent-Iványi tanácsolta, Magyarországnak szoros kapcsolatokat kell kiépíteni ezzel a két hatalommal. Jelentéstétele után hamarosan Berlinbe küldték.

Teleki Pál miniszterelnök visszarendelte egykori titkárát

a német fővárosból, és 1939 júniusában az országgyűlés mindkét háza előtt bejelentette, hogy saját kezébe veszi a külügyek maradéktalan irányítását, illetve régi tanítványát és barátját, Szent-Iványit bízta meg egy különleges diplomáciai szolgálat megszervezésével és irányításával. /Erről lásd az országgyűlés jegyzőkönyveit./ Így jött létre a Miniszterelnökség IV. osztálya, amelyet a külföldi szakértők gyakran csak "Teleki személyi kabinetjeként" emlegettek.

Teleki öngyilkossága nyomán az új miniszterelnök, Bárdossy menesztette posztjáról Szent-Iványit, de az utána következő kormányfő, Kállay, ismét hivatalt ajánlott neki. 1942-ben Szent-Iványi azt a feladatot kapta, hogy készítsen egy átfogó jelentést a háborús bűnösség kérdéséről, s ehhez felhasználhatta az összes meglevő titkos okmányt, beleértve a külügyminisztérium irattárában lévőket is. Nagyjából ugyanekkor szövegezte meg a mintegy ezer gépelt oldalnyi kéziratát, "A trianoni Magyarország külpolitikájának történetét", amely Macartney professzor ismert könyvének gerincét képezi. A kézirat néhány kópiája fennmaradt, s ezeket a budapesti történészek is hasznították. Különösen Juhász Gyula két munkája, a "Magyarország külpolitikája" és "A Teleki-kormány külpolitikája" kívánczik ide, melyek a Magyar Tudományos Akadémia gondozásában jelentek meg. Szent-Iványi jelentéseinek ismeretében már nem volt olyan könnyű jogosnak feltüntetni a háború után Magyarország ellen indított rágalomhadjáratot. Ő egyike volt az MFM alapítótagjainak is, s nevükben ő kért fel engem az együttműködésre. Ekkor még persze semmit sem tudtam ezekről a részletekről, de az, hogy Szent-Iványi közel állt Telekihez, elegendő indok volt számomra a csatlakozáshoz.

Az MFM eredete és szervezeti felépítése

Az MFM gyökerei az Ötös Körhöz - egy külpolitikai kérdésekben tévedhetetlen független csoport, melynek Dr. Kudár Lajos is tagja volt - és személyesen Teleki Pálhoz nyúlnak vissza. 1939-ben Horthy, aki elégedetlen volt Imrédy Béla közeledésével a németek felé, leváltotta miniszterelnökét, és Teleki Pált nevezte ki a helyébe. Bár az új kormányfő a két világháború közötti korszak legtöbb magyar politikusához hasonlóan Magyarország elcsatolt területeinek, azon belül is az elsősorban magyar nemzetiségűek által lakott részeknek a visszaszerzéséért szállt síkra, az ország számára még ennél is fontosabbnak ítélte az önálló és el nem kötelezett külpolitikát, s a fegyveres semlegesség elvét. Szem előtt tartva a náci Németország terjeszkedését, világosan látta, hogy Magyarországon szükség van a németellenes ellenállásra.

Céljainak támogatására Teleki létrehozta Szent-Iványi Domokos irányításával a Miniszterelnökség IV. osztályát. Ezt a különleges hírszerző csoportot Macartney Teleki "személyi kabinetjének" nevezte. 1941-ben a ME IV állományába már mintegy kétszáz tisztviselő tartozott. Az volt a feladatuk, hogy újjáélesszék a kapcsolatokat a Nyugattal, és barátsági szerződést írjanak alá Jugoszláviával. Teleki megsegítésére más csoportok is alakultak, olyan elnevezésekkel, mint "Teleki Pál Baráti Kör", "Teleki Pál Köd" vagy "Teleki Pál Munkaközösség". Ők többnyire rész kérdéseket kutattak és értesüléseket gyűjtöttek a miniszterelnök munkájának elősegítésére. Teleki tekintélye és befolyása olyan nagy volt, hogy a németellenes harc későbbi

vezetői, mint Donáth György, Kovács Béla, Kiss Károly, Arany Bálint, Veress Lajos tábornok, András Sándor tábornok és Mistéth Endre mind beismerték, Teleki erkölcsi és politikai öröksége nélkül nem cselekedték volna mindazt, amit megtettek. A parlamentben elmondott egyik beszédében Bajcsy-Zsilinszky kijelentette, hogy a magyar történelemben a néhai Teleki Pált úgy jegyzik fel majd, mint a magyar ellenállásért és függetlenségért egyszemélyben felelős személyt. Teleki 1941-es öngyilkossága után Szent-Iványit elmozdították a IV. osztály éléről, felmentették összes hivatalos megbízatása alól, és a miniszterelnök, illetve a külügyminiszter rendelkezési állományában álló köztisztviselők listájára tették.

A háború kitörését követően azonban Teleki közeli munkatársai, valamint más tisztességes és művelt magyarok még nagyobb szükségét vélték a Németországgal szembeni ellenállásnak. 1941-ben és 1943-ban három fiatal, energikus ember - Kudár Lajos csendőrszázados, Padányi Jenő vezérkari őrnagy a VKF-2-ről és Soós Géza a ME IV. és a külügyminisztérium képviselőjében - felkeresték Szent-Iványit, és arra biztatták őt, hogy hatalmas tekintélye és ismeretségeinek hálózata felhasználásával alakítson egy ellenállási szervezetet. Többheti vitatkozás után Szent-Iványi ráállt a dologra, de segítséget akart kapni más, tapasztaltabb és idősebb munkatársaitól is, akiknek ugyancsak számított a támogatására. Elküldte Soós Gézát Faragho Gábor tábornokhoz, a HM elnöki csoportfőnökéhez. Faragho és Szent-Iványi jó barátok voltak, de ekkor már évek óta nem találkoztak. Soósnak szóban kellett továbbítani az üzenetet, mert már tudták, hogy a telefonokat lehallgatja a

Gestapo. A szervezkedőknek sikerült megszerezniük egy még idősebb korosztály segítségét is, amikor Boer Elekhez, a Legfelső Bíróság bírójához fordultak, aki a húszas években négy évet töltött a magyar küldöttséggel Washingtonban, ahol jogi szakértőként működött közre a magyar-amerikai különálló békeszerződés rendelkezéseinek végrehajtásában.

Ők hárman alakították meg az MFM-t 1942-ben. Azonnal csatlakoztak hozzájuk az ifjútörökök, azaz Kudár, Padányi és Soós, valamint Joó Tibor professzor, a háborús bűn fogalmának jogszakértője is. Az általuk választott név a nemzeti függetlenség gondolatát hangsúlyozta, és egyértelműen Teleki Magyarországhoz kapcsolódott. Az új tagokat bizalmas beszélgetésekben toborozták, és egyenként fogadták be őket. Ezek között volt Szent-Iványi Sándor unitárius segédpüspök /nem rokona Szent-Iványi Domokosnak/, Héder János, az MFM összekötője a jobboldallal, András Sándor ezredes, Dálnoki Veress Lajos tábornok, Rakovszky György tábornok, Jány 2. hadseregének egykor vezérkari főnöke, Bokor Béla, Saláta Kálmán, Kövess András, Aczél Ede báró, az összekötő az illegális pártok, különösen a kommunisták felé, Horváth Ferenc tábornok, aki 1944-ben hadosztályparancsnok volt, K. Tóth János tiszteletes, összekötő a katolikus egyház felé, jómagam és még sokan mások. 1942 végére a csoport létszáma harminc főre nőtt, és 1943-ban tovább duzzadt háromszáz főre. Mivel senki sem fizetett tagsági díjat, nem írtak alá esküteleket, nem volt sem hivatalos pecsét, sem tagnyilvántartás, néhány ember kapcsán fennáll bizonyos zavar. Például nem tudom, Bethlen István és Gyulay Tibor, a Lakatos-kormány minisztere tagok voltak-e, de nagyon szoros kapcsolatban álltak a szervezettel.

Hasonlóképpen bizonytalan vagyok annak megítélésében, vajon belépett-e az MFM-be Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter. Őt úgy ismerték, mint a demokratikus gondolat támogatóját, ezért igen valószínű, hogy az MFM nevében felkereste egyik beosztottja, Kudár Lajos, az Államvédelmi Központ vezetője és az MFM alapító tagja. Soós Géza ugyan említi őt az egyik tagnévsorban, ám én személyesen semmit sem tudtam a belügyminiszter szerepvállalásáról. Keresztes-Fischer és az MFM kapcsolata felveti ~~azt~~ azt az izgalmas kérdést is, vajon tudott-e a kormányzó ellenállási szervezetünk létezéséről. Ilona Bowden, a kormányzó menyje, aki részese volt Horthyék beszélgetéseinek, azt állítja, hogy sem ő, sem sógora, sem a kormányzó maga nem tudott az MFM-ről ezekben a napokban. Keresztes-Fischer azonban, akár tagja volt az MFM-nek, akár nem, ismerte és helyeselte lépéseinket. Számomra elképzelhetetlen, hogy ne említette volna meg a kormányzónak a szervezkedést, elvégre Horthy egyik közeli bizalmasa volt.

Hogy tovább fokozzuk a tagság körüli bonyodalmakat, meg kell jegyezni, hogy Szent-Iványi néhány olyan személyt is tagnak tekintett, akik úgy dolgoztak a csoport számára, hogy fogalmuk sem volt arról: így Dr. Kiss Sándort, Koszorús Ferenc vezérkari alezredest, Lázár Károlyt, a várbéli testőrség parancsnokát és másokat is. Ismét mások, mint Kiss Károly és Donáth György, közöttünk ültek, mégsem voltak az MFM tagjai. A Magyar Közösségben ellenben kulcsfontosságú szerepük volt.

A későbbi téves elképzelésekkel ellentétben az MFM semmiféle szervezetszerű kapcsolatokat nem ápolt a Magyar Közösséggel.

Akadt persze néhány ember, nevezetesen Soós, Kudar és egy rövid ideig jómagam is, akik mindkét csoportba beléptek. A kiválasztott tagjelölteket még a Magyar Közösséghez való csatlakozásuk előtt alaposan átrostálták, így a kettős tagsággal rendelkezők nagyobb biztonsággal toborozhattak az MFM számára. Ezen kívül még a németellenes álláspont volt közös a két szervezetben.

Szent-Iványi belső körét, amely az idősebb és tekintélyesebb tagokat tömörítette, s amelyben már politikai döntések születtek, valamint a politikai és diplomáciai lépéseket tárgyalták meg, Soós Géza - talán tréfából - a Százak Tanácsának nevezte. Az elnevezés valószínűleg csak arra szolgált, hogy a kívülállókat megtéve ssze a szervezet méreteit illetően. A felsőbb vezetők tőlünk elkülönülve üléseztek, s legtöbbször teljesen kötetlen körülmények között. Az általuk megvitatott érdemi kérdések közül mi csak azokat ismerhettük, amelyeket ők indokoltak tartottak elmondani, hogy munkánkat irányíthassák. A fiatal²abb tagokat a Központi Titkárság irányította, amelynek élén három titkár állt: Soós, Kövess András és én. Ennek megfelelően mi feleltünk a külügyek, a kormányzati szervek és a honvédség helyzetéért is. Egy-két idősebb vezető rendszeresen felkeresett bennünket a Központi Titkárságon, és megbeszélte velünk az elvégzendőket.

Az MFM és ifjabb Horthy Miklós Különleges Irodája

Az MFM alapvető célja, Teleki Pál elképzeléseivel össz-

hangban az volt, hogy el kell szakadni a német-olasz szövetségtől a szövetséges hatalmakkal kötendő fegyverszünet útján. Ehhez persze nagy munkát kellett végezni: nagyon magas kormányzati vagy kormányon kívüli szinten egyeztették a tervet, megbízottakat küldtek a szövetséges hatalmakhoz, hogy rábírják őket, kössenek külön fegyverszünetet Magyarországgal, és rengeteg munka akadt még a háttérben is, hogy legyen elegendő hű és megbízható magyar emberünk is a terv támogatására, illetve, hogy felfedjük és semlegesítsük a fontos posztokat betöltő legtöbb németbarátot. Noha Horthy soha nem volt az MFM tagja, sőt, talán még a létezéséről sem tudott, szervezetünk vezetői úgy érezték, számíthatnak az együttműködésére, hiszen németellenességének határozott tanújelét adta, amikor Imrédyt lemondásra szólította fel, s Telekit nevezte ki a helyére. Az országon belül az MFM célul tűzte ki a zsidók és más nemzetiségű menekültek megvédelmezését a náci üldözéssel szemben, azonkívül a fasiszta propaganda ellensúlyozását is, mely utóbbit a meggyőzés és a hatékony ellenállás példája révén kívánt elérni.

A Németországtól való elszakadás hatalmas nehézségeket rejtett magában. A németek már beszivárogtak az országba, és a Gestapo sok embert tartott megfigyelés alatt. A háborúból történő kilépés megvalósításához nagyszámú magasrangú kormányhivatalnok együttes munkájára lett volna szükség, s ez növelte volna a németek esélyét, hogy felderítsék az előkészületeket. Emellett a magyar megbízottaknak is a szövetségesekhez kellett folyamodniuk a külön fegyverszünet érdekében. Erről beszélni könnyebb volt, mint megcsinálni. A kommunisták,

eképpen a Szovjetunió is, az 1919-es Kun Béla-féle rezsim óta rossz sajtónak örvendett Magyarországon, a magyar vezetők jobb szerettek volna a nyugati hatalmakkal tárgyalni. Ez utóbbiak viszont a külvilág, így a magyarok előtt is eltitkolt egyezségekre léptek a Szovjetunióval, amelyben a háború utánra döntő befolyást ígértek neki Magyarországon. A nyugati hatalmak fokozatosan tették világossá a magyar kormány előtt, hogy a Szovjetunióval kell tárgyalnia. Nehéz lett volna bármilyen népi támogatásra számítani a Szovjetunióval kötendő fegyverszünet esetére egy olyan néptől, amely azt remélte, hogy az ország a nyugati hatalmak előtt kapitulálhat. Az MFM vezetőinek realista módjára számolnia kellett a szovjet megszállás eshetőségével, de azzal is szembe kellett nézniük, ha idő előtt fordulnak a szovjetekhez, a közvélemény előtt az inkább tűnik árulásnak, mint államférfiúi bölcsességnek.

A németekkel való szakítás útján az első lépéseket Ullein-Reviczky tette meg, mielőtt az MFM megalakult volna. Ez a magas beosztású diplomata valaha elkötelezetten németbarát külügyi tisztviselő volt, később pedig svédországi nagykövetté nevezték ki. Miután megfogalmazta a háborúból való kiválás elvét, egyfajta propagandakampányt kezdett külföldön annak megértésére, hogy Magyarország alapvetően németellenes, és szeretné elhagyni a tengelyhatalmak táborát. Természetesen a németek ezt is kiszimatolták, és gyanakodni kezdtek. 1943 áprilisában Horthyt Klessheimbe hívták, Hitler Veessenmayert küldte Budapestre nagykövetnek, így sikerült elérniük, hogy 1943 májusában és júniusában Ullein-Reviczkyt visszahívják állomáshelyéről.

Szentmiklóssy Andor, Baranyay Lipót, Szegedy-Maszák Aladár és a külügyminisztérium még néhány más munkatársa hivatalos, kormány szintű kísérletet tettek arra, hogy Magyarországot kikapcsolják a háborúból. Ekkoriban az MFM már nagy súlyt fektetett a kormányzó befolyásolására, aki azonban visszautasította az egyik legfontosabb javaslatot, nevezetesen, hogy a kiugrási kísérletet megelőzően utazzon Erdélybe, ahol a függetlenségi hangulat nagyon erős volt. Onnan kellett volna a budapesti rádió segítségével bejelentenie az átállást. A kormányzó terveinek elősegítéséhez megint csak hiányoztak a valós katonai előkészületek, és a terv nem is maradt titokban. Mindez elvezetett Veessenmayer második magyarországi küldetéséhez /1943 októberétől novemberig/, Horthy és Hitler újabb találkozáshoz Klessheimben 1944 március 18-án, Magyarország német megszállásához 1944 március 19-én és végső soron a magyar függetlenség elvesztéséhez. Horthy a Várban maradt, hogy megvédje Budapest zsidó lakosságát, de Sztójayt kellett kineveznie miniszterelnöknek.

Ugyanezen idő alatt, 1943 végétől 1944 elejéig állították fel a Különleges Irodát a kiugráshoz elengedhetetlen politikai és katonai szervezés összehangolására. Tennivalói alapvetően a katonai átállás előfeltételeinek felmérése körül sűrűsödtek, mindenekelőtt a személyes kapcsolatok felhasználásával: a felsőbb vezetők és a vezérkari tisztek jellemrajzainak összesítése; a katonai helyzet figyelése, különös tekintettel a kiugrás technikai végrehajtásához legmegfelelőbb időpont megállapítására; részvétel a kiugrás technikai előkészítésében; az előkészületek véghezvitele, azaz fegyverszüneti

tárgyalócsoporthoz kiküldése, egy Rómába, kettő pedig Moszkvába. Az egész ellenállás ez iroda körül forgott, de az eredeti titkosság miatt csak a legbelsőbb tagok egy maroknyi csoportja ismerte feladatainak teljes körét, s ma is alig lehet valamit tudni működésének részleteiről. A Különleges Iroda olyan fontos volt, hogy Soós ezt nevezte az MFM politikai és katonai szervezetén bölcsőjének, és leszögezte, hogy a kiugrásra irányuló minden gondolat és cselekedet, különösen, ha a katonák is érintve voltak benne, végeredményben itt talált magának utat.

A "Kiugrási Irodának" is csúfolt Különleges Irodát a kormányzó hozta létre Kállay külügyminiszter hozzájárulásával. Élére ifjabb Horthy Miklóst állították, és az iroda a Vár egyik szárnyában kapott helyet, jeleként annak, hogy a kormányzó támogatását élvezi. Valóban, a kormányzó atyai büszkeséggel nézett fia pozíciójára, és Szent-Iványi szerint mindent megtett, hogy Nickyt eljövendő szerepére felkészítve kulisszák mögötti kormányzati manőverezésre bírja.

A Különleges Iroda igazgatója Szent-Iványi lett, amint arról a Hivatalos Közlöny 1944 januári száma tanúskodik. Ő volt az igazi vezetője ennek az intézménynek, ahonnan áttekinthette a kiugrási előkészületeket, irányíthatta az egész németellenes nemzeti ellenállást. A Különleges Irodában néhány titkárfő és titkárnő dolgozott, köztük Soós Géza is a külügyminisztériumból, és bejártak az összekötőtisztek, mint jómagam a honvédség és a vezérkar képviselőjeként. Az ifjabb Horthy fiatal kora és tapasztalatlansága bizonyos fokig előnyös volt. Az ellenség őt látta a vezérfigurának, s a szemük-

ben nem jelentett különösebb veszélyt. A háttérben azonban rendkívül tehetséges emberek láttak munkához, s ők jól használták fel a helyzetet arra, hogy az embereket az ellenállási mozgalomba vagy legalább egyéni politikai kezdeményezésekbe vonják.

1944 tavaszára az MFM megerősödött, és megfogalmazta programját. Hogy biztassák és segítsék a kormányzót immár harmadik kilépési kísérletében, az MFM tagjai keresték az alkalmat, hogy magánbeszélgetéseken ismételgessék előtte, milyen kulcsfontosságú intézkedések szükségesek a sikeres átállsához. A magas rangú MFM-tagok és barátaik között volt Balogh Jenő, Bethlen István gróf kormányának igazságügyminisztere, aki 1944-ben felsőházi tag is volt, Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár, a kormányzó egyik legközelebbi barátja, Boer Elek, a kúria elnöke, Herczeg Ferenc, a világszerte ismert író, aki ugyancsak felsőházi tag volt, Keresztes-Fischer Lajos tábornok, a kormányzó egy másik barátja, Móricz István, a felsőház tagja és a Horthy-fiúk nagy barátja, és végül Perényi Zsigmond báró, a felsőház elnöke, koronaőr. Társalgásaikban állandóan visszatértek a személyi kérdésekre. A kiugrás sikerét biztosítandó, a kormányzónak biztosan kellett tudnia, hogy a kormányzat és a hadsereg legfontosabb posztjain olyan emberek állnak, akikre számíthat, akik hűek maradnak hozzá, és akik határozottan cselekednek a kritikus pillanatban. Horthy barátai hangsúlyozták, hogy leginkább a magyar nemzetiségű állampolgároktól várható el a kormányzó és Magyarország iránti osztatlan lojalitás. Főként Sztójayt kívánták Lakatos^{o-t}sal felváltatni a miniszterelnöki poszton, és Faraghot javasolták megtenni csendőrség, az ország akkori legütőképesebb

fegyveres testülete felügyelőjének. Arra is javaslatot tettek a kormányzónak, hogyan válogassa ki, és mire utasítsa az Angliába /Bethlen és Bárczy/, az Egyesült Államokba /Bakách-Bessenyei és/vagy Szent-Iványi/ és Moszkvába /Faragho/ küldendő fegyverszüneti delegációkat. 1944 folyamán jórészt ezek a tennivalók kötötték le az MFM legfelső vezető köreit, s a következő fejezetekben még kitérünk a kérdésre.

Mi, az MFM fiatalabb tagjai a Központi Titkárság irányításával végeztük munkánkat, noha ez az elnevezés eléggé félrevezető, hiszen a lényeges érdemi dolgokról, mint a külföldi diplomáciai tárgyalások konkrét tervei, fogalmunk sem volt. Példának okáért senki sem értesítte Soós Gézát, de engem sem, amikor Faragho, Szent-Iványi és Teleki 1944 szeptemberében Moszkvába indult fegyverszünetet kérni. Korlátozott szerepünk azzal magyarázható, hogy az idősebbek szerint túl fiatalok voltunk olyan fontosabb feladatok elvégzéséhez, amelyek tapasztalatot és bölcsességet követeltek. A társasági életben betöltött szerepünk sem volt annyira előkelő, hogy abból különösebb tekintélyt meríthettünk volna. Röviden szólva, a Központi Titkárság alapján a központi megfigyelést szolgáltatta, és adta-vette a hazai híreket.

Megbízatusunk főként a személyi kérdésekre vonatkozott. Azonosítanunk kellett a többi ellenállási csoportot, s ha lehetséges, egyesíteni őket az MFM-mel. Meg kellett nyernünk a lehető legtöbb még elkötelezetlen személyt. A toborzáson kívül még listát vezettünk azon emberek neveiről és politikai nézeteiről, akik kulcspozíciókat töltöttek be Magyarország politikai, társadalmi és katonai életében. Ilyen módon talán

a döntő pillanatban le lehetett volna váltani és elszigetelni azokat, akik vagy túlzottan németbarátok voltak, vagy annyira kommunistaellenesek maradtak, hogy folytatták volna a harcot tekintet nélkül a diplomáciai helyzetre. Különös figyelmet szenteltünk a tisztikarnak, ahol sokan német ősökre tekintettek vissza, de a honvédség erejére szükség lett volna, hogy támogassa a kormányzó ^{szándékát?} lépését a háborúból való kilépésre.

Bármilyen különösnek is tűnik, az idősebb vezetők olyan egyoldalúan összpontosítottak Magyarország függetlenségének visszaszerzésére, hogy csak nagyon keveset vagy egyáltalán nem gondolkoztak azon, milyen kormányzatot állítanak majd fel a függetlenség kivívása után. A többnyire konzervatív öregek talán úgy vélték, hogy fennmaradhat Horthy és rendszere, vagy valami ahhoz hasonlatos kormány. Az MFM-hez 1942-ben csatlakozott fiatalok viszont radikálisok voltak, akik a nemzeti függetlenség mellett a társadalmi átalakulásért is küzdöttek. Az MFM eme része a háború után beolvadt a Kisgazdapárt vezetésébe, és segített kialakítani a párt álláspontját az agrár- és társadalmi reformok terén. Találkozóink során azonban soha nem került szóba, milyen államformát kívánunk Magyarország számára.

A belpolitikai helyzet adta lehetőségek között az MFM tagjai védelmezték a zsidókat, a lengyel menekülteket és a hadifoglyokat a németek üldözésétől. Soós irattárának egyik nem hivatalos jelentése felsorolja, milyen eredményeket tudott felmutatni az MFM az 1944 márciusi német megszállás előtt:

1. A tengelyhatalmak közt Magyarország küldte háborúba a

légkisebb haderőt.

2. Magyarország bánt a leghumánusabban a zsidó és lengyel menekültekkel, illetve az angolszász és franciahadifoglyokkal. Németország kérésére Románia átadta a lengyel hadifoglyokat és más egyéni menekülteket a náciknak, de Magyarország nem. A Németországból megszökött lengyel és francia hadifoglyok szabadon dolgozhattak és fizetést kaptak, mintha magyar állampolgárok lettek volna.

3. Ami a zsidókérdést illeti, nálunk is bevezették a korlátozó intézkedéseket, de az üldözött zsidók egész Európában itt voltak a legjobb, a leginkább elviselhető helyzetben. Romániában az ottani hatóságok 1939-ben vérfürdőt rendeztek közöttük, a zsidókat pedig később Transznisztriába deportálták, ahol százezerszámba gyilkolták őket. Deportálták a zsidókat Szlovákiából is. Horvátországban legyilkolták őket. Bulgáriában gettókba zsúfolták őket. Amíg Magyarország megtudta őrizni függetlenségét, ellenállt az efféle német követeléseknek. Március 19-én a németek elsősorban azért szállták meg Magyarországot, mert a kormány nem óhajtott ugyanolyan brutális eszközöket alkalmazni a zsidókkal szemben, mint Finnország kivételével összes tengelybéli szövetségese.

A németek valójában már az ország megszállása előtt is szállítottak ki magyar zsidókat, de a magyar hatóságok megkerülésével. Ekkor Horthy, aki nem túlzottan érdeklődött a belpolitika iránt, tudomást szerzett a dologról, és elhatározta, hogy közbeavatkozik. Ennek köszönhetően a budapesti zsidóság nagyrésze megmenekült a deportálás és a megsemmisítés elől, főleg Soós Auer Pálhoz címzett levelében foglaltaknak köszönhetően, amelyről már szó esett a második fejezetben.

Az MFM ugyancsak szerepet vállalt az Auschwitzet leleplező dokumentum nyugatra juttatásában. Miután két szlovák zsidónak, Walter Rosenbergnak és Alfred Wetzlernek sikerült megszökni Auschwitzből, részletes jelentést készítettek az ide került zsidók megsemmisítéséről. Az általuk írt német nyelvű dokumentum 1944 tavaszán került Soós Géza kezébe, aki megkérte barátját, a zsidó származású református lelkész Éliás Józsefet, hogy egy megbízható személlyel fordíttassa le azt magyarra. A legnagyobb elővigyázatossággal Éliás öt másolatot juttatott el a főbb egyházaknak. A hatodik másolatot az eredetivel együtt vissza kellett küldeni Soósnek. Amikor a fordító, Székely Mária, úgy egyh étel később visszaadta Soósnek a kért iratokat, az bizalmasan megkérte arra, hogy készítsen még egy angol nyelvű másolatot is. Ez a változat jutott el végül a nyugati hatalmakhoz, hogy megcáfolhatatlan bizonyítékul szolgáljon a náci koncentrációs táborok létezéséről.

Szerepem az MFM Központi Titkárságán

Noha tudtam egy s mást az MFM hazai tevékenységéről, az én megbízatásom az volt, hogy a Központi Titkárságon dolgozzam, és adatokat gyűjtsek a tisztikarról. 1943 végétől a Központi Titkárság minden nap, a kora délutáni óráktól késő éjszakáig lázasan dolgozott. Irodájául lakásom szolgált, amely pont szemben volt Szent-Iványi házával. E helyütt találkozott a negyvenen inneni nemzedék krémje. Feleségem készséggel lemondott minden más elfoglaltságáról, hogy háziasszonyunk legyen, s hamarosan ő is egyre aktívabban dolgozott közöttünk. Nagyon kockázatos feladatokat vállalt el, anélkül, hogy félt

volna a következmányektől. Személyes ismeretségünknek révén Dr. Kudar Lajos, az Államvédelmi Központ vezetője biztosított róla, hogy senki sem kémkedik a lakásom körül, és senki sem hallgatja le a telefonomat.

Fő teendőnk az volt, hogy figyeljük a fiatalabb politikusokat, minden lépésüket, hangulatukat, viselkedésüket, hogy magunk közé hozzuk legjobbjainkat, s hogy összeírjuk azokat, akik változatlanul a német ügy mellett álltak. Az elvárások szerint összejártunk és megvitattuk a hadihelyzetet, illetve a politikai és diplomáciai műveletek szükségességét. Közülünk a legkimagaslóbbak az idősebb vezetők rendelkezésére álltak bármilyen vészhelyzet vagy akció esetére. Az idő haladtával rendkívüli összetartás, igazi csapatszellem fejlődött ki közöttünk, és mindannyian büszkék voltunk arra, hogy megoszthatjuk egymással a felelősséget a jövő Magyarországáért. Akik annyi időt töltöttek egymással 1944-ben, az ország legismeretebb ifjú parlamenti képviselői, közhivatalnokai, vezérkari tisztjei, stb. voltak.

Emellett én működtem állandó összekötő tisztként a Különleges Irodánál, ahol egyszerre képviseltem az LHT-t és az MFM-t. Jelentéseket küldtem Szent-Iványinak, az ifjabb Horthynak, a vezérkar első és második osztályának /a hadműveleti és hírszerző részlegeknek, ahol épp csak megtértek hivatalos látogatásaim idején, mert nagyon gyanús voltam a szemükben/, Dr. Kudar Lajosnak az Államvédelmi Központban és Faragho Gábor tábornoknak, a csendőrség főfelügyelőjének.

Igy állandóan én nyújtottam a megbízható értesüléseket a súlyosbodó katonai helyzeteről, egyszersmind szemmel tarthat-

tam a megbízható és megbízhatatlan tábornokokat, más fontos parancsnokokat, valamint a vezérkar tisztjeit, akiknek a vállárahatalmas teher nehezedett a háború alatt. Ennek segítségével mérlegelhettük, mikor, hogyan és milyen feltételek mellett, például magasabb parancsnokok áthelyezésével, lehetséges egy náci puccs megghiúsítása.

Soós Géza archívumában kézzel írott és gépelt névsorokat találtak. Ezeket bizonyára az általam gyűjtött információt felhasználva ifjabb Horthy Különleges Irodája számára készítette Soós Géza és Tóth István, aki letartóztatásom után a helyemre állt az MFM Központi Titkárságán, s Soós vagy megőrizte vagy emlékezetből lemásolta őket. Ezek a dokumentumok jónéhány kategóriát ölelnek fel: a legfontosabb katonai tisztségek és betöltőik az előző huszonöt év folyamán, a kormányzó legmegbízhatóbb katonai tanácsadói, a Németország által ránk mért vereségért elsősorban felelős magasrangú tisztek, az árusítás legkomolyabb eseteit elkövető katonák, az ennek eredményeként meggyilkolt és bebörtönzött emberek, illetve az MFM legfontosabb vezetőinek neveit tartalmazzák. Mivel a listák nem teljesek és hibák is akadnak bennük, nem találtam őket kinyomtatásra érdemesnek.

Az MFM-ben vállalt tevékenységem, azaz a magasabb parancsnokok megfigyelése során bújócskát kellett játszanom magyar náci ellenlábassal. Fiatal kora ellenére magasra jutott a katonai hierarchiában, és ~~ver~~hetetlen helyzetben volt, hogy beosztása révén korlátozza Horthyék és a magasabb parancsnokok közötti megbízható kapcsolatokat. Megtehetette azt, amit sem én, de még a kormányzó sem tehetett: elérhette és végrehajthatta magasrangú tisztek, vezérkari főnökeik, vezérkari tisztjeik

vagy legalább a legnélkülözhetetlenebb tisztjeik közül néhány-
nak az áthelyezését. Eképpen biztos lehetett abban, hogy a
Horthy-oldal által kezdeményezett katonai lépéseket be tudja
árnyékolni, lehetetlenné vagy hatástalanná tenni. Számunkra
ez természetesen nem jelentette azt, hogy az áthelyezések
vonatkozásában ne lett volna elég hatalmunk, de egyértelműen
alsóbbrendű gyakorlati helyzetbe kerültünk. Csak közvetett
módon, Horthy kormányzó, a legfelső hadúr, illetve a főhadsegéd
irodájának segítségével cselekedhettünk, nem pedig a személy-
zeti osztály egyenes parancsaival.

Alapvető kalauzom, csaknem bibliám a "Schematizmus", azaz
a tisztek rang szerinti névmutatója volt. Egyetlen hét sem
telhetett el úgy, hogy ne forgattam volna legalább a vezér-
kari tiszteket és tábornokokat felsoroló lapokat. Így tudtam
vezetni a megbízható, a megbízhatatlan és a még ingadozó
tisztek pontos, állandó név szerinti áttekintését. Az ilyen
hiteles információ felbecsülhetetlen volt, miközben az októ-
ber 20-ára tervezett kiugrás esélyeit latolgattuk. Ez jelez-
te azt, hol kell személy^scérekre sort keríteni ahhoz, hogy
növeljük a siker valószínűségét.

Hogy biztosak lehessünk a dolgunkban, nem én voltam az
egyetlen vagy a legfontosabb személy, aki a magasabb parancs-
nokságokat és a vezérkart figyelte. Horthy kormányzó katonai
irodájának vezetője, a honvédelmi miniszter és a magyar ve-
zérkar főnöke hivatalból viselte az elsődleges felelősséget
az ilyen adatokért, és még voltak mások is. Az én alacsonyabb
szintű kapcsolataim viszont, amelyek nem annyira a tábornokok-
hoz, mint inkább a különböző rangú vezérkari tisztekhez kö-

töttek - mely utóbbiak voltak az igazán befolyásosak -, és kevésbé feltűnő beosztásom tették szerepemet és g számomra elérhető értesüléseket nagyon fontossá. Bejáratos voltam majdnem minden olyan helyre, ahol meg akartam tudni valamit az ottaniak lojalitásáról, noha ezeknek ajtajai zárva maradtak a fent említett főtiszték előtt. 1944 tavaszán még mindig elég keveset tudtam, de gyorsan pótoltam hiányosságaimat. Hírszerzői szerepemet azonban félbe kellett szakítanom, amikor három hónapra eltávolítottak Budapestről.

A Magyar Függetlenségi Mozgalom 1944-ben

AZ MFM-t 1942-ben alapította Boer Elek, Faragho Gábor és Szent-Iványi Domokos. Röviddel ezután Kudar Lajos, Padányi Jenő, Soós Géza és Joó Tibor gyarapította soraikat. 1942 vége felé a taglétszám mintegy 30 fő volt, 1943-ban pedig körülbelül 300-ra nőtt. Az MFM 1944 februárjától áprilisig tettere készen állt, de közbejött az ország német megszállása 1944 március 19-én.

1. Szent-Iványi 1942 és 1944 között dokumentumokat készített a háborús bűnökről.
2. Létrehozták a Várban a Különleges Irodát /1944 január/.
3. Lakatos Gézát ajánlották a miniszterelnöki poszt várományosának /1944 május/.
4. Faragho Gábort mint szovjet-szakértőt vezetik be a Várba.
5. Az MFM tagjai által betöltött kulcspozíciók 1944 szeptemberében a következők voltak:

Miniszterelnök: Lakatos /erdélyi/

Az 1. hadsereg parancsnoka: Miklós Béla tábornok /erdélyi/

A 2. hadsereg parancsnoka: Veress Lajos tábornok /erdélyi,
MFM/

Csendőrség és rendőri erők: Faragho Gábor tábornok /MFM,
Magyar Közösség/

Különleges Iroda: Szent-Iványi /erdélyi, MFM/, Köves And-
rás /MFM/

Fegyverszüneti küldöttség: Faragho, Szent-Iványi, Teleki
Géza /erdélyi/

Legfelső Honvédelmi Tanács: Szent-Miklóssy István /erdélyi,
MFM, Magyar Közösség/

A földalatti tevékenységet folytatják: Szent-Miklósy,
Soós /MFM, Magyar Közösség/ és Saláta Kálmán

A moszkvai utazás előkészítése: Kudar /MFM, Magyar Közös-
ség/ és Makarov

Náday István tábornok Casertába szökésének előkészítése:
Szent-Miklósy

Malinovszkij marsallal kell találkoznia: Szent-Miklósy

6. Horthy kormányzó úgy döntött, hogy a kiugrást 1944 októ-
ber 15-én hajtja végre. Senkit sem értesített erről.

7. Október 15. és az MFM feloszlása után az ellenállás Baj-
csy-Zsilinszky Endre és Kiss János vezetésével folytatódott.
A szétzilálódott Magyar Függetlenségi Mozgalmat Soós Géza,
Szabó György /ő bújtatta Bajcsy-Zsilinszkyt/ és Balassy Mik-
lós képviselték. A Szálasi-rezsim idején kivégezték vagy be-
börtönözték: Bajcsy-Zsilinszkyt, Nagy Jenőt, Tartsay Vilmost,
Csatay Lajost, Veress Lajost és Szent-Miklósy Istvánt.

Ötödik fejezet

MÉG HÁROM HÓNAP A SZOVJET FRONTON

Kinevezésem okai

1944 júniusának elején egy napon kora reggel váratlanul az irodájába hívatott Vörös Géza tábornok, a Legfelső Honvédelmi Tanács vezértitkára. Lelkesült hangon arról tudatott, hogy bátyja, Vörös János tábornok, a honvéd vezérkar főnöke szeretné kitüntetni a legjobb vezérkari tiszteket még a háború vége előtt. Mivel minden tiszt előmenetele végső soron attól függött, hogy mennyi időt töltött a szovjet fronton, a vezérkari főnök egy második arcvonalbéli szolgálatra érdekesítette a legalkalmasabbakat. Én egyike vagyok azon szerencsés keveseknek, akiket ez a megtiszteltetés ért, folytatta Vörös Géza, ennél fogva két napon belül legyek a Szovjetunióban. Új beosztásom szerint az ő törzsének szállásmestere lettem, mert az LHT vezértitkára is a frontra indult, mint hadtestparancsnok. Vörös melegen gratulált. Udvariasan megköszöntem a kitüntető figyelmet, miközben tapintatos frázisokkal igyekeztem elrejtteni, hogy milyen lázasan gondolkozom.

Azonnal három dolog ötlött fel bennem. Először is, az egyetlen lehetséges ok, amely keserű irigységet és marakodást idézhetett elő a vezérkariak között, a frontszolgálat relatív időtartama volt. Ez mutatta meg, mennyire elszánt valaki veszélyes helyzetekben, egyszersmind biztosította az előléptetést.

/Nem véletlen, hogy a vezérkariak veszteségi aránya sokkal nagyobb volt, mint az alacsonyabb rangúaké./ Én viszont már több mint hét hónapot töltöttem a Szovjetunióban a doni fronton, s világos volt előttem, hogy kevesen büszkédkedhetnek még ugyanilyen hosszú szolgálattal. Leplezetlenül igazságtalan volt velem szemben, hogy 1945 előtt újból behívtak. Másodszor, ha kitüntetésről van szó, ahogy azt Vörös bizonygatta, akkor miért kaptam a szállásmesteri megbízatást, ráadásul alacsonyabb szinten, mint az előző alkalommal, egy hadtestnél a hadsereg főhadiszállása helyett. Kíváncsi voltam, miért helyeztek Vörös szoros ellenőrzése alá, aki feltűnően támogatta a Horthy-ellenes irányvonalat. Harmadszor teljesen váratlanul ért, hogy a parancs szerint két napon belül kellett az alakulatomnál jelentkezni, s így nemmaradt lehetőségem szabályos keretek között átadni a helyemet az LHT stábjában.

Rögtön megéreztem, hogy emögött több rejlik. Valami búzlótt az egészben. Anélkül, hogy elárultam volna a gondolataimat, lelkesedést tettettem, és azt feleltem, hogy mivel igen nagy megtiszteltetésről van szó, jobb szeretnék egy komolyabb, vagyis veszélyesebb frontszakaszra kerülni. Vörös még a jelenlétemben felhívta a bátyját, és továbbította a kérésemet. Bár nem hallhattam a hosszadalmas választ, az utasítást ott és akkor megváltoztatták, s kineveztek a 25. gyalogoshadosztály vezérkari főnökének, ahol a legendásan híres Kozma István tábornok után rangban a második lettem. Talán Kozma volt a legkönyörtelenebb és legelszántabb magyar tábornok, aki kétszerte olyan kemény volt saját tisztjeivel és törzskarával szemben, mint más tábornokok. Akkoriban 15000 fős hadosztálya

a Magyarországra vezető egyetlen átjáró, a Tatár-hágó előtt állomásozott, s ez a hágó volt a Kárpátokban az egyetlen hágó, ahol a feltevések szerint a szovjet offenzíva összpontosulhatott. Röviden szólva, kineveztek az egész magyar arcvonalon legveszélyesebb pontjára, egy olyan tábornokhoz, akinek követelőző természete súlyos veszélybe sodorhatta jövő pályafutásomat. Köszönetet mondtam Vörösnek, kértem és kaptam még néhány napot, hogy szabályszerűen adhassam át a szolgálatot, majd távoztam az irodából.

Leghamarabb arra volt szükségem, hogy több hiteles értesülést szerezzek a döntés indokáról. Rögtön megkértem egy közeli barátomat, egy vezérkari őrnagyot, aki bejáratos volt a hadműveleti csoporthoz, hogy tudja meg, mi az igazság az ügyemben. Ezután elrohantam a Királyi Várba az ifjabb Horthyhoz. Noha a Vörös testvérek nyilvánvalóan tudták, hogy egyik megbízatásom éppen a kormányzó és az LHT közötti összekötőtiszt szerepe volt, elmozdításomról egyetlen szóval sem értesítették a Várat. A magyar vezérkar főnökének ez a példátlan udvariatlansága a Vár iránt annyira felbőszítette Horthy Nikit, hogy azonnal Vörös János tábornok hivatalába ment, és a lehető legerélyesebb hangnemben tiltakozott a kormányzói rezidencia és az LHT közötti együttműködés hiánya ellen. Dühében odáig ment, hogy öklével az asztalt döngette. Felháborodását jogosan úgy értelmezték, mint az én támogatásomat. Emiatt még gyanúsabbá lettem a nácibarátok előtt, mert a vezérkar központja számára ugyan már Horthyék voltak a célpont, de az erőviszonyok még nem alakultak elég kedvezően a németek javára ahhoz, hogy Vörös ragaszkodhasson saját elképzeléseihez.

Emiatt megpendítette annak a lehetőségét, hogy visszavonja a kiküldetési parancsot. Az ifjabb Horthy ezeket a szavakat használta: "Szükségünk van rá." S minek okán Vörös nem akart szakítani Horthyékkal a német puccs bekövetkeztéig, elkezdett alkudozni Nikivel.

Fő gondom az volt, hogy távozásom esetén csak egyetlen személy maradt volna az MFM Központi Titkárságán. Főhadiszállásunkon kitörhetett a zűrzavar, és megoldatlanul maradhattak azok a feladatok, amelyekkel Szent-Iványi és más idősebb vezetők, nevezetesen Dr. Héder János és Dr. Kiss Károly bízott meg bennünket. A fentebbi férfiak sokat időztek közöttünk, és segítettek a toborzásnál is. Bár Soós Géza nagyon tehetséges volt, de egyedül maradt volna, és így az egész terv kétségesse válhatott. S hogy a legfontosabbat is megemlítsen, az MFM-ben nem volt még egy, az enyémmel összevethető katonai beosztással rendelkező egyén, aki folytathatta volna a parancsnoki posztok elosztásának nemhivatalos tervét, amely egy esetleges kiugrás abszolút előfeltétele volt.

Barátom hamarosan közölte velem kinevezésem igazi okát. A VKF 1. osztályán és máshol is érdeklődött, s megtudta, hogy az ország belbiztonságáért felelős emberek, László Dezső alábornagy és talán még Endre László is, addigra már csak egy célt tartottak szem előtt: kitartani a nácik mellett. Baky László belügyminiszterhelyettes írásban jelentett fel a vezérkari főnöknél, mert általános politikai viselkedésem miatt veszélyes elemmé váltam a számukra. A vezérkari főnök egyszer segített nekem még 1935-ben, amikor a Hadiakadémiára felvételiztem, s ő volt az egyik vizsgáztató. Ezúttal, kezében a

feljelentő levéllel, ellenemre döntött. Megparancsolta, hogy azonnal távolítsanak el Magyarországról, s helyezzenek öccse felügyelete alá a fronton. Amikor jelentősebb szolgálati megbízatást kértem, válaszképpen a legveszélyeztetettebb arcvonallára küldött, ahol nagy veszteségekre számítottak. Az újbóli kivezénylés kétségtelenül nem jutalom, hanem kegyetlen büntetés volt, melynek az volt a célja, hogy megszakítsa az összeköttetést a Vár és az LHT között.

Barátom gyors beszámolója után hazamentem, hogy megtárgyaljam a dolgot Szent-Iványival, más barátaimmal és feleségemmel. Horthy Niki hajthatatlan volt abban, hogy Budapesten kell maradnom. Feleségem és én fel tudtuk mérni, milyen károkat okoz távollétem az MFM munkájában. A szükséges következtetéseket feleségem vonta le: jobb lenne, ha nem mennék, nehogy az ellenállást kudarc érje; ugyanakkor maradnom sem lehetett, még Horthy Niki közbelépésének sikere esetén sem, mert a vezérkar gyávának bélyegezne, és a későbbiekben még az ellenállásnak sem lehetnék majd hasznára. "Ezért elmész, bátor leszek, életben maradsz és visszatérsz hozzám," mondta a feleségem. A következő néhány napban Vörös János valóban beadta a derekát ifjabb Horthynak, de én ragszkodtam ahhoz, hogy mehessek, s végül ezzel mindenki egyetértett. Arról volt szó, hogy csak néhány hétre utazom ki, amíg Vörös nem tud valakit a helyemre állítani. Amint kiderült, ez a "néhány hét" majdnem három teljes hónapig tartott, egészen szeptember 3-ig, és ez a késlekedés sorsdöntő hiba volt az összes vagy legalább a legtöbb megbízhatatlan magasabb parancsnok kiválogatása során.

Kozma tábornok és a gyeljatyin-mikulicsini csata

Néhány nappal később jelentkeztem Kozma István tábornok főhadiszállásán. A budapesti tisztek nem vették figyelembe Kozma jellemét. Megátalkodott erdélyi volt, mindamellett a nácikat sem szívlelhette. Amikor jelentettem neki megérkezésemet, rámkialtott: "Nagyon jól tudom, hogy miért kaptad ezt a beosztást, és utasításokat kaptam, hogy legyek veled szemben kivételesen kemény. Azt akarom, hogy tudj erről." Hamarosan észrevette, hogy katonai szerepkörömben legalább ugyanolyan fegyelmezett és kemény tudok lenni, mint ő. Ugy döntöttem, hogy figyelmen kívül hagyom provokatív hangnemét, amelyben vezérkarának főnökével, nevezetesen velem érintkezett még apró-cseprő ügyekben is. Pár napon belül megtörtént az elképzelhetetlen: barátok lettünk. Nem láttunk ellentmondást abban, hogy németellenesek voltunk, és mégis a német oldalon harcoltunk fergetegesen, hogy késleltessük Magyarország szovjet "felszabadítását", miközben vártuk a megfelelő időben lezajló nyugati megszállást, ami valószínűnek tűnt a jegyek alapján.

Ahogy a szovjet offenzíva egyre közelebb ért a Kárpátokhoz, a Magyarország és a szláv világ határát képző Tatár-hágó került a hadműveletek fókuszába. A magyar hadsereg zöme a hegyek szovjet oldalán tartózkodott. A szovjetek úgy vélték, megsemmisíthetik ezt a hadsereget, ha megtámadják a Tatár-hágó előterét, ezzel elfoglalva az egyetlen utat, amelyen a magyarok visszavonulhatnak. Ennek elérésére megindultak a Lvovnál és attól délre álló magyar hadosztályok ellen, és harapófogóba szorították őket a bekerítés szándékával. A magyaroknak vi-

szont bármi áron nyitva kellett tartaniuk a Tatár-hágót, amelynek térségében ukrán partizánok tüzeltek a vonuló hadoszlopokra, és elég ideig kitartani, hogy a hegység másik oldalán rekedt magyar alakulatok ~~és~~ hadfelszerelésükkel együtt sikeresen visszavonulhassanak. A hadtörténetben ezeket az eseményeket a Tatár-hágó elleni szovjet offenzívaként, illetve a szerencsétlen gyeljatyin-mikulicsini csataként ismerik. A mi 25. gyalogos hadosztályunknak az a szerep jutott, hogy megvédje a gyeljatyin-mikulicsini műutat az északi és keleti irányú bekerítéstől, illetve biztosítsa a nyílt utánpótlási vonalat a hágón keresztül. Kialakult azon ritka helyzetek egyike, amikor frontvonalunk egy hosszú félkörív mentén húzódott szét úgy, hogy a főhadiszállás az ív keleti végére került, a tűzvonalba. Időközben a magyar csapatokon úrrá lett a pánik. Ilyen esetek minden háborúban előfordulnak, s közismert, hogy a pánik futótűzként terjed, és lehetetlen félúton megállítani. Egyetlen lehetőségünk, az utolsó szalmaszál az volt, hogy szilárdan kitartunk, és egy arasszal sem vonjuk vissza a főhadiszállást. Az erkölcsi példamutatás biztosíthatta számunkra valamennyire a szilárdabb parancsnoki tekintélyt, s mivel harcálláspontunk a Rokieta-csúcs tetején volt, innen be lehetett látni az egész terepet, s bennünket, parancsnokokat is láthattak mindenfelől. Helyzetünk súlyosságát felismerve a messze mögöttünk lévő hadtest parancsot küldött, hogy bármilyen okból meghátráló bármilyen magyar tisztet kifognak végezni. Lehetetlen és kétségbeesett parancs. Mindazonáltal igaz, hogy bármilyen visszavonulás, akár csak az arcvonal részleges újjászervezése is pánikot kelthetett a csapatok között, és fejveszett menekülést az általunk tartott vo-

nalakról. Mindamellett saját példánkkal akartuk megmutatni, milyen eltökélten tartunk ki, ezért bármiféle támadást indítottak ellenünk a szovjetek, szemléltetnünk kellett halálos elszántságunkat, és fel kellett készülnünk arra is, hogy akár saját csapatainkkal szemben legyünk kegyetlenek, ha azok a csüggedés jeleit mutatnák.

Kozma tábornok szigora és bátorsága már legendás volt. Amikor szükségesnek tartotta, újból és újból feltűnt a Rokieta-hegyen, hogy vöröspaszományos tábornoki egyenruhájában a szovjetek eleve célpontja legyen. Puskával a kezében állt ott, s így tettem én is, bár erre még a legvadabb csatákban sem akadt példa. Vezérkari főnökeként teljes mértékben osztottam a véleményét, hogy elengedhetetlen a személyes példamutatás és a legnagyobb szigorúság. Igaz, azt is tudtuk, hogy az ilyen kíméletlenség miatt saját katonáink lőhetnek le bennünket, de ezt a veszélyt azzal küzdöttük le, hogy magunkkal szemben még keményebbek voltunk, mint a katonákkal szemben. Ennek szellemében a tábornok rohamosztagot küldött egy látszólag öngyilkossággal felérő, mégis elkerülhetetlen korlátozott ellentámadásra. A csapat parancsnokának a hozzá személyesen legközelebb álló embert, a sógorát tette meg. Döntésének híre persze villámgyorsan elterjedt a honvédek között.

Alig védhető állásaink helyzetét tovább súlyosbította, hogy a körülmények miatt arcvonalunk túlságosan hosszúra nyúlt, miközben a jelentések friss szovjet csapatok tömeges beérkezéséről szóltak. Kozma tábornok velem, illetve a négy ad hoc létrehozott harccsoport parancsnokaival egyetemben

mind eltökéltebben küzdött az ellen, hogy megfogyatkozott hadosztályunkban kitörjön a pánik. Akaratunk erején kívül semmilyen más tartalékkal nem rendelkezünk ellentámadások végrehajtására vagy a védelem megerősítésére.

Az egyik alkalmi harccsoport parancsnoka kordont állított fel a vonalaink mögött, és egy jól látható helyen levő fára köttette fel az első öt katonát, aki megfutamodott. Mi, vezénylő tisztetek is rádöbbentünk, hogy meg fogunk halni, mert vagy a magyar hadtestparancsnok végeztet ki bennünket, vagy a feltartóztathatatlan szovjet támadás pusztít el bennünket. Ez volt a helyzet, amikor mindig higgadt feleségem felhívott Budapestről tábori telefonon, és elmondta, hogy édesanyámat elfogta valamilyen rosszullét: magánkívül van a félelemtől, hogy halálos veszélyben vagyok és meghalok. Feleségem kérve kért, hogy küldjek neki életjelet. Kérésének eleget tettem, és július 30. után édesanyám megnyugodott. Feleségem viszont megpróbáltatásaink egész ideje alatt semmiféle izgalmat sem érzett.

A legerősebb támadások és a legnagyobb veszteségek azon a két napon zúdultak ránk. Nagyon valószínűnek véltük, hogy a magyar hadsereg zömét elvágják, mielőtt a hadianyagot kivonják a Tatár-hágón keresztül. Tábori lelkeszeinket is a harcálláspontra, a Rokieta tetején húzódó hosszú, keskeny lövészárókba hozattuk. Egymás mellett hosszú sorban ültünk a sáncban. A támadó szovjetek ugyanúgy láttak bennünket, mint saját csapataink, ezért napokig erős tűz alatt tartották a hegytetőt, különösen, amikor kidugtuk a fejünket, vagy teljesen felemelkedtünk az árokból példamutatás végett. Alig aludtunk: nyolc

napon keresztül éltünk éjjelente átlagosan két óra alvason és az accedron, a Magyarországon akkor ismert legerősebb élénkítőszert túladagolásán. Túlságosan kimerültek voltunk már ahhoz is, hogy még jobban megrázzon bennünket az elkerülhetetlen, közeledő vég. A torkom állandóan kiszáradt, s egy kis lehangoltságot éreztem, ahogy az öröklétre készültem.

Tehetség, vezéri képesség és állhatatosság már nem volt többé elegendő, hogy a harcba dobott új szovjet alakulatok végtelen hullámaiktól visszaszerezzük a kezdeményezést. Kozma tábornoknak és három vezérkari tisztjének ki kellett cselezni a szovjeteket, és időben is meg kellett előzniük őket. A végeérhetetlen törzsbéli munka nem hagyott időt az alvásra, emiatt a döntő nyolc nap alatt csak az accedronnak köszönhetően maradtunk ébren és dolgoztunk úgy-ahogy: olvastuk az alakulatoktól befutó jelentéseket, döntéseket hoztunk és új parancsokat írtunk. A kimerültség következtében azonban súlyosan félreértelmeztük az események menetét.

Július 29-én indult egy új, erőteljes szovjet támadás. A hadosztályparancsnokságról láttuk, hogyan harcolnak a mieink a tűzvonalban egy, a Rokietánál magasabb hegyen. Ekkor valami baj történt ott, és a katonák elkezdtek lefelé rohanni a hegyoldalon felénk. Kozma tábornok vezérkarának tisztjeivel és velem együtt puskával a kézben kiugrott a lövészárokból, s rákiáltott a hátrálókra: "Állj! Vissza a hegytetőre!" A kitűnő akusztikának hála hangunkat nem nyomta el a csatazaj, s a katonák is láthattak bennünket, ahogy ott álltunk. A tábornoki egyenruháját viselő Kozma azzal támasztotta alá parancsát, hogy rálőtt a katonáinkra. Akit eltalált, az legurult

a lejtőn. Elszántságunk megtette a hatását. Lassan, fokozatosan, hegynek felfelé támadva honvédeink visszafoglalták a csúcsot. Ez véget vetett minden további pániknak. A támadás kifulladására után enyhült a szovjetek nyomása, és a magyar hadsereg a rákövetkező hét folyamán vissza tudott vonulni. Ahogy a fronton újból csend lett, a mi hadosztályunk dicsekedhetett a legjobb harci szellemmel, és nekünk jutott az utóvéd szerepe is.

Az ellenség azonban ezalatt is tűz alatt tartotta a Rokieta-hegyet, és képtelenek voltunk elhagyni harcálláspontunkat. Egy lövedék a szomszédos lövészárokból csapódott, és megölte a törzs néhány tisztjét. Kicsivel később egy másik gránát megsebesítette a hasán Kozma tábornokot, amikor az éppen kismászott a fedezékünkbe. Visszacsúszott oda, ahol az imént ült, közém és legvitézesebb rohamosztagunk parancsnoka közé. Semmit nem éreztem, de a másik tiszt légnyomást és idegösszeroppanást kapott. Ő volt az első személy életemben, aki a szemem előtt esett a légnyomás áldozatául. Egészségügyiek kúsztak be a fedezékbe, hogy hordágyon elszállítsák az eszméletlen tábornokot. Egyedül maradtam 15000 katona élén, hogy farkasszemet nézzek a szovjetekkel. Azon a hegytetőn mindenki látta, mi történt. Felhatalmazás nélkül átvettem a vezénylő tábornok jogkörét, és felhívtam a hadtestparancsnokot, hogy kérjek egy másik tábornokot. Erélyesen ráripakodtam törzstisztjeimre, nehogy összecsomagoljanak és elmeneküljenek. Azután a mi fedezékünkbe átszökelltem a szomszédos, bár elkülönített bunkerba, ahol revolverrel a kezemben kényszerítettem a már távozni készülő német összekötő különítményt

/Deutsches Verbindungs Kommando/ arra, hogy a helyén maradjon. Több mint fél napig tartottam rangidősként a frontot, de fenntartottam a fegyelmet, és határozott viselkedésem szembeszökő volt.

Később megtudtam, hogy mielőtt Kozma tábornokot felrakták volna a kórházvonatra /Budapestre vitték, ahol sikeres műtéten esett át/, egyetlen távíratot küldött a fővárosba. Ebben azt kérte, hogy egy osztállyal magasabb kitüntetésben részesítsenek, mint ami rendfokozatom szerint járt volna. Kérését azzal a megállapítással indokolta, hogy a frontvonalon levő harcálláspont rendkívüli körülményei között, az arcvonal legkeletebbi pontján minden külső befolyás dacára higgadt maradtam, s helyzetmegítélésem, döntéseim és parancsaim nem szenvedtek torzulást. Magától értődik, hogy soha nem kaptam meg az érdemérmet, mert a nyilas kormány két és fél hónap múlva letartóztatott. A németek viszont adminisztratív tévedésből Vaskereszttel jutalmaztak, amely akkor jutott el hozzám, amikor én már börtönben ültem. Irónikus módon németellenes magatartásomért két jelentős német kitüntetést kaptam: egyet "németbarát" diplomáciai ténykedésemért, a másikat pedig a fronton nyújtott katonai teljesítményemért. Magyar részről persze semmilyen elismerésre nem érdemesítettek e két év alatt, mert a személyzeti osztályok jól ismerték antifasiszta nézeteimet.

Ami Kozma tábornokot illeti, 1949-ben hamis vádak alapján halálra ítélték és kivégezték. Védőügyvédje azt akarta, hogy tanúskodjak az érdekében. Mivel akkor is fogoly voltam, és mivel a vádak nem feleltek meg a katonai törvénykönyvben fog-

laltaknak /a katonai BTK-t jól ismertem/, amiről kész lettem volna tanúskodni, nem engedélyezték számomra, hogy megjelenhessek a tárgyaláson.

A VKF-1, a hadműveleti osztály helyzetértékelő csoportja naponta jegyezte és elemezte az összes katonai eseményt, így vezetői pontosan tudtak mindent, ami a Tatár-hágó elleni szovjet offenzívára, a 25. gyalogos hadosztályra, Kozma tábornokra és rám vonatkozott. Ugyanez a hadműveleti osztály volt a náci-német érdekeket kiszolgáló politikai központ is, s tagjai mindent megtettek, hogy Magyarországot a háborúban tartsák. Ők voltak azok, akik annak ürügyén, hogy kitüntetésképpen másodjára is a frontra küldtek, politikai számkivetetté változtattak legtöbb nácibarát tisztársam szemében. Ennek ellenére remekül éreztem magam, amikor a 25. hadosztálynál átadtam a szolgálatot egy másik vezérkari tisztnek, és szeptember 3-án vitathatatlan hősként tértem vissza Budapestre.

Távollétem hatása az MFM-re

1944 nyarán, amíg a szovjet fronton harcoltam, az MFM legfőbb feladata az volt, hogy előkészítse Magyarország elszakadását Németországtól és kilépését a háborúból. Jóllehet a terv elsősorban a diplomácia eszközeire számított, csak akkor sikerülhetett, ha a honvédség sakkban tudja tartani a német megszálló erőket, megzavarja vagy megakadályozza azok kísérleteit, hogy német irányítású bábkormányt juttassanak hatalomra. Ennélfogva Horthy kormányzó és az MFM számára létfontosságú volt pontosan tudni, hogy a magasrangú tisztek között kinek a hűsége megkérdőjelezhetetlen, és kik a németek

hívei. Ezzel a tudással a birtokában a kormányzó a megbízható tiszteket állította volna a legfontosabb posztokra, a megbízhatatlanokat pedig azzal semlegesítette volna, hogy máshová nevezi ki őket.

A Honvédelmi Minisztérium személyzeti osztálya, amelyet a honvéd vezérkarnak is alárendeltek, intézte a magasabb rangú tisztek kinevezéseit és áthelyezéseit, ezért az itt hozott döntések a szükséges tekintéllyel jártak. Ezt az osztályt azonban Szávay Sándor vezérkari ezredes és klikkje által vezetett vezérkariak egy kis csoportja tartotta a kezében. Nácibarátok voltak, de ezt csak kevesen tudták. Számunkra ez azt jelentette, hogy a személyzeti osztály nem fog olyan kinevezéseket kezdeményezni, amilyeneket az MFM szeretne, s ha kívülállók kívántak ilyen intézkedést, - legyen az akár Horthy kormányzó maga - a szolgálati út betartása lehetővé tette az időhúzást és az eredeti szándék megmásítását. Az átcsoportosítások parancsba adása viszont felriasztotta volna a németbarát szárnyat.

Három tábornoknak volt felhatalmazása, hogy megtegye a szükséges lépéseket Horthy érdekében: a kormányzó katonai irodájának főnöke /Dálnoki Miklós Béla vezérezredes és őt követően Vattay Antal altábornagy/, a honvédelmi miniszter /Csatay Lajos vezérezredes/ és a honvéd vezérkar főnöke /Vörös János vezérezredes/. Tudtam az utóbbiról, Vörös Jánosról, hogy a németek embere, s ez mások előtt sem lehetett titok. Mégis, senki sem tett kísérletet a parancsnoki posztok átrendezésére, bár Kállay miniszterelnök a megbízhatatlan főtisztek névsorát kérte András Sándor repülő tábornoktól,

s a kormányzó is magához hívatta a kétes hűségű tisztek egy csoportját, semmilyen intézkedéssel nem sújtotta őket. Horthy úgy érezte, ha számíthat legmagasabbrangú parancsnokaira, a három hadsereg vezetőjére és a Budapest védelméért felelős tábornokra, a tisztikar többi része követni fogja majd őket. Tudta, hogy két hadseregparancsnok, Miklós és Veress tábornokok, feltétlenül hűek hozzá. Heszlényi tábornok, a harmadik, áruló volt, de Horthy azt gondolhatta, hogy ez nem lényeges. Bakay Szilárd altábornagyot, Budapest városparancsnokát elrabolták a németek. Aggteleky Lajos altábornagy lett az utóda, de őt a nyilasok tartóztatták le. Kisbarnoki Farkas Ferenc vezérezredes, aki a helyébe lépett, cserbenhagyta a kormányzót, amikor eljött a próbatétel.

Amíg ilyen viszonyok uralkodtak a hivatalos katonai hierarchiában, honvédségi megfigyelőként nagyon fontos szerepem volt a titkos MFM-ben és annak Központi Titkárságán. Alacsony rendfokozatom senkinek sem szúrta szemem, de összekötőtiszti beosztásom révén mindenhová hivatalos bejárásom volt, és egész könnyen rá tudtam jönni, hogy a legmagasabb parancsnoki tisztségekbe beszivárogtak-e a német- vagy nácibarát személyek.

Ideiglenes eltávolításom véget vetett ennek a szervezett tevékenységnek. Hirtelen kellett távoznom, s nem volt időm, hogy továbbítsam a Kiugrási Irodának vagy az MFM-nek az általam nyert értesülések jó részét. Különösen azokban az esetekben vonakodtam megbélyegezni tiszteket, amikor nem voltam elég biztos a dolgomban, mert féltem, hogy szabályos keresésemet boszorkányüldözéssé változtatom. Ha 1944 nyarán Budapesten maradhattam volna, csak erre a feltérképező munkára összpontosítottam volna, s meglehet, időben elég tiszta képet

kaptam volna, ami elősegíthette volna a kiugrást. Hogy csak két nevet említsek, Vörös tábornokot és Nádas Lajos vezérkari ezredest, akik október 15-ig hű Horthy-pártiaknak tüntették fel magukat, sokkal hamarabb le lehetett volna leplezni és eltávolítani tisztségéből. Mint kiderült, amikor atyai jóbarátom Faragho tábornok a szovjetekkel kötendő óhajtott fegyverszünet előestéjén Moszkvában volt, azt szeretete volna, ha a megbízhatatlan Nádas ezredest menesztik Malinovszkij marsallhoz, jöllehet Szent-Iványi, aki ugyanazon küldöttségen belül járt Moszkvában, ismerte Nádas dolgait, és helyette engem javasolt. A VKF-1, a vezérkari főnök hivatalának hadműveleti irodája ugyancsak zsúfolva volt náci ügynökökkel, és a legjobb lett volna az egész társaságot kirúgni.

A tisztikar hűségének felbecslésére végzett munkám fontosságát mások is észrevették. Dr. Soós Géza személyi archívumában van egy dokumentum, amelyet mindössze három példányban jegyzett le a szerkesztőbizottság, s ez az 1946 május 10-én datálódott irat, melynek címe "A Magyar Függetlenségi Mozgalom /Katonai Szárny/ igaz története", tartalmaz ilyen beszámolót.

Hatodik fejezet

VISSZASZÁMLÁLÁS OKTÓBER TIZENÖTÖDIKÉIG: AZ UTOLSÓ HAT HÉT

Budapestre való visszatérésem után nem sejthettem, hogy már csak hat hetem maradt október 16-i letartóztatásomig, amikor nem hivatalosan ugyan, de végetért húszéves katonai pályafutásom. Fogalmam sem volt arról, mi vár rám. Ott folytattam MFM-béli lázas tevékenységemet, ahol júniusban abbahagytam.

Ekkor azonban történt valami, ami alapjában változtatta meg a helyzetet és az én látásmódomat is. Még mielőtt Budapestre értem volna a frontról, már megtudtuk, hogy a románoknak sikerült: véget vetettek a náci Németországhoz fűződő szövetségüknek. Ezzel megelőzték bennünket, és jó pontokat szereztek az eljövendő béketárgyalásokon, míg mi hátrányos helyzetbe kerültünk. Akár igazak voltak, akár nem, jól emlékszem, milyen pletykák jártak azokban a napokban: augusztus 23-án, az ebédidőre időzítve, a románok agyonlőtték az összes német összekötő osztagot, vagy legalább az azokat vezető tisztekkel végeztek. Világos volt, hogy nekünk is ezt a példát kell követni, ha lehetséges. Azt is hallottuk, hogy Románia visszahódításának hiábavaló kísérletével vagy pusztán bosszúvágyból a német Stukák bombázták a bukaresti királyi palotát. Éreztem, hogy késedelmeskedésünkért Észak-Erdély elvesztésével fizetünk majd, és ez a tudat elkeserített. Tudtam, a közeli fegyverszünet elérésére fel kell gyorsítani a munkánkat.

Megérkezésem után ismét otthonom lett az ifjabb vezetők

székhelye. Délelőttijeimet az LHT Vezértitkárságán töltöttem, de összekötői minőségemben sok helyre kellett járnom. Délutánonként otthonomban találkoztam az MFM harcosaival, és a késő éjszakai órákig dolgoztunk. Fokozatosan bepótoltam háromhónapos információhiányomat. Szent-Iványi boldogan fogadott. Mások is örömmel láttak viszont, Horthy Niki pedig örömmámorban úszott.

Az MFM új kezdeményezései

Komolyan megkíséreltük, hogy biztosítsuk a kapcsolatot az ún. Békepárttal, amely a kommunista párt fedőneve volt. A későbbi kommunista miniszterelnök, Kállai Gyula egyszer felkeresett a lakásomon, és megbeszéltünk egy találkozót a Békepárt katonai vezetőivel, bár Kállai nem árulta el a nevüket. Biztonságukat azzal is meg akarták erősíteni, hogy a találkozó idején kommunista őrszemeket állítottak volna fel a park melletti háztömb körül, ahol a tárgyalás folyt volna. Mozgalunk katonai szárnyának én voltam a képviselője. Az utolsó pillanatban a találkozót meglepetésszerűen és minden magyarázat nélkül lefűjták. Csak sokkal később tudtam meg, hogy a kommunisták két katonai csúcsszakértőjével együtt jártam annak idején a Hadiakadémiára: Sólyom László vetélytársam volt osztályunk stratégiai gyakorlatain, a nálam egy évvel fiatalabb Pálffy-Österreicher Györggyel pedig jó viszonyban voltam. Mindkettőjüknek zsidó kapcsolataik miatt kellett megválniuk a honvédségtől, és nagyon jó állásokat kaptak az iparban. Mégis meglepődtem azon, hogy már 1944-re a kommunisták vezető katonai szakembereivé váltak. Mind a kettőjük-

nek nagy szerep jutott az elkövetkező években, és mind a ketten ellenem fordultak, bár erre Pálffy-nak személyes indoka sem volt. Végül 1949-ben kivégezték őket, miután kommunista elvtársaik látványos kirakatpért szerveztek. 1944-ben elhalasztott találkozásunk következménye az lett, hogy az MFM nélkülözni kényszerült a kommunisták együttműködését.

Ifjabb Horthy is rászánta magát egy döntő lépésre szeptemberben. Lakosztályába kéretett, és azt mondta: "Atyám elhatározta, hogy Náday István vezérezredes Howie ezredessel együtt nyugatra küldi fegyverszünetet kérni. Náday és Howie ezredesépségben ki kell, hogy jussanak innen." Howie ezredesről sokan hallottunk: brit - pontosabban dél-afrikai-pilótaként német fogságba esett, ahonnan Magyarországra szökött, s egy ideje már a Várban bújtatták Kudar Lajosnak, az Államvédelmi Központ vezetőjének a segítségével. Egyszóval, rám esett a választás, hogy Nádayt és Howie-t kicsempésszem az országból.

Természetesen elfogadtam ezt a megtisztelő, ám lehetetlen megbízatást. Az egyértelmű volt, hogy csak repülőn hagyhatják el Magyarországot. A Citadella alatt, a budai sziklák mélyén rejlő hadműveleti repülésirányító terem a németek kezébe került. A légtérben tartózkodó összes repülőgépet egy kis lámpa jelölte az egész falkat beborító térképen a nap minden pillanatában. Repülőtereikről felszállva a németek elfoghattak bármilyen, előzetes engedély nélkül repülő gépet. Nem lévén járatos a légierő ügyeiben, két barátomhoz fordultam segítségért: Balassy Miklós vezérkari őrnagyhoz és Hadnagy Domokos mérnökkari alezredeshez. Pilótának Majoros Jánost választottuk. Szeptember 22-én egy kocsit tartott feltűnés nélkül a balatoni műúton délkelet felé. Amikor elhaladt a székesfehé-

vári repülőtér mellett, a műúttal párhuzamos kifutópályára gurult egy repülőgép. Az autó fékezett, utasai beugrottak a gépbe, amely azonnal felszállt, és elérte a jugoszláv határt, mielőtt a vadászrepülők üldözésére indulhattak volna. A szövetségesek olaszországi főhadiszállásán Náday elmagyarázta, hogy a német megszállás kényszerzubbonnyba kötötte a magyar politikát, valamint megértést és türelmet kért addig, amíg Magyarország kapitulálhat a nyugati hatalmak előtt. Wilson tábornok helyeslően válaszolt, azonban leszögezte, hogy a kelet-európai békéhez minden út Moszkván keresztül vezet, s felszólított bennünket, hogy oda küldjük a fegyverszüneti delegációt.

Fegyverszüneti tapogatózás a Szovjetunió felé

Nagyjából ugyanebben az időben vagy egy kicsit korábban három személy vállalkozott arra, hogy átmegy a front szovjet oldalára megtudni, lehetséges-e egyáltalán Moszkváig eljutni, majd azután biztonságban visszatérni onnan. [A tömegtájékoztatás, a két háború közötti korban elterjedt értesülések, végül a szovjet fronton szerzett tapasztalataink borús képet nyújtottak arról, milyen elbánásra számíthatunk akár még diplomáciai védettségünk ellenére is.] Az első önkéntes, Atzél Ede báró, az MFM tagja volt: a báró rendkívül elkötelezetten küzdött Erdély és Magyarország ügyéért, de forrófejűségéről és hatalmas testi erjéről is híres volt. Mellette még Dr. Faust Imre és Dudás József vállalkozott az útra. A fronton keresztül mentek Moszkvába, s noha semmiféle diplomáciai igazolással nem rendelkeztek, engedélyezték visszatérésüket. Az útról magánkörben tett jelentésükben azt hallottam, hogy viszonylag kedvező benyomásokat szereztek.

A hatalmi pozíciókban levő magyar politikusok mindent megtettek a szovjet megszállás elkerülésére és az angol-amerikai hadseregek becsalogatására. Mégis, ahogy a háború 1944 őszén egyre közelebb dült, Horthy kormányzó és még néhány más magasrangú államférfi ráeszmélt, hogy helyesen tennék, ha készülődnének a Szovjetunióval megkötendő fegyverszünet lehetőségére. Ez nem csak a megfelelően felkészült és magas szintű tárgyaló küldöttség kiválogatására terjedt ki, hanem arra is szükség volt, hogy biztonságos határátkelőhelyet találjanak, és biztosítani kellett, hogy a küldöttséget fogadja a szovjet fél.

[A tárgyalási küldöttség fejének Faragho Gábor tábornokot, a csendőrség főfelügyelőjét szemelték ki, aki húsz évvel korábban a dél-magyarországi Pécsett parancsnokom volt. A harmincas évek végén katonai attaséként működött Moszkvában, ennek köszönhetően folyékonyan beszélt oroszul, és kiküldetésének lejárta után írt egy hevesen kommunistaellenes könyvet.] Faragho egyáltalán nem volt antiszemita, de ő lett a csendőrség főfelügyelője, s ezt a szervet terhelte a felelősség a zsidóság összefogdosásáért és deportálásáért a német megszállás után. Ebben játszott állítólagos szerepe miatt a tábornok sokáig persona non grata volt Horthy szemében, ám a kormányzó végül időben értesült valós érdemeiről. A jóhírére esett folt ellenére Faragho önként jelentkezett a Moszkvába készülő fegyverszüneti delegációba, és elkezdte felfrissíteni orosz tudását. Nagyon kedveltem őt, és ő is kedvelt engem. Reggelenként gyakran értem küldte feltűnő csendőrségi gépkocsiját, hogy együtt elemezhessük a hadihelyzetet és a Magyarország által teendő lépéseket. A vége felé hetente kétszer vagy háromszor rendelt

magához, és megbeszéléseink után parancsnoki kocsiján hajtattam végig az Andrássy úton, keresztül a hidakon a Várba föl, ahol az LHT Uri utcai épülete volt. A zsidókérdés soha nem merült fel kettőnk között, de világos volt számomra, hogy Faragho ellensúlyozta sok csendőrpapancsnok jellemző magatartását. Nagyon intelligensnek ismertem a tábornokot, aki széles látóköre mellett nem egyszer tanújelét adta józan eszének, ravasz diplomáciai érzékének és személyes bátorságának.

A Moszkvába tartó küldöttséghez még ketten csatlakoztak. Szent-Iványi Horthy Különleges Irodájának igazgatójaként a legalkalmasabb volt arra, hogy a magyar kormánynak mind a Tengelyből, mind a háborúból való kilépési készségéről beszéljen. Teleki Géza gróf szakmai tudásával együtt apja nevének presztízsével és az általa folytatott németellenes politikával ajándékozta meg a csoportot. Rokonát, Teleki Bélát, az Erdélyi Párt elnökét szintén felkérték, hogy tartson velük, de ő visszautasította az ajánlatot.

A gyakorlati előkészítést végző csoport tagjai - Bánffy Dániel báró, Dr. Kudar Lajos csendőr ezredes, Dr. Nyerges Pál és Korondy Béla csendőr századosok - felfedezték, hogy Zichy Vladimir gróf birtokai a magyar-szlovák határ mindkét oldalán fekszenek, ami minden bizonnyal a háború alatti határkiigazítások eredménye volt. Ezen az átjárón keresztül Zichy gróf és az előkészítő csoport eljutott a szovjet ellenőrzés alatt álló területre, ahol érintkezésbe léptek az ottani hatóságokkal. Visszatérve Kudar előterjesztette jelentését, amely valójában zöld utat adott a fegyverszüneti delegációnak.

Horthy azonnal elfogadta a tervét, s ez mindennél jobban árulkodik arról, mennyire respektálta a kormányzó Kudar politikai éleslátását, higgadt ítéletalkotását és presztízsét. Kudar az Ötök Körének egyik kulcsembere és az MFM szervezője volt. 1944-ben ő vezette az Államvédelmi Központot. Nem sokkal azután, hogy a fegyverszüneti küldöttség elindult, az ezredes a németek kezébe került, akik megkínózták és végül 1945 januárjában kivégezték. Teleki Pál és Bajcsy-Zsilinszky Endre mellett kétségtelenül ő volt a második világháború legnagyobb magyar áldozata.

Faragho, Szent-Iványi és Teleki szeptember 28-án utaztak el, miután Kudar benyújtotta jelentését. Aznap éppen Faragho hivatalában voltam, de ő nem szólt nekem se moszkvai megbízatásáról, se annak azonnali voltáról. Inkább azt fejtegette, meg kell győzni Horthyt, hogy amint elérkezik a Németországgal való szakítás pillanata, menjem Erdélybe, Veress Lajos tábornok főhadiszállására. Horthynak semmiképpen sem szabad abban az időpontban a Várban tartózkodnia, nehogy Magyarország elveszítse államfőjét. Mialatt beszélgettünk, megcsörrent a telefon. Faragho beleszólt a kagylóba: "Halló! Igen, drágám! Igen! Igen! Hát csak pakold be a tábornoki pantallómat is. Tedd be a kofferbe, szükségem lehet rá." Felakasztotta a telefont, rám nézett, és azt mondta: "Isti, te semmit se hallottál! Érted?" Amikor elmentem, az ajtóban még hozzátette: "Isten megáldjon! És ne feledd el: a kormányzó úrnak ki kell mennie Veress Lajihoz!" Megölelt, és elváltunk. Soha nem láttam többé.

A tárgyalóösszport elutazásáról már csak letartóztatásom után világosítottak fel más magasrangú politikai foglyok. Szent-Iványi, a titkos dolgok abszolút titoktartásának mestere, eltűnt anélkül, hogy Soós Gézának vagy nekem bármit is mondott volna, pedig közeli kapcsolatban voltunk. Keveseket értesítettek az indulásról, de sokan érezték emiatt sértve magukat. Faraghoék távollétére felfigyelt a német nagykövet is, és Lakatos Géza miniszterelnöktől kért magyarázatot. Lakatos úgy tett, mint aki semmiről sem tud. Horthy csak magánemberként tudatta miniszterelnökével a tárgyalások megkezdését, mivel a második fegyverszüneti küldöttséget nem a kormány küldte ki.

A háború után más, megerősítetlen forrásokból úgy értesültem, hogy Moszkvába való megérkezésük után a magyar delegációt nem fogadta a szovjet külügyminiszter, és addig tartották őket karanténban, amíg október 9-én meg nem érkezett Churchill, hogy Sztálinnal eldöntse, milyen befolyási övezetekre tesz szert Kelet és Nyugat Kelet-Európában. Molotov október 11-én írta alá a Magyarország számára kedvező előzetes fegyverszüneti okmányt. Jóval később azonban, az október 15-én és 16-án lezajlott német és nyilas puccs után a szovjetek érvénytelenítették a megállapodást, és kötöttek még egyet, egy jóval kedvezőtlenebbet Miklós Béla tábornok emigráns kormányával. Miklós Bélából visszaérkezése után miniszterelnök lett Debrecenben, ahová Faragho és Teleki Géza társaságában érkezett. Szent-Iványi ragaszkodott ahhoz, hogy a szovjet-magyar kapcsolatok tanulmányozása céljából Moszkvában maradjon. Ahogy 1946 után megtudtam, Molotov számára ő volt a tartalék magyar külügyminiszter és miniszterelnök.

Hibás számítások és rossz lépések

Szeptember elején nyílt számomra egy cselekvési lehetőség, s nagy hibát követtem el. Felmerült, hogy a hónap folyamán kinevezhetnek stockholmi katonai attasénak. Közölték velem, hogy titkárnőként magammal viszem majd Jeszenszky Imre feleségét, Henriettét. /Az egykori Lady Astor sok év múlva Mrs. Sumner Welles néven élt Washingtonban és New Yorkban./ A hölgy még gyermekkorában barátságot kötött Averell Harrimannal, az Egyesült Államok moszkvai nagykövetével. Henriette segítségével építettem volna ki a Harriman és a magyar államfő közötti érintkezési csatornát, amely fontos volt a fegyverszünet elérésének szempontjából. Nem tudtam, mivel foglalkoztak a magyar nagykövetek, Ullein-Reviczky Stockholmban és Gellért András Helsinkiben, illetve a mellejük rendelt katonák; s utólag sem tudom, mennyire illeszkedett volna a kinevezésem a már folyó béketapogatózásokhoz.

A hibát éppen ezzel követtem el. A negyvenes évek elején egy Jeszenszky Imre nevű igen művelt férfi és állítólagos diplomata tűnt fel Budapesten és Kolozsváron. Mielőtt feleségével együtt elutazott volna az Egyesült Államokból, Rooseveltnél ebédet adott a tiszteletükre. Magyarországra érve gyorsan elfoglalták helyüket az előkelő társaságban. Ismeretségi körükbe tartoztak az arisztokraták, a magyar külpolitika alakításáért felelős személyek, néhány tábornok, valamint feleségem és én is.

Jelenlétük mögött feltétlenül valamilyen diplomáciai titok rejtőzhetett. Imre feleségem, Henriette gyakorlatilag a különböző európai országokba akkreditált amerikai nagykövetekkel

együtt nőtt fel. Alkalmam volt elolvasni néhány korai levelet, melyett Harrimannel és másokkal váltott. Jeszenszky annak idején huszár hadnagyként Károlyi Mihály grófnak, az 1918-1919-es első magyar köztársaság fejének a szárnysegéde volt. Miután a kommunisták 1919-ben átvették a hatalmat, Jeszenszky a gróffal és annak feleségével, Andrássy Katinkával Ausztriába távozott, ahol végül Károlyiék megszakították kapcsolatukat "JESZIVEL". Jeszenszky szívélyes viszonyban volt a legfontosabb német diplomatákkal, amit ő azzal magyarázott, hogy elhunyt első feleségétől az ausztriai Kammerban örökölt egy kilencvenszobás kastélyt, s szeretne volna megmenteni azt az elkobzástól. Jeszenszkyék sohanem adtak kielégítő választ arra, miért jöttek a háború alatt Magyarországra, s Imre miért jelentkezett önként a doni frontra, hogy jó barátjuk, Veress Lajos parancsnoksága alatt harcoljon a szovjetek ellen.

Kolozsváron Jeszenszky jól tudta, milyen diplomáciai feladataim voltak 1943 elejétől fogva. Sokat tanultam tőle a dolog gyakorlati oldalát illetően, s teljesen biztos voltam abban, hogy barátom hű maradt az Egyesült Államokhoz, de abban is, hogy nem volt kettős ügynök. Jó barátságban voltunk, feleségeinket is beleértve, 1944-ben megpróbált meggyőzni arról, hogy meg kellene szereznem a liszaboni katonai attasé tisztségét. Intellektuálisan túlkorlátoltnak és politikailag túl éretlennek éreztem magam ahhoz, hogy felfogjam az ilyen állásban rejtőző hatalmas lehetőségeket a háború végén. Szemlátomást tudott arról, milyen lépéseket tesz Magyarország a nyugatiakkal kötendő fegyverszünet érdekében, s egy kicsivel később azt tanácsolta, hogy neveztessem ki magam katonai attasé

sének Stockholmba, és vigyem magammal a feleségét titkárnőnek, akinek a segítségével közvetíthetjük erőfeszítéseinket Harriman révén a Nyugattal.

Az ötlet nagyon jónak tűnt, és elkezdtem megtenni a szükséges lépéseket. És itt követtem el a hibát. Nem sejtettem, hogy Lakatos Géza tábornok németellenes kormánya előtt titokban maradt, milyen lépéseket tesz a kormányzó és a külügyminisztérium a németektől való elszakadás érdekében. Ismerve, hogy Horthy mennyire bízik Lakatosban, és abban a hitben, hogy Henney külügyminiszter és Lakatos mindenről tudnak, felkerestem Henney Gusztáv tábornokot, aki egykor híres katonai attasé és személyes ismerősöm volt, ahelyett, hogy egyenesen Lakatoshoz, Szent-Iványihoz vagy az ifjabb Horthyhoz fordultam volna. Henney nagyon gondosan végighallgatott, aztán lebeszélte a dologtól. Azt állította, hogy az ilyen csatorna már fölöslegessé vált. Külügyminiszterként ezt neki jobban kellett tudnia. Nem volt indokom, hogy vitatkozzam a véleményével. Ha többet tudtam volna Henneyről, arról, hogy neki nincs szerepe a fegyverszüneti előkészületekben, bizonyára megkerültem volna a szolgálati utat. Azt sem láthattam előre, hogy október 15-én és 16-án a Lakatos-kormány nem tud majd megfelelni Horthy kormányzó szándékainak és elvárásainak. Nem láthattam előre, hogy október 16. éjszakáján, amikor már mind a ketten a nácik foglyai voltunk a Royal Szálló egyik szobájában, Henneynek tőlem kellett "megtudnia", hogy a helyes magatartás a németellenesség lett volna. Ekkor tanulta meg a leckét, méghozzá alaposan és nagyon gyorsan. A vele való beszélgetés kurtasága kellemetlen érzéseket ébresztett

bennem. Így halt meg a stockholmi ötlet.

Utolsó emlékeim arra vonatkoznak, hogyan próbáltam a legfontosabb vezérkari ezredek csoportját németellenes irányban befolyásolni. Világos volt előttem, hogy a csoport katonai hatalomátvételt készít elő a megfelelő időpontra. Még egy rossz lépést tettem. A csoport igazán vezéralakja Nádas Lajos vezérkari ezredes, a VKF-1. osztály, azaz a vezérkar hadműveleti csoportjának a vezetője volt. Már régebben észrevettem, hogy politikai szemszögből mennyire gyűlöl. Másik vezérük Bán Mihály vezérkari ezredes volt, akire egy bizonyos vezérkari százados a személyzeti osztályról megpróbálta rábízni a Vezértitkárság törzsének irányítását. A harmadik Makkay-Hollósy Ferenc vezérkari alezredes volt, akivel 1942-ben jó barátságba kerültem a szovjet fronton. Voltak még mások is, akikkel én nem voltam személyes kapcsolatban.

Eldöntöttem, hogy Makkay-Hollósyval kezdem a sort, aki a legközelebb állt hozzám, és a legkevésbé feltételeztem róla, hogy elárul. Ragyogó, befolyásos személyiséggel a legjobb úton volt ahhoz, hogy magas polcra jusson a katonai hierarchiában. Feltételezésem szerint elég tapasztalt voltam harzó emberek meggyőzésében, hogy válság idején támogassák Horthy külpolitikáját, ezért meghívtam őt egy barátságos beszélgetésre a Citadellában lévő Kioszk kávéházba. A megnyerésére tett kísérletem teljes kudarccal végződött. A kávéházban töltött hosszú idő után elváltunk, s megértettem, hogy egyszer s mindenkorra megmutattuk a lapjainkat. Ez azt jelentette, hogy Makkay-Hollósy figyelmeztetni fogja a vezérkar főbb Hitler-barát tagjait, hogy milyen közös célokért küzdök Horthy-

val és másokkal együtt. Találkozónk során végül is egyértelműen kifejtettük egymást kölcsönösen kizáró, bár már előtte is többé-kevésbé ismert álláspontjainkat. A jövő nem tartogatott számomra sem reményt, sem irgalmat. Éreztem, a kocka végérvényesen el van vetve. E találkozót megelőzően véleményeink és cselekedeteink teljesen kibékíthetetlen jellege nem került felszínre, és a különbségeket legalábbis eltakarta a kölcsönös udvariasság. Most viszont világossá vált, hogy mindkettőnk hajlandó a végső eszközökhöz nyúlni, hogy eleget tegyünk a Magyarország létfontosságú érdekéről vallott nézeteinknek.

Hetedik Fejezet

A DÖNTŐ HUSZONNÉGY ÓRA: 1944 OKTÓBER 15. ÉS 16.

1944 október 15-én és 16-án bekövetkezett két, már sokkal korábban mozgásba hozott cselekvési sorozat egyesülése, pontosabban frontális összeecsapása: egyrészt Horthy kísérlete, hogy a szövetségesekkel kötendő fegyverszünettel kilépjen a német szövetségből, másrészt a németek és a nyilasok állampcsínye Horthy megdöntésére, illetve Szálasi Ferenc bábkormányának felállítására. A nyilaspuccs végzetes következményekkel járt a Horthy-rendszerre, a fegyverszüneti megállapodásra és jelképes értelemben a független magyar nemzet egész jövőjére nézve. Magától adódik a kérdés, vajon a kiugrási kísérlet sikere esetén kedvezőbb lett volna-e Magyarország megítélése az 1946-os párizsi békekonferencián? Ami engem illet, hajlamos vagyok azt hinni, hogy az Észak-Erdélyre tett néhány homályos ígéret dacára semmi különbség nem lett volna.

Visszatekintve, a Magyarországot a jövőben érő gyalázatos következmények szempontjából október 15. eseményei természetesen jelentéktelenek voltak a Szovjetunió és a nyugati hatalmak között Kelet-Közép-Európáról kötött háborús megegyezésekkel összevetve: Churchill és Eden 1944 október 9-én és 10-én kötött egyezményt Moszkvában, 1945 februárjában aláírták a jaltai egyezményt, majd a potsdami egyezmény következett, nem is beszélve arról, hogy a szovjetek ellenállás nélkül, ténylegesen megszerezhették Kelet-Közép-Európa nagy részét.

Ezúttal nem lehet célom e huszonnégyszeres órá kritikai elemzése, bár a kritikus megjegyzések szükségszerűen bővelkedni fognak. Inkább úgy beszélem el vagy írom le az eseményeket, ahogy én magam átéltem őket, bármennyire elégtelenül és hiányosan láttam is a történeteket. Eddig még ismeretlen, feltáró részletekkel szolgálhatok, amelyek hasznosak lehetnek a diplomáciatörténet kutatói számára.

Október 15. előkészületlenül ért bennünket. A többes szám az MFM Központi Titkárságán dolgozó munkatársaimra, az LHT Vezértitkárságának minden alkalmazottjára és a különböző kormánysszervek, minisztériumok szinte összes hivatalnokra vonatkozik. Néhányan ugyan tudtunk a németekkel való szakítás szándékáról, sőt még támogatókat is toboroztunk a terv végrehajtására, de nem sejtettük előre sem az időpontját, sem a leglényegesebb mozzanatait. Érzékeltük, ahogy az erőfeszítések felgyorsultak, de fogalmunk sem volt, mikor lendülnek mozgásba az események, vagy hol is Magyarország az adott pillanatban.

Vasárnap reggel kilenc óra körül kezdődött minden. Egy nagyon hangos robbanás hangjára ébredtem fel, s ez arról árulkodott, hogy valami váratlan történt. Ahogy aznap még megtudtam, a robbanások Bornemissza Félix Petőfi téri házából jöttek, ami nem esett túl messze a mi házunktól. A németek itt fogták el az ifjabb Horthyt. A kormányzó testőreinek kíséretében Niki a Várból tárgyalni hajtattott valami titoista ügynökökkel. Figyelmen kívül hagyta Lázár Károly tábornoknak, a testőrség parancsnokának a figyelmeztetését, és besétált a németek csapdájába. Azt is megtudtuk, amikor a magyarországi Gestapo-

főnök belépett Bornemissza lakásába, az ifjú Horthy pisztolyt rántott és lelőtte. A kormányzó fiáról gyorsan elterjedt, hogy ő volt a második jeles magyar, aki fegyverrel a kézben szegült szembe a németekkel. Az első még Bajcsy-Zsilinszky Endre volt március 19-én, amikor a németek megszállták az országot. A Gestapo ügynökei visszalőttek Nikire, és megsebesítették a karján. Aztán belecsavarták egy ott heverő perzsaszőnyegbe, és egy teherautón elhurcolták.

Horthy proklamációja és a nyilas ellenproklamáció

A robbanások elülte után hivatali kocsimon elindultam a Várban levő irodám felé. Vasárnap délben hivatalos ügyek megbeszélésére értekezletet tartottunk a Vezértitkárságon, ahol részt vettek a különböző minisztériumok adminisztratív államtitkárai is. Az értekezleten senki sem tudta, milyen végzetes események zajlanak le azon a napon, de mindenki hallott a reggeli robbanásokról. Senki sem tudta, hogy a szovjet ultimátumnak megfelelően Horthy aznapra időzítette a német "szövetségből" való kiugrást, a következő szükséges lépések megtételével: délelőtt fél tizenegykor a Koronatanács ülésén bejelentti, hogy megszakítja a Németországhoz fűződő kapcsolatokat; előkészítik a magyar néphez rádión intézendő proklamációt; Kisbarnaki Farkas Ferenc vezérezredest nevezi ki új miniszterelnöknek, akire Budapest védelmének és a német kötelékek felszámolásának feladata hárul, s aki a Királyi Várban, a Koronatanács terme melletti szobában áll készenlétben; a kormány-

zó személyesen közli döntését Veessenmayer német követtel, elvégre a magyaroknak úriember módjára kell viselkedniük; a Rádió igazgatója, Dr. Hlattky Endre beolvassa a tényleges proklamációt; és végül sikeresen teljesítik a Moszkvával kötött fegyverszüneti egyezmény katonai részét is, mert eddig ennek csak diplomáciai vonatkozásai kerültek szóba. E fontosabb lépések egyéb kisebb mozzanatokból álltak, amelyek felsorolása túl hosszú lenne. És senki sem tudta persze, hogy a hírneve alapján makulátlan Kisbarnaki Farkas Ferenc tábornok kormányalakítás helyett átáll a németek oldalára, s hogy ezért Horthy kénytelen újra kinevezni a lemondatot Lakatos-kormányt annak két nyilasbarát miniszterével együtt. Senki sem tudta, hogy Hitler Budapestre küldte a hatalomátvételek specialistáját, von Rahnt, hogy akadályozza meg Horthy tervét. A legutóbbi rejtélyek egyike Faragho, Szent-Iványi és Teleki szeptember 28-i eltűnése volt. Senki sem tudta, hogy Lakatos és Henney kormányának vonakodása a németek kezére játszik. Senki sem tudta, hogy Vörös János vezérezredes, vezérkari főnök ellenproklamációja, amelyet a hadműveleti osztályon Nádas Lajos vezérkari ezredes és bandája agyalt ki, véglegel megghiúsítja Horthy tervét. A másik oldalt illetően sem tudták, hogy a nyilasok terve a politikai és katonai hatalomátvételre, amelyet a németek irányítottak, szintén erre a napra volt időzítve, hogy Szálasit juttassák hatalomra. Ez a két végzetes tett csapott össze aznap. Körülbelül ilyen mozaikképet sikerült összeállítanom azokból az értesüléstörödékekből, amelyeket számos forrásból kaptam azon a vasárnapon. Még most sem tudom igazán, mennyire felel meg ez a kép a valóságnak, de úgy-

vélem, fő elemei kitartanak. Néhány részletet később illesztettem be: míg letartóztatásban voltam, találkoztam a dráma legtöbb magyar főszereplőjével. Az összkép október 15. és 16. éjszakájára nagyjából összeállt.

Az államtitkárok értekezlete déli egy óra körül ért véget az LHT székházában. Előttünk ismeretlen maradt, hogy valami készül. Csak az ifjabb Horthy elrablásáról keringtek a hírek. Semmi egyéb. Feleségem ekkor telefonált nekem a még mindig zsúfolt tanácskozóterembe: "István, mit szóltok a proklamációhoz?"

"Miféle proklamációhoz?"

"Vége a háborúnak!"

Nagy zsivaly tört ki. Az első meglepődés után mindenki távozott. Csak az LHT törzse maradt: Mészöly Elemér vezértitkár, Dr. Rákóczy Imre helyettes vezértitkár és én, mint az LHT törzsfőnöke. Mit is kellene tennünk? Rájöttünk, hogy egyetlen teendőnk van: menteni az irattárat. A jegyzőkönyvek mind az én páncélszekrényemben voltak, mert én voltam az irattáros. Léván a legfiatalabb, rám hárult a feladat végrehajtása. Összepakoltam mindent, még jegyzéket is írtam róluk két példányban, és elvittem az egészet egy másik kormányépület vezető hivatalnokához. Jegyzék szerint átadtam az iratokat, és az én másolatomat az átvevő aláírásával becsúsztattam katonai felöltőm felhajtott ujja mögé. A dokumentumokat most már itt rejtegették millió más dosszié között.

A gyorsan kavargó eseményektől szédelegve átsátáltam a vezérkari főnökség épületébe, hogy a hadműveleti osztálytól kapjak friss híreket, de semmi lényegeset nem tudtam meg.

Kimerülten és izzadtságtól csapzottan még üldögéltem pár percet egy belső udvarban, mielőtt megkértem a sofőrömet, hogy vigyen anyósom budai lakására. Ott volt a feleségem is. Azzal fogadott, hogy kora délután ellenproklamációt sugárzott a rádió, amelyet Vörös János vezérezredes, a honvéd vezérkar főnöke írt alá. Ebben arra utasította az embereket, hogy további parancsig ne tegyék le a fegyvert. Később a tudomásomra jutott, hogy az ellenproklamációt Szörényi-Reischl Emil vezérkari százados fogalmazta, s vele együtt Nádas Lajos vezérkari ezredes, a VKF-1 parancsnoka is aláírta. A szöveg alatt ott áll Vörös János kézjegye is, de ő később azt állította, hogy aláírását odahamisították a végzetes dokumentumra.

Egy kudarcbafulladt fegyverszüneti küldetés

A feleségem azt is elmondta, hogy Nádas keresett telefonon. Elsápadtam. Nádas Lajos vezérkari ezredes, a vezérkar hadműveleti osztályának a vezetője soha életében engem telefonon nem hívott. Elszánt ellenfelem, azonkívül előljáróm is volt.

A feleségem folytatta: "Modortalanul, beszélt, kérdezte, hogy hol vagy, és hogy azonnal hívd vissza."

Katonai felöltőmben és egy csirkecombot rágcsálva odamentem a telefonhoz, miközben a torkomban dobogott a szívem. Nagy lehet a baj! Nádas majdnem ordított a telefonban:

"Hol voltál eddig? Azonnal gyere fel a honvéd vezérkar főnökéhez, Vörös vezérezredes úrhoz!"

Csapdát sejtettem, de abban a pillanatban semmit sem tehettem, mert között a szigorú katonai fegyelem: Vörös a fő-

parancsnokom volt. Kelletlenül búcsút vettem Évától és az anyjától, azután elindultam. Légiriadó volt. A sofőröm óvatosan, kikapcsolt fényszórókkal hajtott a Gellért tér felé. Mondtam neki, hogy menjen át a hídon, de azt náci jelvényeket viselő fegyveresek lezárták. A Lánchídig sem engedtek igazolás nélkül. Onnan csak gyalog mehettem fel a Várba.

Ahogy mentem a Várba fel a Hunyadi János utcán, egy újabb fülsüketítő robbanást hallottam egészen közelről. Ilyen hangos detonációt még csatában sem tapasztaltam. Később rájöttem, hogy a környékbeli épületek erősítették fel a robbanás hangját az egész utcában. Sértetlenül megúsztam, de az idegfeszültség miatt szinte tántorogtam. A dörrenést az okozta, hogy Lázár Károly tábornok, a palotaőrség parancsnoka aknákat telepített a várfalak köré egy lehetséges német támadás megakadályozására, s az egyik felrobbant.

Pontosan este 9 óra volt, amikor beléptem a vezérkar főnökének az irodájába. Az óriási, halványan megvilágított előszobában ott ült két előttem ismeretlen tiszt meg egy idősebb nő. Vörös irodájának ajtajánál ült Kapitánffy Albin vezérkari őrnagy, hajdani iskolai barátom a Hadiakadémián, jelenleg nyilasbarát engesztelhetetlen ellenfelem. Ő felelt a vezérkari főnök elé kerülő minden érdemi ügyért, és ez nagyon fontos hivatal volt. Egy ugyancsak jelenlévő parancsőrtiszthez fordultam, és kértem, hogy jelentsen be. Lehetetlen, válaszolta. Várom k kell, amíg László Dezső, a vezérkari főnök helyettese és Nádas Lajos ezredes távoznak. Állhatatos kérésemre bement ugyan jelenteni érkezésemet, de ugyanazzal a válasszal

tért vissza. Hitetlenkedve leültem egy kanapéra a távolabbi sötét sarokban. Ott foglalt helyet Utassy Loránd ezredes. Egyenruhában volt, de a lábán fehér zoknit és lakkpapucsot viselt. Mi az ördögöt jelent ez? Kezet ráztunk, de nem szóltunk egymáshoz.

A türelmetlen sürgetés és Nádas durva telefonhívása ellenére egy óra hosszat kellett várakoznom. Pontban tíz órakor kinyílt az ajtó, s László altábornagy és Nádas léptek ki rajta. Ahogy László meglátott bennünket, Utassyt és engem, félig elfordult, hogy ne kelljen a tisztelgésünket fogadnia. Ő ugyanolyan németbarát, náci volt, mint Nádas. "Lajoskám, menjünk," mondta László, és kart karba stölve távoztak.

A jó egyórás várakozás alatt megnyugodtam, és megpróbáltam az általam ismert néhány részletet egységes képpé rendezni. Először jött Horthy proklamációja, de aztán a saját vezérkari főnöke érvénytelenítette azt, akinek nem mertem visszautasítani a hívását. Ezt követte Nádas türelmetlen és dühös telefonálása úgyszint Vörös nevében, annak felfedezése, hogy a Duna-hidak a nyilasok kezében vannak, a robbanás, és végül, amikor ideérttem, László és Nádas magától értődő összejátszása. A két tiszt egy órát töltött együtt, pedig közeli irodáik mindig megkönnyítették számukra az érintkezést. Világosnak tűnt előttem, hogy ők a lehetséges nyilas hatalomátvétel irányítói. Távozásuk közben feltűnően kerülték, hogy köszönjenek, s hajdani barátom Kapitanffy Albin egész idő alatt nem szólt hozzám egy szót se. Nem tudtam mire vélni az örült fekete papucsot és fehér zoknit viselő Utassy ezredes jelenlétét: egy angломán a magyar vezérkar főnökének előszobájában.

Végül este tíz órakor mindkettőnket bevezettek Vöröshöz. A tábornok előtt feszes vigyázállásba merevedtünk.

"Szent-Miklós!" szólt hozzám Vörös. "A háborúnak vége. A kormányzó úr fegyverszünetet kér az oroszoktól. De még nincs megkötve! Holnap reggel nyolc órára Utassy ezredes úrral együtt Szegeden kell lenned Malinovszkij marsallnál, és vele letárgyaljátok a fegyverszünet megoldásának katonai módjait." Hátralépett egy kicsit. "Szent-Miklós! Megértetted a parancsot?" Fura egy kérdés.

"Igenis, méltóságos uram," válaszoltam. "Alázatosan jelentem, tudatában vagyok a történelmi felelősségnek, de vállalom a parancs teljesítését." Megkérdeztem még egy-két részletet a küldetésemről, de közben már azon töprengtem, hogy mit fogunk csinálni a németekkel. Megszólaltam: "Kérek utasítást a németek megtámadására vonatkozólag!"

"Ez nem katonai kérdés. Ebben én nem tudok mit mondani. Menjetek át a miniszterelnökhöz, és tőle kérjetek erre döntést," válaszolta Vörös. Aztán odalépett Utassyhoz, vele beszélt valamit, de hogy mit, arról fogalmam sincs, úgy elmerültem a gondolataimban.

Amikor távoztunk, Vörös még utánunk szólt: "Ha végeztetek a miniszterelnök úrnál, gyertek vissza ide, Nádas Lajos irodájába, további eligazításra." Az előcsarnokban Kapitánffy Albin, aki talán addigra már le is tartóztatta saját feljebbvalóját, vagy még csak készült rá, fölállt, és azt mondta: "Várj egy percre, Pista!" Aztán meggondolta magát, karjának intésével elbocsátott bennünket, visszafordult és megint leült, mintha nem találta volna érdekesnek, hogy szóba álljon velem.

Koromsötét éjszaka volt a Vár körül, de néhány percen belül célnál voltunk. A vezérkarban megtudtuk, hogy Lakatos miniszterelnököt a Királyi Palotában találjuk. Amíg odaértünk Utassy elmondta, milyen megbeszéléseket folytatott Malinovszkij marsallal. Megvitattuk az imént kapott megbízatást is, mert nagyon aggasztott bennünket a helyzet. Ha másnap reggelre Szegeden kell lennünk, minden perc értékesnek számított. Miért kellett mégis egy jó órát elvesztegetnünk a két főnyilas miatt? Vörös ellenproklamációjáról akkor persze még nem tudtunk, meg arról sem, hogy parancsára a náci barát Beregfy tábornok Budapestre jön, stb.

A Királyi Palotában egy szárnysegéd betessékelt bennünket a Koronatanács termébe. Pár percig vártunk, de nem a miniszterelnök lépett be, hanem a kormányzó. Személyesen soha nem találkoztam korábban Horthyval, s csak fia személyén keresztül érintkeztünk, így először is szabályszerűen bemutatkoztam. A főméltóságú úr egy aranyozott asztal szélére támaszkodott, és mi nagyon közel álltunk hozzá. Megdöbbentett ennek az öreg embernek a higgadtsága és nyugalma, lelkiereje és képessége okosan beszélni a nap idegfesztető eseményeinek sora után, amely egyetlen élő fiának elrablásával kezdődött. Az idősebbik fiú, István, lezuhant a szovjet fronton 1942-ben.

Elmondta nekünk a kiugrási kísérletet, és megerősítette, hogy meg kell majd támadnunk a németeket. Ezt mind a moszkvai fegyverszüneti egyezmény, mind a tűzszüneti megállapodás előírta. Horthy hozzáfűzte: "Szóval ti elmentek Malinovszkij marsallhoz, és letárgyaljátok vele a részleteket."

Összeecsaptam a bokámat, ahogy a szokás diktálta, és azt mondtam: "Kötelességem jelenteni Főméltóságodnak, hogy a katonai kiugrás nem fog sikerülni, mert az előkészületek még sehol nem tartanak."

Meglepetten nézett rám. Aztán egy kis szünet után azt felelte: "A honvéd vezérkar főnökét, aki megbízhatatlanná vált, még az éj folyamán leváltom. Az 1. hadsereg parancsnoka, Dálnoki Miklós Béla vezérezredes teljesíteni fogja a parancsaimat fönt Kárpátalján. A 2. hadsereg parancsnoka, Dálnoki Veress Lajos vezérezredes nekem hű emberem. Nem kétséges, hogy teljesíteni fogja a parancsomat. A 3. hadsereg parancsnoka, Heszlényi altábornagy – áruló. De nem számít, mert a hadseregét Biharban szétverték." A kormányzó befejezte mondandóját, nem volt több vita. Horthy meghagyta nekünk, hogy másnap reggel nyolcra legyünk Szegeden, majd visszament a saját irodájába, hogy küldetésünk részleteit megvitassa a miniszterelnökkel. Azt javasolta, hogy mi is tegyünk így. Ez már fél tizenegy után történt.

Végre megtárgyalhattam Utassyval, mit is csináljunk. Ahhoz, hogy Szegedre menjünk, át kell jutnunk a lezárt hidak ellenére a Dunán. Talán Hardy Kálmán altábornagy, a folyami erők parancsnoka útján, akinek a Várhegy tövében volt a székhelye, átkelhetünk a folyón. Akkor motorkerékpárra, közhonvédi egyenruhára, hamis iratokra lenne szükség. Mindezt másnap reggelig? Lehetetlen! Malinovszkij marsall Utassynak október 16-án reggel nyolc óráig adott határidőt. Mit fog gondolni, ha senki sem jelentkezik nála? Nekifogtunk, hogy megfogalmazzunk egy hosszú táviratot Malinovszkijnak vagy Moszkvába.

Alighogy elkészültünk a vázlattal, jött megint a kormányzó. Jelentettük neki, hogy a helyzet alapos megbeszélése után kénytelenek vagyunk leszögezni: a feladat technikailag megoldhatatlan. Túlszaladt rajtunk az idő. Horthy megjegyezte, hogy a miniszterelnök és ő ugyanerre a következtetésre jutottak. Még hozzáfűzte: "Ezennel visszavonom a megbízatásokat." Átadtuk neki a távirat tervezetét, azzal, hogy fontos lenne elküldeni, bizonyítandó jóhiszeműségünket. Horthy átvette, elolvasta a papírlapot, aztán összegyűrte a kezében, és bedobta a kandallóba. "Azt akarom, hogy nyoma se maradjon!" jegyezte meg. Megkért bennünket, hogy maradjunk éjszakára a Palotában, mert új fejlemények zajlottak, s másnap szüksége lehet a megbízható embereire.

Nem állt szándékunkban visszamenni a vezérkar épületébe. Nagyon is világos volt, hogy Vörös János vezérezredes vagy elárulta a kormányzót, vagy pedig kettős ügynök, s hogy Nádas Lajos ezredes csapdát állított nekünk. Ami a hadi helyzetet illette, Magyarországon egyike voltam, már csak hivatalomnál fogva is, a nagyon kevés jól tájékozott személynek. Nem nekünk volt szükségünk katonai feljebbvalóinkra, hanem nekik ránk, hogy letartóztathassanak.

A kormányzó távozása után felmentünk a következő emeletre, a testőrség parancsnokságára, ahol kolbászt és sört kaptunk. Alig hogy jóllaktunk, megjött Lázár Károly altábornagy, a testőrök parancsnoka. Éppen üdvözölt bennünket, amikor megcsörrent a telefon. Lázár felvette a kagylót, hallgatott egy darabig, majd felénk fordulva jó hangosan tagolta: "Igen, itt

Lázár testőr altábornagy beszél. Megismétlem, amit az imént hallottam. Tehát Hatz Ottó vezérkari ezredes beszél hozzám, aki összekötőként van a német 24. hadosztály parancsnokánál. A német hadosztályparancsnok azt kéri tőlem, hogy nyitassak egy ösvényt a Vár körül elhelyezett aknazárban, máskülönben a német követnek nincs szabad mozgása. Ennek ellenében a német hadosztályparancsnok lovagi szavát adja, hogy nem támadja meg a Várat, és holnap reggel tíz órakor személyesen eljön a továbbiak megbeszélése végett. Egyezik ez azzal, amit ön mondott?" Nyilván igenlő választ kaphatott, mert azonnal letette a telefont, majd elrendelte az aknazár megnyitását. A maga elegáns módján jóéjszakát és "bonne chance-t" kívánt nekünk, és távozott.

Egyre világosabbá vált számomra a kép. A Várat aknákkal védték a németek ellen, akik egy páncélos egységet vonultattak fel a hegy megtámadására. A részben a Várban található német követség úgy találta, hogy megfosztották diplomáciai sérthetlenségétől és előjogaitól. Ha szabaddá válik a bejutás, a követség ismét tárgyalhatna a magyar kormánnyal a válság megoldásáról.

A mozaik több darabja kezdett a helyére kerülni. Vörös János vezérezredes, a kiváló tiszt és a harcászat professzora, aki azonban nem volt valami ügyes politikus, hű tudott lenni egy valamihez, csak nem tudta, hogyan fejezze ki hűségét. Náci párti volt, de nem elég náci ahhoz, hogy a hangadók között legyen. Biztosan együttműködött azzal a vezérkari klikkel, amely a Horthy megbuktatására és Szálasi hatalomra juttatására szőtt náci összeesküvés mögött állt. Bár németbarát volt,

egészen a végsőkig Horthy hű emberének tette magát. A nyár folyamán egy éjszaka például hosszadalmasan tárgyalt a németek által körözött Imrédy Bélával, hogy az vállalja el a miniszterelnökséget. Imrédy volt már egyszer kormányfő, mielőtt állítólagos részbeni zsidó származása ürügyén Horthy le nem mondatta. Vörös távolított el engem Magyarországról s küldött a szovjet frontra, amikor megtudta, hogy Horthyék oldalán állok, de hajlandó volt egyezkedni az ifjabb Horthyval visszatérésem érdekében. Vagy nem volt elég erős ahhoz, hogy távortartson, vagy tévesen túlértékelte Horthy-párti megbízatásomat. Ez a kompromisszumkészsége velem kapcsolatban az ifjabb Horthy felé elősegítette, hogy maga is a kormányzó híveként tűnjön fel, és sikeresen szabotálja az agg tengernagy terveit. Kulcsszerepet játszott abban, hogy Utassyt küldték Szegedre a szovjetekkel tárgyalni, miközben jól tudta, hogy az ezredes nem eléggé tájékozott a katonai helyzetről ahhoz, hogy megbeszéléseket folytasson. Beleegyezett abba, hogy másodjára is Utassyt küldjék a szovjetekhez, noha tudta, hogy azok többé szóba sem állnak velé. Az ellenproklamáció aláírásával összejátszott a nyilasokkal, csak hogy utólag azt állíthassa, hogy aláírását odahamisították a dokumentumra. Tökéletesen tudta, milyen szerepet játszott Nádas a puccskísérletben, október 15. délutánján mégis személyesen jelentkezett a kormányzónál Nádas ezredes kíséretében, akit úgy mutatott be, mint a Malinovszkijhoz küldendő második parlamentert, s természetesen mint a kormányzóhoz hű tisztet. Aztán, amikor kiderült, hogy Nádas jelenléte elengedhetetlen a németek által bátorított nyilaspuccs

sikeréhez, megengedte, hogy Nádaszt felmentsék a küldetés alól. Horthyhoz való hűségének kimutatására ehelyett azt javasolta, hogy engem, a megbízható Szent-Miklósyt küldjenek Szegedre, hiszen a moszkvai fegyverszüneti tárgyalócsoporthoz is engem támogatott. Mégis egy teljes óráig várakoztatott Utassyt és engem, s ezzel teljesen lehetetlenné tette a küldetés teljesítését, miközben hosszasan tanácskozott a puccs végrehajtói-val, László tábornokkal és Nádas ezredessel. Érthető módon letorkolt, amikor megkérdeztem, megtámadjuk-e a németeket. Végezetül csapdába akart csalni bennünket, amikor eligazításra visszahívott az irodájába. A kérdése, hogy elvállalom-e a feladatot, csak ennek tükrében érthető.

A fegyverszüneti tárgyalások állása szintén érthetőbb lett. A megállapodáshoz két lépés volt szükséges. Először is a fegyvernyugvás diplomáciai vonatkozásairól szóló szöveget el kellett fogadtatni Moszkvával. Másodszor pedig ki kellett dolgozni az ezt kísérő katonai tervet is, hogy véget vethessünk a háborúnak. A hadi egyezmény részeként Utassy Lorándot küldték Malinovszkijjal tárgyalni. Utassy vezérkari tiszt volt, s katonai attaséként szolgált Londonban és Washingtonban. Amikor megszakítottuk a diplomáciai kapcsolatokat Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal, visszatért Magyarországra, de félreállították, s egy jelentéktelen részleg vezetésével bízták meg a Honvédelmi Minisztériumban. Így semlegesítették angol- és Amerika-barát vonzalmait. Indok nélkül elbocsátották a vezérkari tiszttól is. Amikor eljött az ideje, hogy elszakítsuk a Németországhoz fűző kötelékeket, Utassy egyike volt a hasznosítható Horthy-híveknek. Ő ment tárgyalni Malinovszkijjal,

a Magyarország "felszabadításáért" felelős szovjet tábornokkal. Október 13-án találkozott a marsallal egy mezőn, és a sárban caplatva beszélgetett vele. Lovaglósizmája feltörte a lábát, ezért viselt ezen az estén fehér zoknit és fekete lakkpapucsot. Utassy nem ismerte részleteiben a magyarországi hadi helyzetet, személye így elfogadhatatlan volt a szovjeteknek. Valóban, tájékozatlansága annyira szembeötlő volt, hogy a szovjetek azt gondolták, Horthy szabotálni akarja a tárgyalásokat.

Malinovszkij két, a magyar kormánynak címzett ultimátummal küldte vissza Utassyt Budapestre: a tárgyalásokat október 16. reggel nyolc óráig újra el kell kezdeni, illetve két tábornoknak vagy egy tábornoknak és Nádasnak kell nála megjelenni a katonai helyzet részletes ismertetésére. Nem tudom, ki és miért jelölte Nádaszt. Talán Faragho telefonálhatott Moszkvából, és anélkül, hogy valódi arcát ismerte volna, Nádaszt kérte, hiszen Magyarországon ő volt a legtájékozottabb a háború állásának kérdésében. Más beszámolók szerint Vörös János kívánta Nádaszt delegálni október 15. délutánjáig, amikor ők ketten felmentek a Várba. Ekkor Nádas meggondolta magát, s egyikük vagy mind a ketten az én kiküldésemet javasolták, hogy Horthyt félrevezessék. A megfelelő hivatalos beosztás híján, tábornok helyett érkezett vezérkari őrnagyként kétségtelenül úgy tűntem volna fel a szovjetek szemében, mint aki Horthy nevében szabotál. Egy másik forrás, jelesül Szent-Iványi azt állítja, hogy Moszkvában említette valaki a nevet. Ha vasárnap késő délután Horthy tudott erről, amikor Vörös szintén engem ajánlott, bizonyára nagy megnyugvással fogadta vezérkari főnöke határtalan hűségének bizonyítékát.

Ismerve engem és feltétlen lojalitásomat a kormányzó beleegyezett megbízatásomba. Ezalatt Vörös és Nádas egészen bizonyosak lehettek, hogy csapdába csalnak és letartóztatnak az éjszaka folyamán, s ezzel megghiúsítják a küldetést. A másik tábornok kinevezése szóba sem került a beszélgetés során, s jobb lehetőség hiányában megint csak Utassyt jelölték. Az ezredes közismert hűsége és megelőző makulátlan szolgálata miatt elfogadható volt Horthyéknak, de a nyilasbarát frakciónak is, mert tájékozatlansága és hozzá nem értése nyilvánvalóan sérteni fogja az oroszokat.

Ahogy ezek az információtöredékek a helyükre kerültek, az egész helyzet megvilágosodott számomra, még akkor is, ha Szent-Iványi, Faragho és az ifjabb Horthy nem erősíthették meg véleményemet. Horthy fegyverszüneti kísérlete egybeesett a németek által kiagyalt náci puccsal. Még folyt köztük a harc. Horthy akciója, hogy eltávolodjon a németektől, eddig nem sok sikert mutatott, s a nyilasok kezdtek felülkerekedni. A küzdelemnek azonban semmi esetre sem volt még vége. Horthy arra kért bennünket, hogy maradjunk a Palotában és álljunk rendelkezésére, s ez azt jelentette, hogy új lépés megtételére készült, s nem a megadást tervezgette.

Utassyval Lázár tágas irodájába mentem, hogy lepihenjünk, és leheveredtünk a neobarokk kanapékra. Lázár "bonne chance" szemlélete volt az igazi, és a német tábornok becsületszava egyelőre megnyugtatót bennünket. Az idegfeszítő fejleményektől kimerülten hamarosan mély álomba merültünk.

Horthy letartóztatása

Öt óra negyvenkor testőrök rohantak be a szobába, és kiáltva figyelmeztettek bennünket, hogy a németek támadásra készülődnek. Felpattantunk és lerobogtunk a lépcsőn, menetközben gombolkoztunk be és csatoltuk be az övet. Amikor kiléptünk az oroszlános udvarra nyíló hatalmas üvegkapun, láttuk, hogy már az egész palotaőrség felsorakozott. Horthy egyenruhában sétált előttük, minden lépése hangos visszhangot vart az udvarban. Még mindig köd volt. Összeecsaptuk a sarkunkat és tisztelegtünk felé. A kormányzó viszonzta a tisztelegést, de sem ekkor, sem később nem mutatta semmi jelét annak, hogy felismert; tovább járkált a testőrök előtt. Hamarosan a Gestapo három gépkocsija gördült be a honvédelmi minisztérium felől az udvarba. A járműveken fürtökben lógtak az emberek. Az első kocsiból kiszállt Veessenmayer, és Horthyhoz lépett. A legnagyobb udvariassággal kezét ráztak és váltottak néhány szót. Aztán a német nagykövet karon fogta a kormányzót, mindketten beszálltak az autóba, és elhajtottak mellettünk. Tisztelegtünk. Természetesen nem viszonzták. Odagördült a második gépkocsi, miközben Lakatos Géza jött ki az épületből. Kezet fogott valakivel, aki talán Feine német követségi tanácsos volt, és ugyanolyan szívélyes módon ők is beszálltak az autójukba. A harmadik kocsi is felvett egyutast, és elhajtott. A hivatalos külsőségek és az udvariasság miatt nem fogtuk fel teljesen, hogy a szemünk láttára tartóztatták le Horthyt és környezetét.

Ha mindenki más is /mint Lakatos, Henney, Rakovszky, Vattay/ kész volt kompromisszumot kötni október 15. éjszakáján, Horthy Istvánné - született Edelsheim-Gyulay Ilona grófnő - szilárdan támogatta a kormányzó döntéseit, bármilyenek legyenek is azok. Akkor és később is a legjobb véleményen volt a kormányzó jelleméről és államférfiúi képességeiről. A Horthy családon belül a kormányzóhelyettes özvegye volt a leginkább tájékozott, s ő vállalta a legtöbb munkát is. Szembenállt a nációkkal, és törődött Budapest zsidó lakosságával.

A kormányzó menyé a megelőző napokban jutott fontos szerephez. Szemtanúja volt Horthy és Veessenmayer találkozásának október 15-én délben, és ő sürgette Hlattky Endrét, hogy siessen beolvasni a rádióban Horthy proklamációját. Neki is volt kódkönyve, és sógorával együtt rejtjelezte a kimenő és bejövő titkos diplomáciai táviratokat. A Moszkvába küldött utolsó táviratot is ő kódolta.

Különböző beszámolók születtek arról, hogy a kormányzó el akarta-e hagyni a palotát avagy nem. Utassy és én úgy láttuk, Horthy nem állt ellen Veessenmayer udvarias felszólításának, hogy vele együtt hagyja el a Várat.

Ezt megelőzően Horthy támogatta a palota fegyveres védelmének gondolatát. Vörös délután háromkor adta ki ellenproklamációját, és a kormányzó személyesen jelent meg a palotában bejelenteni, hogy tudta nélkül adták ki a kiáltványt, majd elküldték Moszkvába az utolsó rejtjelezett táviratot, hogy ne essék folt a tengernagy becsületén. A körülmények szorításában a kormányzó beszüntette a fegyveres ellenállást, amelynek addigra már négy német halottja volt.

A kormányzó előtt álló egyik alternatíva az volt, hogy a nemetekkel szembeszállva a Várban marad, és megvédi Budapest zsidó lakosait. Az MFM második lehetőségként azt javasolta, hogy csatlakozzon Veress Lajos tábornok erdélyi hadseregéhez. A harmadik alternatíva szerint Horthynak Miklós Béla tábornok főhadiszállására kellett volna utazni.

Horthy Istvánné úgy emlékezik, hogy már mindannyian készen álltak a főváros elhagyására, amikor Vörös János, aki először maga is az elutazást tanácsolta, meggátolta az indulást, mondván, hogy nem elég biztonságos. Végül Lakatos, Vattay és mások hatására Horthy hagyta, hogy a németek fogásába vessék.

Ez volt az utolsó lépés, a már csak névleg független Magyarország vége. Ezen a ponton túl merő gyakorlati megfontolásokból betagolták előbb Németországba, majd a szovjet befolyási övezetbe.

1944 október 15. eseményeinek összefoglalása

A 1944 október 15. jelentősége abban áll, hogy a Horthy-korszak összeomlását jelöli Magyarországon, s ezzel együtt a náci német szövetséggel szembeni ellenállás végét is.

Azon a végzetes napon Horthy végre megpróbálta kiszabadítani az országot a Hitlerrel való együttműködés terhe alól.

Az erőfeszítések egész sorának eme utolsó része váratlanul egybeesett a kormányzó uralma elleni nyilaspuccsal, s a rendszer bukásával, illetve a szovjetellenes háború folytatásával járt.

2. Gyakorlatilag minden magyarnak el kellett döntenie, melyik oldalra áll azon a napon. Ezeket a döntéseket kielégítő tájékoztatás nélkül kellett meghozniuk, noha meghatározhatták minden egyén egész további életét. Szerepemről, amelyet a Magyar Függetlenségi Mozgalom és Horthy kormányzó oldalán játszottam, említést tesz C. A. Macartney October Fifteenth - A History of Modern Hungary című angolul írt kitűnő könyvében, s még vagy húsz más műben is szó esik róla. Macartney korrekt módon ábrázolja a tényeket, de az elemzés és a kritikai értékelés pontatlan, valamint más forrásanyagok felhasználásával további részletes tanulmányozásra szorul.
3. Szerepem dióhéjban a következő volt: Október 15-én Horthy személyesen jelölt ki engem s velem együtt Utassy Loránd ezredest, hogy a fegyverszüneti egyezmény katonai részét megtárgyaljam a szovjet főparancsnokkal, R. J. Malinovszkij marsallal. A nyilaspuccs nem tette lehetővé e súlyos történelmi feladat teljesítését.
4. Horthy kormányzót másnap reggel jelenlétünkben tartóztatta le Veessenmayer német nagykövet. Ezután mindketten menekülni próbáltunk, de sikertelenül. Bennünket is letartóztatott a Gestapo, s később átadott a német és nyilas hatóságoknak. Letartóztatásom után a sopronkőhidai fegyházon át egy bajorországi koncentrációs táborba hurcoltak, ahol 1945 május elsején az amerikai csapatok felszabadítottak. A Magyar Függetlenségi Mozgalom vezetői visszaszólítottak Magyarországra, s miután egy bajor gazdánál felerősödtem, 1945 november elsején feleségemmel együtt visszatértem Budapestre.

Nyolcadik fejezet

A NÁCIK FOGSÁGÁBAN

Letartóztatásom és kihallgatásaim

Horthy letartóztatása felett érzett döbbenetünkben és hitetlenkedésünkben hosszasan néztük a távolodó gépkocsikat, de csakhamar észrevettük, hogy a honvédelmi minisztérium irányából harci alakzatban és kézben tartott félautomata fegyverekkel kis német egységek tartanak felénk. Ugyanekkor egy félelmetes detonáció is megrázta a környéket, ugyanolyan, mint az előző napi. Arra gondoltam, hogy a német Stukák támadták a palotát Bukarestben, s ez a kép korábban számtalanszor felöltött bennem. Ez egy hasonló támadás volt, így visszaugrottunk a járdáról.

Mivel a palota alatti óvóhelyeknek én voltam a felügyelője, mindögyik zárhoz volt kulcsom. Az óvóhely bejárata pont mögöttünk volt, beléptünk az ajtón, és az alagúton át távoztunk a palotából, mialatt a támadás egyre erőteljesebbé vált a fejük felett. Mohón vágytunk arra, hogy többet tudjunk a helyzet drasztikus megváltozásáról. S hogy kimeneküljünk ebből a csapdából, úgy öt perccel később benyitottunk a honvédelmi minisztérium acél ajtaján. Makkay-Hollósy Ferencceel és barátaiival találtuk szemben magunkat. A nagyteremben nyüzsögtek a háromfős német Gestapo-egységek talpig fegyverben. Ezúttal valóban csapdába estünk, csak azért, mert többet akartunk tudni. Ahelyett, hogy idejövünk, továbbmehettünk volna az

én irodámig a föld alatt, s talán onnan kiszabadultunk volna. Mindenesetre most, hogy már láttak bennünket, nem mehettünk vissza a kormányóvóhelyre. Katonatisztekhez méltóan tisztelegtünk, és volt időnk látni az arcukra írt elégedettséget.

Itt elváltam Utassytól, nehogy együtt fogjanak el bennünket. Felmentem Várkonyi Lászlóhoz, aki az épületen belül legjobb barátom és MFM-tagként szövetségesem volt, s aki a mozgósítási osztályt vezette. Tágas szobájának sarkában ült íróasztalánál, míg alárendeltjei a nyitott ajtóban álltak. Megöleltük egymást. Ameddig az általam kért ételt elfogyasztottuk, ráültem a szemközti asztalra, és összegyűjtöttünk minden értesülést, ami birtokunkban volt. Még mindig rajtam volt katonai felöltőm és pisztolytáskám. Egy géppuskasorozatot hallottunk. Az ablakon kihajolva valaki azt jelentette, hogy a palota irányából jött. Amennyire én tudom, azon a napon ez volt az egyetlen ellenállási kísérlet. Azonnal német Gestapo-fegyveresek jelentek meg, hogy átkutassák a helyiséget. Megálltak minden tiszt előtt egyenként, és halkán mondogatták, "Kérem a nevét és az igazolványát." Egyikük megállt előttem is. Még mindig ültem, cinikusan nézelődtem, falatoztam és hanyagul lógattam a lábam. A német ránézett az igazolványomra és megkérdezte: "Rokona maga Szentmiklóssy nagykövetnek?" Nemmel válaszoltam, csak névrokonok voltunk.

A vezetőjük felemelte a hangját, és megjegyezte: "Micsoda viselkedés! Önöknél így fogadják a vendégeket?"

Azonnal felébredt bennem a diplomata, és gyorsan szabadkozott: "Nem állt szándékomban megsérteni."

Íróasztalánál álló barátom elvesztette higgadtságát, hallva a vendégekre és viselkedésre tett megjegyzést, s hangos tiltakozásban tört ki. A németek elmentek, de kis idő múlva egy újabb különítmény csörtetett be, az asztalához vonultak, és megkérdezték a nevét. Elégedetlenül fordultak hozzám. Amikor megállapították személyazonosságomat, megszólaltak: "Le van tartóztatva. Adja át a revolverét, és jöjjön velünk." Leugrottam az asztalról, s ahelyett, hogy átadtam volna a pisztolyomat, barátom íróasztalára tettem azt. Letartóztatásom nagy megrökönyödést okozott a szobában tartózkodók között, de a németek bordáim közé nyomtak két géppisztolyt, és elvezettek. A minisztérium északi bejáratához vittek le, ahol két óra hosszat tartottak fogva, mialatt begyűjtötték a többieket is. Láttam a névsort a papíron: Csataj Lajos vezérezredes honvédelmi miniszter, aki a legszókimondóbb módon ellenezte a német megszállást az LHT azon ülésein, amelyeken én vezettem a jegyzőkönyvet; Ruszkiczay-Rüdiger tábornok, az összes mozgósítási és utánpótlási osztály vezetője; Istóka Dezső tábornok vagy ezredes, a vezérkari főnökség és a honvédelmi minisztérium személyügyi osztályainak egyetlen németellenes vezetője; Utassy ezredes és én. Csak ezt az öt nevet gépelték rá a papírra, csak ötünket az egész roppant minisztériumból. Egy nevet később tintával vezettek rá a listára: keresték Zachár Lajost, egy mérsékelten németbarát, ám nagyszájú vezérkari tisztet. A minisztérium körözött tisztjeinek lefogása elhúzódott, mert a németek sehol nem találták Csataj Lajost, a minisztert. Egy nagy teremben őriztek bennünket, s egy detektív gondoskodott arról, hogy ne beszélhessünk egymással.

Letartóztatásom után három órával egy sárga gestapós koc-
sikból álló karaván, pontosan ugyanolyan, mint amelyet reg-
gel a palotában láttunk, a budai hegyekben levő Schmidt-vil-
lába szállított bennünket. Ott leültettek a fogadásokra szol-
gáló nagy előszobában, és megtiltották, hogy beszéljünk, fel-
álljunk, mozogjunk vagy sétáljunk. Ez így folyt egészen estig,
amíg a többi körözött személyt elfogták és behozták. Leg-
többjük arca ismert vagy ismerős volt. A köztünk ülő detek-
tívek hallgatást erőltettek ránk. Legfeljebb a szemünkkel
jelezhattunk azoknak a politikai foglyoknak, akik véletlenül
velünk szemben ültek.

Amint visszanyertem lélekjelenléteimet, rögtön eszembe ju-
tott a köpenyem bal ujja. Az átvételi elismervény még mindig
benne volt, mert az előző nap óta le sem vettem a felöltőmet,
még az anyósom lakásán sem. Az agyam lázasan dolgozott azon,
miként lehetne megszabadulni a kompromittáló irománytól s
leküzdeni a bennem levő feszültséget. Kevéssel dél előtt va-
laki megtörte az átkot, felemelte a kezét, és azt kérte,
hogy kimehessen a mosdóba. Egynyomozó kíséretében lemehetett
a lépcsőn. Egy kicsivel később én is felnyújtottam a kezem.
A detektív megengedte, hogy bemehessek a fülkébe és magamra
zárhassam az ajtót. Fogtam a listát, széttéptem és lehúztam
a WC-kagylóban. Ez volt a nap egyetlen említésre érdemes ese-
ménye.

Az esti órák alatt megnövelték az őrség létszámát. Mind-
annyiunkat megmotoztak, hosszú börtönéveim során most elő-
ször, és egy hosszú gestapós kocsioszlop a gyönyörű hegyi
utakon és a hidakon át a körúti Royal Szállóba vitt bennün-

ket. A szálloda alsóbb szintjeinekkor már német főhadiszállás működött, és mindenfelé egyenruhás németek hemzsegték. A politikai foglyoknak a legfelső emeletet tartották fenn. A legmagasabb méltóságoknak egyágys szobákat jelöltek ki, a többi szobán pedig mi, közrendűek osztoztunk. Rajtam kívül még hárman voltak az újdonsült cellában, s végre szabadon beszélhattunk. Szabadon mozoghattunk a szobák között is, és igyekeztünk pótolni a tájékozottságunkban tátongó számos hézagot. A németek és magyar elvbarátaik szerint minden igazán fontos magyar államférfit sikerült idehurcolni. Közöttük volt Veress Lajos tábornok, a 2. hadsereg parancsnoka, amelyik már visszavonulóban volt Erdélyből, amikor parancsnokát letartóztatták. Az ő főhadiszállását javasolták arra az esetre, ha biztonságba akarja magát helyezni.

A következő néhány napon a legérdekesebb beszélgetéseket Hennyey Gusztáv külügyminiszterrel folytattam a Royal Szállóban. Hennyey gyakran átjött meglátogatni engem és szobatársaimat: Móricz Zoltán századost, Horthy egyik testőrét, Zachár József ezredest, a németekkel szimpatizáló nagyszájút, és a harmadik személyt, akire már nem emlékszem. Beszélgetéseink során Hennyey részlegesen felülvizsgálta túlságosan németbarát nézeteit. Október 15. és 16. eseményeit elemezve arra a következtetésre jutottunk, hogy Lakatos, a külügyminiszter és mások is elégtelen javaslatokat, illetve lépéseket tettek, mert alapvetően nem értették meg a válságot, azaz a hatalomátvételt. A helyzetet még tovább súlyosbította Hennyey úriemberhez méltó viselkedése, és németbarát, ha nem éppen náci-barát beállítottsága.

A Royal Szállóba történt átszállításunk után fogságom hat és fél hónapja alatt még tizenegyszer vittek mindig új börtönbe. Ezt az időt a horthysta Magyarország politikai és katonai elitjével töltöttem. A legvégén Bajorországba hurcoltak bennünket, ahol az amerikai csapatok vetettek véget fogságunknak. A sok szállítás magyarázata az, hogy a náci vezetés nyugtalankodott és félt legértékesebb utódkártyái, a magasrangú politikai foglyok, hogy másként ne mondjam, a túszej elvesztése miatt. A következő lapokon fogolyutunk mind a tizenkét állomásáról szó lesz.

Kihallgatások a Fő utcai fogházban

Néhány nappal később a Gestapo minden előzetes figyelmeztetés nélkül átköltöztette a foglyait a Royal Szállóból a Fő utcai fogházba. Ennek előtte szabadon engedtek egy maroknyi letratóztatottat, mert ügyükben a nyomozás semmi eredményt nem adott. Ezzel különválasztották az "ártatlanokat" tőlünk, az állítólagos "bűnözőktől", akiket az új rendszer ellen elkövetett bűnökkel gyanúsítottak. Még most is emlékszem arra az elgyengítő érzésre, hogy még mindig ott voltam, és borzalmas dolgokra számíthattam az elkövetkezőkben.

A Fő utcai fogházban egy olyan cellába kerültem, amelyben négy fapriccs állt. Cellatársaim mind vezérezredesek voltak: Csatay Lajos honvédelmi miniszter, a korábban már említett Henney Gusztáv és Dálnoki Veress Lajos. Bár legkevesebb húsz évvel voltam náluk fiatalabb, ami mind korban és rangban nagy különbség katonák között, élvezhettem Csatay és Veress teljes

bizalmát és atyai barátságát. A barátság és bizalom olyan nagy volt, hogy Veress odacsúsztatott nekem egy cédulát, amin ez állt: "Isti, nem szeretem Henney Gusztit, és nem is bízom benne." Nyíltan ezt persze nem mondhatta ki. Henneyvel szemben barátságosak voltunk, de soha nem értettünk egyet vele. Körülbelül tíz napot töltöttünk együtt, miközben szüntelenül és magas fokon a belpolitikai helyzetről elmélkedtünk, valamint elméleteket gyártottunk arról, milyen más irányban indulhatott volna el Magyarország a mostani helyett, de barátilag is sokat ugrattuk egymást.

Sok éven át én voltam Veress legfiatalabb munkatársa, s egy évig Csataj mellett is dolgoztam; Henneyvel csak társasági kapcsolataim voltak elég hosszú ideig. Ennélfogva az én dolgom volt, hogy az első éjszakán elpusztítsak vagy kétszáz poloskát, s a következő éjszakákon is gyilkoltam őket, bár egyre kisebbedő számban. Éjszaka semmilyen fény nem volt a cellában, ezért vaktában tapogatózva kerestük meg priccseinket, hogy lefeküdjünk. Hirtelen furcsa hápogásra ébredtünk, és nem tudtuk mire vélni a dolgot. Csataj szedte össze a bátorságát, hogy a priccs alá nyúljon, és egy élő kacsát húzott elő onnan. Az egyik börtönőr szerezte valahogyan a szárnyast, és a biztonság kedvéért bezárta az akkor még üres cellába.

A Fő utcai fogházban való tartózkodásunk alatt egyenként vittek bennünket kihallgatásra a budai hegyekbe. Emlékszem, ahogy betereltek a fogvatartottak szállítására szolgáló zárt, ablaktalan autóbuszba. A busz már tömve volt, mire én beszálltam, s csak az utolsó sarokülésre tudtam leülni. Az utolsóként felszálló személy azonban már csak az ölemben talált magának helyet. Ónody Dezső volt, ifjabb Horthy Különleges Irodájának

egyik titkára. Találkozásunk alkalmat adott arra, hogy megbeszéljük, mit fogunk mondani Nikiről, ha megkérdezik, nehogy ellentmondásba bonyolódjunk.

Hamarosan egy Gestapo- vagy SS-tiszt íróasztala előtt ülve találtam magam. Az ügyekben nyomozó tiszt szavakban nagyon durva volt velem szemben, de tetteleg nem nyúlt hozzám. Életemben először kellett szembenéznem a vallatással, és ez maradandó benyomást hagyott bennem. A tiszt megpróbált ijesztgetéssel rábírni arra, hogy ismerjem be, bármi rosszat tettem is, ezért felváltva hol az asztalán fekvő pisztolyával játszadozott, miközben rám célzott vele, hol a nevemmel ellátott dossziét lapozgatta, amely valóban vastag, hatásos és fenyegető dokumentumnak látszott. A tokban lehetett vagy ötven pldal, gondoltam, ezek tehát feltehetően mindent tudnak. Végül ő maga árulta el azt, amit tudott rólam, én pedig egy szót sem szóltam. Semmit sem tudtak, ellenben sokat sejtettek, helyesen, ám bizonyíték nélkül. Tudták, hogy általában úgy gondoltam, a náci szövetség túlnőtt a hasznosságán, s többé nem szolgálta a magyar nemzeti érdekeket, elvégre ilyen véleményemet sokszor kifejtettem, csak nem éppen a megfelelő személyek előtt. Érveim tisztán gyakorlatiasak voltak. Egész felnőtt életem során vérembe ivódott a teljes területi igazságszolgáltatás és a többnemzetiségű állam feltámasztásának doktrínája. Még az ördöggel is hajlandó lettem volna szövetkezni, ameddig az érdekeinket szolgálja. Ugyanakkor világosan láttam, hogy a németek csupán gyakorlati megfontolásokból léptek velünk korlátozott szövetségre, amelynek semmilyen nemes szándék sem képezte az alapját. A "Deutsches Verbindungs

Kommando" intézményével nemcsak kifejtették azt az elméletet, mely szerint Magyarország is a befolyási övezetükbe tartozik, hanem át is ültették a gyakorlatba. A kölcsönösségi alapon állva ezért Magyarországot semmilyen köteleességvállalás nem terhelte.

Az összes többi információt, amiről sikerült megbizonyosodniuk, a dosszié első oldalán sorolták fel: gyakori jövés-menés a Királyi Palotában. Az okok ismerete nélkül közölték valam, hogy mivel Horthy kormányzó "közös ügyünk és sorsunk" "árulójávé" vált, mindenki, aki a Királyi Palotában megfordult, feltehetőleg az ő oldalán állt, ennél fogva úgyszint áruló. Viszonylag könnyű volt megcáfolni ezt az állítást az a magyarázattal, hogy szolgálati kötelmeimnek megfelelően, mint az LHT és a Királyi Palota közötti összekötő tiszt, látogatásaim rutinjellegűek voltak. Nem tudom, mit kezdtek azzal, hogy Utassy ezredessel együtt tartáztattak le, de Utassy formailag teljesített, mégis sikertelen szegedi küldetése egyelőre még nem kompromittált engem. A végén ugyan a többi kihallgatás idejére egyelőre védőőrizetben maradtam, de semmi kézzelfogható nem jutott a tudomásukra. Anélkül, hogy tudnám, sejtem, mit tartalmazott a vastag iratköteg még rólam. Talán beleverték azt a németbarát képet, amelyet akkor öltöttem magamra, amikor diplomataként szolgáltam a német-olasz titi bizottságban, s megkíséreltem, hogy többet tudjak meg erdélyi politikájukról.

Veress Lajos tábornok sikertelen szökési kísérlete

November elején átszállítottak bennünket egy igen előkelő helyre, a Zsigmond utcai Gyógyfürdő Kórházba. Ezen emlékeztető alkalomból közölték velünk, hogy nem számítunk bűnözőnek a szó közönséges értelmében, csupán amiatt, hogy szembenálltunk a rendszer hivatalos politikájával. Ennek következtében továbbra is védőőrizetben maradunk, s anyomozás a rendes mederben halad. S hogy mindez érthetőbb legyen, kiutalták számunkra a kórházat annak számos szolgáltatásával egyetemben: orvosi felügyelet és kezelés, mindennapos masszázs hivatásos masszőrökkel, remek koszt, délutánonként séta a kertszerű udvarban, és hitveseink naponta kettő és három óra között majdnem négy-szemközt maradhattak velünk látogatásaik során, csak a szobaajtónak kellett tárva lennie. A legfelső szinten helyeztek el bennünket, s magyar őrséget kaptunk a németek helyett, akik csak a háttérből irányítottak. Visszatekintve úgy tűnik, a fogvatartás több módosztatásával kísérleteztek. Kipróbálták a közönséges bebörtönzést, és az élelmezés, a fürdés, a WC-használat, a könyvek, az írás, a levelezési szabályok, a napi séták, a látogatók, az öltözködési szabályok, stb. korlátozásának és szigorításának különböző fokozatait. A háziőrizeten kívül minden egyébbel próbálkoztak, a szabályos koncentrációs tábortól kezdve a szigorított fogházbeli magánzárkáig, ahol nem közönséges őrség felügyelt a foglyokra, hanem az ügyükben nyomozó hadbíró tiszt, hogy elejét vegyék a dolgok kitudódásának. A bebörtönözöttek valódi személyazonosságát néha számok mögé rejtették.

Mialatt kezdtünk hozzászokni a Zsigmond utcai szanatórium nyújtotta kényelemhez, számunk lassan fogyatkozott, mert fogvatartóin elengedték mindazokat, akik ellen semmilyen terhelő bizonyítékot nem tudtak felhozni. Legtöbbjüket akkor engedték el, amikor a Royal Szállóból a Fő utcába kerültünk. Emlékszem, milyen jó érzéssel töltötték el feleségem naponkénti látogatásai és találkozásaim Dr. Szöllőssy Endrével, akit felkértem, legyen hivatalos védőügyvédem. Bandi valaha hivatásos tiszt és jogász volt, azaz a katonai bíróságon belül hadbíróként működött. Noha még egész fiatal volt, kérte le-szerelését, és ugyanazokban a katonai ügyekben folytatta magánpraxisát. Szakmájában talán a legjobbnak számított. Tehet-séges volt, ismerte a jogi tekervényeket, és jó kapcsolatban volt a hadbírók és katonai ügyészek zömével. Ebben a minősé-gében az ellenállási ügyekkel törődött, és módja volt arra, hogy eltüntessen olyan szálakat, amelyek sokakra hozhattak volna veszélyt. Az én esetem példa lehet erre. Janszky hadbí-ró százados az új nyilas rendszer ügyésze volt, és ő vette kézbe az ügyemet, amelyben még be sem fejeződött a nyomozás. Ha abúnrészességem bebizonyosodik, közvádlóként a hadbíró-ság elé visz. Nekem viszont akkora szerepem volt az MFM dolgaiban, hogy szembe kellett néznem azzal a lehetőséggel, sőt valószí-nűséggel, hogy rám és másokra nézve is veszélyes dolgok de-rülhetnek ki. Ennek okán borzasztó fontos volt holtpontra juttatni a vizsgálatot, és megakadályozni az ellenállási mozgalomhoz vezető szálak felgöngyölítését. Holott ő maga volt az ügyész, Janszky szorosán együttműködött titokban Szöllőssy Bandival, hogy megakadályozzák bármi felszínre ke-rülését. Ez a játék sokba kerülhetett volna neki, mert a had-

bírók közül néhányan elvakult fasiszták voltak, s ugyanazokkal az adatokkal dolgoztak.

A kórház-börtönben töltött idő alatt többen Dálnoki Veress Lajos vezérezredes köré kezdtünk csoportosulni. A puccs előtt Horthy két azonos, kézzel írt levelet küldött neki, amelyekben ideiglenes miniszterelnökké és a magyar fegyveres erők főparancsnokává nevezte ki arra az esetre, ha a kormányzót akadályoznák alkotmányos jogainak és kötelességeinek államfőként való gyakorlásában. A levelek kapcsán vitatták, vajon a kormányzó "homo regius-szá", azaz az uralkodó helyettesévé tette-e Veress. Fogvatartása alatt a tábornok nekiállt tervezgetni, miként hajtsa végre ezt a megbízatást, hiszen Horthy a németek foglya volt. Felajánlotta a velünk együtt elfogott Csataj Lajosnak a honvédelmi tárcát az új kormányban. Csataj elfogadta a felkínált tárcát, de tudok még más ajánlatokról is. Jelen voltam Veress és Csataj szobáiban is, amikor szervezkedtek, s feltételezték, hogy egy egyelőre még meg nem határozott minőségben én is velük tartok. A tábornokot meglátogatta fogadott fia, Veress Tibor hadnagy. Emlékezetem szerint ő szervezte meg, hogy egy kiszabadító csoport teherautót állítson november 15-én vagy 16-án este hat órára a kórházépület hátsó szárnyához, és segítsen Veress tábornoknak és kíséretének megszökni azon a kötélhágcsón, amelyet a Veress szobája melletti harmadik emeleti rejtett ablakból eresztettek volna le. A terv értelmében a sötétség leple alatt a Budapesttől harminc kilométerre levő, s már a szovjetek kezére jutott Vácra mentek volna. Az akció megszervezését Atzél

Ede báróra bízták. A báró Veress hű követője volt, és erdélyi-ként kivételes felelősségérzet hatotta át Magyarország és Veress sorsa miatt, emellett pedig rendkívül erős és merész embernek ismerték. Veress szilárdan hitte, hogy mivel szemben állt Szálasi nyilas bábrezsimjével, a szovejetek lehetővé teszik számára a kormányzó megbízatásának teljesítését. Ez még november közepén történt, azaz még azelőtt, hogy a szövetségesek felállították volna az új magyar kormányt Dálnoki Miklós Béla vezetésével.

A megbeszélések folytatódtak december 15-ig. A másik két szóban forgó személy Utassy, és ha jól emlékszem, Hardy Kálmán tábornok volt. Arról nem döntöttek, hogy nekem hasznos lenne-e mennem. Aznap reggel megint Csatay szobájában találkoztunk, hogy átismételjük a tervet. Veressnek és Csataynak feltétlenül meg kellett kísérelnie a menekülést, de másokról még mindig nem döntöttek. Úgy találtuk, minden készen áll a szökésre. A vége felé Csatay félig tréfálkozva, barátságos, nyájas hangon megjegyezte: "Van még egy utolsó meglepetésem számotokra", és elment. Ebéd után, két óra tájban, mielőtt aludt egyet és fogadta a feleségét, megkeresett néhány embert a szobáikban, és valami istenhozzáfélét mondott nekik. Feleségem pontban kettőkor érkezett, és boldogan beszélgettünk egy óráig. Háromkor felszólították, hogy a többiekkel együtt gyülekezzen a lépcsőnél, én meg elkísértem odáig. Éppen nyomatékosan mondtam neki valamit, amikor elhaladtunk Csatay ék ajtaja előtt. Ahogy elléptem, láttam, hogy a tábornok és felesége az ágyon hevernek; Csatayné félig a férje felé fordult és egyik kezével átölelte a nyakát. A lépcsőnél visszanéztem,

és Veress jött a szobájából felénk. Ahogy végigsántikált a folyosón ő is bepillantott Csatajék szobájába. Hirtelen megtorpant, a küszöbre lépett, és felkiáltott: "Őrség!" Csataj és felesége haldoklottak attól a nagy mennyiségű nyugtatótól, amelyet kevéssel két óra után vettek be. Amikor Veress az őröket hívta, azonnal rájöttem, hogy láttam a két élettelen testet egy pillanattal azelőtt, de Veress kiáltása kellett ahhoz, hogy felfogjam, mit is láttam. Amikor a börtön-őrök a sebtében odahozott hordágyra fektették Csatajt, elrebeszte az utolsó mondatot: arra kérte az őröket, óvatosan fogják a derekát. Veress visszalépett az ajtótól, és határozottan és hangosan, hogy mindannyian halljuk, azt mondta: "Az élet megy tovább." Csataj öngyilkossága mégis megghiúsította a jól előkészített szökést, illetve a "homo regius" megbízatásának teljesítését, mert attól kezdve sokkal szigorúbban őriztek bennünket. Ahogy megtudtam, a kiszabadításunkra rendelt osztag meg is érkezett hat órakor, de a kötélhágcsó üresen lógott az ablakpárkányról. Nem emlékszem, vajon Veress fia a teherautó előtt vagy után érkezett, talán már csak arra, hogy Csataj szomorú végét megtudja. A szökés megtervezéséről és az öngyilkosságról csak Veress Tibor tudna hitelesen beszámolni, de ő más szögből láthatta az eseményeket. Szükségtelen mondani, az őröket azonnal riadóztatták és megerősítették a létszámukat.

Gyorsított vizsgálat a Margit körúti katonai fogházban

Másnap kora reggel hadbíró tisztek jöttek, hogy figyelmeztessenek: gyorsított eljárással fogják kiszabni ránk a bünte-

téseket. A csoportot szigorú őrizet alatt átvitták a Margit körúti katonai fogházba. Egyszerre váltam szerencsés és szerencsétlen. Magánzárkába helyeztek ugyan, de legközelebbi szomszédom, Kállay Miklós miniszterelnök lett, akinek diplomáciai ellenállása, elszakadási erőfeszítései és a németekkel való látszólagos együttműködése olyan hirtelen szakadt meg 1944 március 19-én, Magyarország német megszállásának napján. Az LHT Vezértitkárságának beosztottjaként naponta jelentettem a miniszterelnök hivatalának. Szerencsés voltam, mert minden nap, amíg a cellánkat kitakarították, beszélgethettünk németül. A magánzárka mellett az tett még szerencsétlenné, hogy Kállay celláját, s közvetett módon az enyémet is, nem a rendes őrség vigyázta, hanem az ügyében nyomozó tiszt. Hermetikusan voltunk hát elzárva. Később Kállayt áthelyezték egy másik cellába, s naponta teljesen egyedül sétára vitték a börtönudvarra.

Egy nap, amikor az orvosi rendelőben voltam, láttam egy csoport foglyot a cellájukba vánszorogni. Köztük volt Szabó György, az MFM egyik legbelső tagja. Észrevettem engem a folyosón, és elkezdett integetni. Megőriztem hűvösségemet, és ügyetsem vetettem rá, mint egy közönséges idegenre. Elfordultam, s Kiss Jánosba ütközött a tekintetem - szeme környéke eltorzult, dagadt, véres és sárga volt - és még három-négy más emberbe.

A Magyar Felszabadítási Mozgalom vezetői voltak, amely különbözött ugyan az MFM-től, de Soós és Szabó összekötötte őket. A csoport október 16. után jött létre, és az MFM rész-

leges széthullása után a legjelentősebb ellenállási központtá vált. A Magyar Felszabadítási Mozgalom ott folytatta, ahol mi abbahagytuk. Néhány nappal ezt megelőzően a mi Szabó Györgyünk rejtegette Bajcsy-Zsilinszky Endrét, a híres, bátor hazafit, aki később az új csoport elnöke lett. Katonai törzsének főnöke az a Kiss János altábornagy volt, akit a fentebb jelzett száanalomra méltó állapotában láttam a börtönben. Ehhez a vezérkarhoz tartozott még Nagy Jenő vezérkari alezredes /egy szegedi barátom még 1939-1940-ból/, Balassy Miklós vezérkari őrnagy /legjobb barátom és osztálytársam a hadiakadémián, aki elősegítette Náday István vezérezredes menekülését/, Almásy Pál műszaki alezredes, Tartsay Vilmos százados, Kővágó József és még sokan mások.

Amikor megkínzatusuk után láttam ezen emberek némelyikét a folyosón, megértettem, hogy még egy csoportot felszámoltak, túlságosan hamarosan ahhoz, hogy segíthettek volna az országon. November 22-én kezdték el letartóztatni őket. Alig öt héttel azután, hogy összegyűltek. Tárgyalásuk a Margit körúti katonai fogházban zajlott, de Bajcsy-Zsilinszky ügyét külön kezelték, mert a hadbíróság nem ítélezhetett parlamenti képviselők felett. Legtöbbjüket halálra ítélték, s néhányukon ott és akkor végre is hajtották az ítéletet. Emlékszem, a gyakori cellacserék egyike alatt találkoztam Nagy Jenő alezreddessel a nagyteremben, ahová a látogatókat is beengedték. Azt mondta nekem, hogy reméli, lesz még alkalmunk beszélgetni ismét, ha még két napig életben marad, és megbeszéltük, mit szabad és mit nem szabad mondania az MFM-ről, ha vallatják. Folyton rólam és a büntetteimről faggatták. Sajnos, nem élte túl

a következő két napot. Amikor Tartsay Vilmost felkeltették és elvezették a kivégzésre, cellájában a még meleg ágyába fektettek.

Ismerőseim többsége azt hitte, én sem fogom túlélni a katonai fogházat. Így hát amikor találkoztam Almásy Pál alezreddessel a látogatók termében, rendkívül barátságos felesége mások jelenlétében "bel homme pendu" névvel illetett. Addigra egyértelműen kiderült, hogy Szálasi Ferenc, az új nyilas államfő az uralkodó elit minden egyes csoportjából kivégeztet egy vagy két embert: minisztereket, tábornokokat, vezérkari tiszteket, arisztokratákat stb. Megtudtam, hogy különösen fel-dühödött a két kitüntetésesen: a börtönben átnyújtott német Vaskereszten és a kárpáti szovjet fronton vívott nyári csatáért kapott másikon, amelynek tényét akkor nyomtatták ki a közlönyben, amikor már őrizet alatt voltam.

Egy reggel éppen átvezettek a folyosón, amikor elhaladt mellettem Zerkowitz Péter, a fiatalabbik a két fivér közül, akikkel baráti viszonyt ápoltunk. Ahogy láttam, őt is súlyosan bántalmazták a fején. Nem látott engem, s szörnyű félelem fogott el. Mit szedhettek ki belőle? Nem tudhattam.

Védőügyvédem, Dr. Szöllőssy Endre ezalatt megfeszített erővel igyekezett minden terhelő kapcsolatot eltüntetni, s ez nagyon is sikerült neki. Kezdtem biztos lenni abban, hogy bizonyítékok hiányában felmentenek, s hozzáláttam annak előkészítéséhez, hogy szabadon bocsátásom után elhagyom az országot. Évavál együtt csatlakoztunk volna Hadnagy Domokos műszaki alezredeshez és Dr. Soós Gézához, akik feleségeikkel repültek az olaszországi Bariba, a nyugati szövetséges csapa-

tok főhadiszállására. Éva közvetítette a leveleket és az üzeneteket. November végén vagy december elején váratlanul felvittek az ügyész, Janszky hadbíró százados hosszú, keskeny irodájába. Meglepetésemre feleségem is ott volt. Janszky felém fordult és nagyon hivatalos hangnemben közölte, hogy a nyomozás nem állapított meg bűncselekményekre vonatkozó bizonyítékokat. Bár továbbra is gyanúsított maradok, bizonyíték híján szabadon fognak engedni. Arckifejezése nem utalt arra, hogy nem az igazat mondja, hiszen érdekemben szorosán együttműködött az ügyvédekkel, aki a barátja is volt. A feleségemet is azért hívta, hogy hazavitessen vele. Már csak egy-két adminisztratív iratot kellett aláírnom, hogy szabadon távozhassak. Amikor ezzel is készen voltunk, Janszky átment a szomszéd irodába egy aláírásért. Pár perc múlva visszajött, és nagyon idegesnek tűnt. Fojtott hangon azt mondta, hogy sajnálja, de éppen most jutott a katonai bíróság tudomására némely kompromittáló tény; őrizetben kell maradnom. Elküldte a feleségemet, és ezzel vége lett a szabadon bocsátásomhoz és szökésemhez fűződő reményeknek. Röviddel azután megtudtam, mi történt. Amikor Zerkowicz Péter belépett a budapesti tiszti kaszinó éttermébe, letartóztatták, és két hamis igazolványt találtak a zsebében, amelyekben az én, illetve Szent-Györgyi Albert professzor vejének fényképei voltak. Az igazolványokban hamis néven, mint szakszervezeti aktivisták szerepeltünk. Péter még kínzás alatt sem árulta el valódi személyazonosságunkat. A két igazolványt aztán elküldték az ügyészeknek és hadbíróknak, míg Janszky a kiszabadulásomat intézte. Az egyik tiszt felismert az utolsó pillanatban, és beárlt. Ez okozta

a döntés hirtelen megmásítását és folytatólagos bebörtönzésemet, s ezután sokkal nagyobb gyanú esett rám.

Ez idő alatt feleségem nagy energiával, bátorsággal, intelligenciával és odaadással dolgozott. Miután otthonunkat megtisztította minden terhelő irattól, rendszeresen látogatott, és hozta-vitte az üzeneteket köztem és az MFM között. Amikor a nyilasok megpróbálták kézre keríteni Soós Gézát, felajánlotta neki, hogy a lakásunkon rejtőzhat. Egy idő után biztosan megtudta, talán Szöllőssytől, hogy őt is keresik, mert egy darabig eltűnt a szem elől. Mégis, valamilyen módon követni tudott a soronkövetkező átszállítások folyamán is. Annak ellenére, hogy nagyon nehéz volt élelmet szerezni, és jelentős távolságokat kellett hidegben és hóban gyalogolnia, Évának sikerült élelmiszert és leveleket becsempészni még a Budapesttől távoleeső sopronkőhidai börtönbe is, ahová legközelebb vittek.

Három téli hónap a sopronkőhidai szigorított börtönben

Ahogy a napok teltek, úgy haladt előre Magyarország szovjet megszállása. December elejére offenzívájuk majdnem elérte Budapestet. A nyilasok attól tartottak, hogy a szovjet "felszabadítás" következtében elveszítik a politikai foglyaikat, és ezért kiürítették a katonai fogházat. Buszon szállították a foglyokat az osztrák határszélen található sopronkőhidai szigorított fegyházba. A busz tömve volt mindenféle rendű és rangú rabbal, de csak három ismerős arccal találkoztam. Egyikük Makkay János volt, aki az ajtó mellett ült, és azt aján-

lotta, hogy szökjünk meg a buszról. December 11. és 13. között tettük meg az utat. A köd olyan sűrű volt, hogy időről időre megállásra kényszerítette a buszt. Csak egyetlen ór gubbasztott az ajtónál. Mellette Dr. Bajcsy-Zsilinszky Endre ült. Nekem a legelső ülések közötti lehajtható széken jutott hely, Almásy Pál alezredes mellett. Egyikünk megkockáztathatta volna, hogy lelép, mert a szökevény eltűnhetett volna a ködben, az egyszem ór meg lődözhetett volna alevegőbe. De mi lesz azután? Visszatérni a szovjetek megszállta Magyarországra? Amikor átültem Bajcsy-Zsilinszky mellé, hallani akarta, milyen érveket tudok felsorakoztatni szökése mellett és ellen. Nehéz szívvel azt mondtam neki, hogy sikeres szökése esetén a - különösen a jugoszlávok szemében - legelismertebb magyar baloldali vezető visszatérne a nemzetközi tárgyalási színtérre. Ha a buszon marad, mártír válik belőle, mert később biztosan elítélik. Mártíromsága úgyszintén bevonul a magyar történelembe. Bajcsy - Zsilinszky a buszon maradt. Miután megérkeztünk Sopronkőhidára, halálra ítélték, és 1944 december 24-én reggel kivégezték. A fogoly lelkész, akit aznap a bitóhoz vittek, társam lett abban a nagyobb kórteremben, ahová valamennyiünket összehozták.

Sopronkőhidán az újonnan érkezett rabokat vagy magánzárkákban, vagy a kórházépület nagyobb termeiben helyezték el. Karácsonyig magánzárkában voltam, de aztán átkerültem az egyik kórterembe, ahol a híres magyar külügyminiszter, Kánya Kálmán ágyát örököltem. Kányával ott találkoztam először és utoljára. A szó minden értelmében ő volt a jó kéttucatnyi nagykutya között a vezető idős államférfi. Később ugyanabban a teremben

kaptam egy másik ágyat kereken egy méterre az egyetlen illemhelytől, a vastag deszkákkal elkerített fülkétől. Előttem a híres színésznő, Tikos Ilona foglalta el ezt a helyet. Szenteste ő volt a háziasszonyunk, s meghitté tette számunkra az ünnepet. Három téli hónapot töltöttem sok ismert idősebb magyar politikus társaságában. Közülük is szorosabb kapcsolatba kerültem Dálnoki Veress Lajos tábornokkal, Lakatos Géza volt miniszterelnökkel és feleségével, akik felbessülhetetlen kincset őriztek szobájukban: az egyetlen engedélyezett rádiót; Montenuovo Nándor herceggel, Dr. Simon-Mihály Pállal, a leg-híresebb amerikai típusú ügyvédi iroda vezetőjével, Nagy Vilmos tábornokkal, a volt honvédelmi miniszterrel és fivérével, Nagy Bélával, a híres műgyűjtővel; Egyed Zoltánnal, az irodalmi és filmkritikussal, aki felfedezte Hajmássy Ilonát az Egyesült Államok számára, de később megbánta; a két Erődy-Harrach fivérrel, egy professzorral, akinek disszertációja a vízbe esett egy hajó fedélzetéről, és még másokkal is. Az örök kivétel nélkül magyaroknak tündek, csak a mellettünk levő szobában elkülönített Kállay Miklóst őrizték németek. A volt miniszterelnöknek nem engedték, hogy bárkihez is szóljon. Valójában persze bennünket is a németek figyeltek.

A műút másik oldalán helyezkedtek el a katonai bíróság hivatalai, ahol lázasan készítették elő azok pereit, akik ellen túl sok bizonyíték merült fel. A nyilasok elsőként az ellenállási mozgalom általuk ismert összes fontos tagja ellen emeltek vádat. A legelvakultabban nyilasbarát, s egyben a legrettegettebb bíró Dr. Dominich László volt. Ő készítette elő

és vezette le Dálnoki Veress Lajos és bűntársainak monstre perét, amelyen Juszthy Emil tábornok elnökölt. A bíróság tagjai közt tűnt fel Kisbarnaki Farkas Ferenc tábornok, a nyilas szolgálatba állt legmagasabb rangú tiszt, akire eredetileg Budapest védelmét akarták bízni. Ő volt az, aki átállt a németekhez egy nappal azután, hogy elfogadta Horthy felkérését, hogy szükség esetén október 15-én átveszi a miniszterelnökséget és életbe lépteti a fegyverszünetet. Annak idején Veress Lajos közeli barátja volt. Az "október 15-i árulás" "tettestársai" közé sorolták Hardy Kálmán altábornagyot, akit halálra ítélték, Kuthy László vezérkari ezredest, Utassy ezredest, aki ellen elejtették a vádat, és még másokat is. Én a tizenharmadrendű vádlottként szerepeltem, és utolsó voltam a hazaárulással vádoltak listáján. A tárgyalás alatt egyszer sem vittek be a tárgyalóterembe, mert nem volt ellenem elég bizonyíték, Szöllőssy Bandinak hála. Amikor a tárgyalás véget ért, és Veress, akinek halálos ítéletét kegyelemből tizenöt évre változtatták, ismét a kórteremben volt, hangjában nagy keserőséggel azt mondta nekem: "És Farkas Feri még szemembe sem ment nézni a tárgyalóteremben, egyszer sem, amíg eljátszottaszerepét a halálos ítéletemben." Hardyt ugyancsak halálra ítélték, talán a Horthyékhoz fűződő családi szálak miatt. Magánzárkába rakták, saját egyszemélyes síralomházába, mialatt nap mint nap vég nélkül várta, hogy eljöjjenek érte és felakasszák. Akkor úgy tűnt nekünk, hogy az ilyen várakozás a legnagyobb kegyetlenség. Mindannyian együtt szenvedtünk Hardy altábornaggal. Végül megmenekült. Kisbarnaki Farkas Ferenc tábornok sokkal később azt állította,

csak azért fogadta el a részvételt ebben a tárgyalásban, hogy Veress életét megmentse. Ez lehet igaz is, meg ~~nam~~ is; mindenesetre elképzelhetetlen volt, hogy valaki visszautasítson ilyesféle megbízatást, ha azt Szálasi tette. Amennyire tudom, a háború után a nagylelkű Veress megbocsátott Farkasnak ezért a szereplésért.

Még néhány sopronkőhidai élményem szolgálhat érdekességgel. Feleségem elutazott Budapestről, mielőtt a szovjet csapatok benyomultak volna, és a fegyháztól mintegy tizenöt kilométerre lakott egy távoli rokonunk, egy vezérkari alezredes családjának otthonában. Magával hozta könnyebb ingóságaink némelyikét is. A Fertő-tótól, ahol lakott, újból és újból eljött meglátogatni a fegyházban. Hátizsákját megtöltötte a nekem szánt ennivalóval és tömény szesszel, valamint az MFM maradványainak még zajló ügyeire vonatkozó üzenetekkel. Egyedül kellett tizenöt kilométert gyalogolnia, havas mezőkön és réteken keresztül télvíz idején. Bátor tett volt tőle.

Odescalchi Miklós herceget és feleségét ékszereikkel együtt fogták el, amikor repülőgépen akartak elmenekülni Magyarországról. A fegyházba hozták és magánzárkába helyezték őket. Egy nap váratlanul elengedték az asszonyt; röviddel később a herceget bíróság elé állították, halálra ítélték és két óra múlva kivégezték.

A látszólag független Magyarország utolsó miniszterelnökének, Lakatos Gézának nemcsak azt engedték meg, hogy feleségével lakjon és rádiója legyen, hanem hogy más foglyok meglátogathassák. Naponta a szobájába mentünk, és együtt elemez-

tük a híreket. Az egyik barát és naponkénti látogató, Dr. Simon-Mihály Pál kitartóan kérdezgette Lakatost, s nekem fokozatosan rá kellett döbbennem, hogy a tábornok nem tudott megfelelni október 15. kihívásának. Lakatosukat februárban vagy március elején szabadon bocsátották, s ők Simon-Mihályra és rám örökítették a rádiót. Az örök nem mertek felelősségre vonni bennünket, mert a szovjetek az ország meghódítása során egyre közelebb kerültek hozzánk. Ennek ellenére nem játszottunk a tűzzel, és akárhányszor az örök benyitottak a szobába, lekapcsoltuk a készüléket. Ez a rádió kicsiny, de fontos ablakot nyitott a világra jó kéttucatnyi fogoly előtt.

Márciusban bebizonyosodott, hogy a szovjetek szinte az egész országot megszállták, s mi a kezükbe fogunk esni. Riasztó hírek jöttek a műút túloldaláról. A katonai bíróság arra készült, hogy Ausztriába evakuálja a rabokat, de nyomás nehezedett rá, hogy először ítéljenek el és végezzenek ki legalább még egy foglyot, bár a télen már kivégeztek egy bizonyos számú elítéltet. A kérdéses személy az egykori vezérkari főnök, Szombathelyi Ferenc lett, a makacs náciellenességéről híres tábornok, aki a katonai vezetők közt a leghatározottabb egyéniség volt. Hitler "meghívására" mégis elkísérte Horthyt a klessheimi kastályba március 16-án és 17-én, s kulcsszerepet játszott abban, hogy sikerült hajlékony választ adni Magyarország német megszállására. Végül elkerülte a bítót, mert a hadbíróság tagjai féltek egy megkérdőjelezhető ítéletet hozni a nyilas uralom vágóráiban. Szombathelyit azonban később mégis kivégezték a jugoszlávok.

Menekülés az amerikai csapatok elől és felszabadulás

Március 29-én az amerikaiak légitámadást indítottak a fegyház ellen, de tévedésből a szőnyegbombázás célt tévesztett úgy 200 méterrel. Ekkor én ismét magánzárkában voltam, bezárva egy kétszer négy méteres cellába. A dörrenésekből ítélve azt gondoltam, hogy cellám s benne én a célterületen vagyunk. Abban a pillanatban megértettem, micsoda hihetetlen erővel rendelkezik az Egyesült Államok. Ennek a percnak az ellentmondásossága miatt lelkiileg sokat öregedtem. Az amerikai repülőgépek és bombák sokkal hatásosabbak voltak, mint a félelmetes német Stukák bevetései, amelyeket 1942-ben a Szovjetunióban, a doni offenzíva alatt láttam, vagy mint a csaknem játékszernek tűnő szovjet bombázók ugyanabban az időben.

A bombázás után gyorsan kiürítették a fegyházat. Két csoportba osztottak bennünket, de nem tűnt ki, minek az alapján. Az egyik csoport gyalogmenetben indult a műúton erős őrizet alatt Németországba. Az egyik pihenő alatt ebből a csoportból kockáztatta meg a szökést Veress tábornok, s rossz lába ellenére kiugrott a menetoszlopból, majd elrejtőzött az út mentén egy parasztház mögött. Sikerült neki. Ezzel kezdődött második próbálkozása, hogy teljesítse a kormányzó felszólítását, s magára vegye a "homo regius" jogkörét. Elindult, hogy visszatérjen a szovjetek megszállta Magyarországra, és a miniszterelnöki székhelyen felváltsa Dálnoki Miklós Bélát. Ekkorra azonban a szövetségesek már létrehoztak egy magyar kormányt, és Veress tervei megghiúsultak, amikor saját huszárjai fogták el a határon. Végül kilenc hónapra a hírhedt kistarcsai szovjet

koncentrációs táborba vetették. Sem Miklós Béla, sem a KGB nem szerette a versengést.

Két másik szökésről is meg kell emlékezni. Még a bombázások előtt Makkay János, a magyar nitrokémiaipar híres mágna-sa hivatalos felszólítást kapott, hogy a kórházból menjen át a katonai bíróság épületébe. Az őrizetével megbízott katona és Makkay a fegyházból egyenesen a szabadságba meneteltek. A másik szökevény Czebe Jenő /?/ vezérkari százados volt, aki szintén a menetoszlopból menekült el.

Engem a másik csoporthoz osztottak. Először átkeltünk a határon, és Kismartonban éjszakáztunk, az Esterházy hercegek egykori birtokán, ahol egy garázsba zártak éjszakára. Másnap betetereltek bennünket egy kicsiny, tíztonnás vasúti marhava-gonba, és tizenhat napig zötykölődtünk benne Kismartonból a mauthauseni koncentrációs táborig, azután tovább Passauba, onnan Dachaubá és vissza Passauba. Végül a délnyugat-ausztriai Pfarrkirchenben vagonírozunk ki, ahol egy sebtében koncentrációs táborrá átalakított iskolában helyeztek el bennünket, Gscheid közelében.

A hosszú utazás a marhavagonban igazi élmény volt. Mintegy ötvenkét politikai foglyot és négy őrt zsúfoltak be szardíniák módjára a vagonba. A foglyok közt három nő is akadt. Ránk csapták az ajtót, mint a deportált zsidókra. A csoportunkban voltak Magyarország legfontosabb államférfiai. Szombathelyi Ferenc tábornok, aki 1944 márciusáig volt a honvéd vezérkar főnöke; Montenuovo Nándor herceg, a délmagyarországi nagybirtokos; Henney Gusztáv tábornok, 1944 október 16-ig külügy-miniszter; Nagybaczoni Nagy Vilmos tábornok, a volt liberális

honvédelmi miniszter és fivére, Nagy Béla; Dr. Simon-Mihály Pál, Krúdy Ádám repülő százados, aki a kassai bombázásról tett jelentést és még néhány más németellenes repülőtszert szerepelt a névsorban. Velünk hurcolták Inkey Péter báró feleségét, akinek birtokán Bethlen István rejtőzködött, Kendeffy Ádámné grófnét, született Edelsheim-Gyulay Évát, kinek férje is ott volt, s akinek húga Horthy idősebbeik fiának, Istvának volt az özvegye volt, és még egy nőt, aki Dálnoki Miklós Béla élettársaként mutatkozott be, s egy budapesti katonai kórházban dolgozott.

A hely olyan szűk volt, hogy csak úgy tudtunk lefeküdni, ha az egyik fogoly feje a másik lábához került. A kemény padlón megfordulni is csak egyszerre tudtunk, egyébként lehetetlen volt. Az őrség halálosan megfenyegetett bennünket, ha eldugjuk azt a kevéske élelmet, amit sikerült félreraknunk. A tizenhat nap alatt hivatalosan csak háromszor kaptunk enni. Ha hosszabb ideig álltunk egy állomáson, a három nőnek megengedték, hogy kolduljanak és megsüssék az alamizsnát a vagon előtt. A fenyegetések ellenére némelyik fogoly fel tudott halmozni egy kis ennivalót. Mégis annyira kiéhezünk, hogy egy bizonyos Szemes István százados halálsikolyokban tört ki, és mások is erre a sorsra jutottak. Hozzám hasonlóan néhányan már úgy legyengültünk, hogy egyszerűen mozdulni sem tudtunk; az étel iránti minden sóvárgásunkat elvesztettük, és a többiek-nél kevesebbet szenvedtünk. Éhenhalhattunk anélkül, hogy éhséget éreztünk volna.

Hogy könnyítsünk magunkon, néhányszor kihajoltunk az ajtón keresztbetett vasrúdon, miközben az őrség éberén figyeltek.

Máskor egy-egy állomáson elvezettek bennünket a nyilvános illemhelyre. Nem tudom, a nők min mehettek keresztül, mert mind a hárman a vasúti kocsi egyik végében voltak, én meg a közepén. Időnként láttam őket, amint egy őr felügyeletével mentek a mosdó felé. A szomszédos vagon egy nyitott vasúti kocsi volt, azon volt a parancsnokunk, Barcsay Ádám /?/ nyilas csendőr alezredes, a híres székely családból származó eszelős, a kiegészítő magyar őrszemélyzet és egy magányos német altiszt, aki az egyetlen géppisztoly gazdájaként az összes magyart irányította. Csak névleg voltunk magyar fogságban.

Barcsay mindazonáltal hivalkodó módon fitogtatta hatalmát. A megállókon ismételten felsorakoztatta foglyait a vagon előtt, és kivégzéssel fenyegette őket, vagy találomra, vagy, ahogy egyszer megtette, kiválasztva néhány embert egy beígért agyönlövetésre. Fennhangon hirdette, hogy Szálasi neki teljes hatalmat adott felettünk. Soha nem lehettünk biztosak abban, hogy megérjük a másnapot. Barcsay Mauthausenbe irányította a vonatot, ahol a hírhedt koncentrációs táboron belül egy külön magyar részleget akart teremteni. A németek visszautasították az ötletét, hogy önállóan parancsnokoljon, és innen is tovább kellett állnunk. A csalódott Barcsay a dachauai megsemmisítő-táborba indította foglyait, ahol később Szentmiklóssy Andor külügyminiszter meghalt, s ahol Dr. Kertész Istvánnak sikerült életben maradnia. Dachauban ismét megtagadták, hogy önálló magyar részleg létesüljön. Túlélésemet ennek a kétszeri visszautasításnak köszönhetem. Egyszer három teljes napot vesztegeltünk Passauban, mielőtt elvontatták a vagonunkat.

Néhány nap múlva ismét Passauban kötöttünk ki, s azon a helyen, ahol három napig álltunk, egy hatalmas bombatölcsér éktelenkedett. Az amerikaiak nemcsak bombatámadásokat intéztek ellenünk, de menedéket kellett találnunk géppuskatűzük elől is, amikor repülőgépeik elhúztak a szerelvény fölött. Végül mindezt túlélve elértük a gscheidi magyar koncentrációs tábor a pfarrkircheni körzetben, Passautól délnyugatra. 1945 április 13. volt, s a háború a végéhez közeledett.

Gscheidben először mind az ötvenketten az iskola egyik osztálytermében, a padlóra dobált szénán aludtunk. A nők is velünk tartottak. Ilyen körülmények közepette kialakult egy szerelmi háromszög, mert az egyik nőtlen férfi beleszeretett az egyik férjes asszonyba. Két hétig mindannyian tanúi lehettünk az asszony növekvő szenvedélyének és férje nyomorúságának. A nőt azután elkülönítették tőlünk, és a kis előcsarnokban aludtak.

Az egyik nap a veszély új jegyeire figyeltünk fel: a magyar őrséget leváltotta egy maroknyi egyenruhába bújtatott magyar suhanc, többnyire tizenhét-tizennyolc évesek. Tudtuk, ez mit jelent. Ezek az elbutított fiatalok az igazi hű fanatikussok, s ilyenként Barcsay alezredes mindenre elszánt eszközei voltak: készségesen teljesítettek minden parancsot, beleértve meggyilkolásunkat is.

Április 29-én parancs érkezett a nyilas kormánytól, hogy Barcsay ellenőrzésével vonuljunk ki a táborból, és a közeli megadásra való tekintettel meneteljünk közelebb fogvatartóink főhadiszállására. Nem volt tovább remény arra, hogy elkerül-

hető az amerikai fogság, ez tehát nem lehetett magyarázata újabb áthelyezésünknek. Rendkívül hosszú, szaggatott menetoszlopban haladtunk, minden oldalról örök vettek körül. Minden két fogoly között nagy távolságot tartottak, mert az amerikaiak tűz alatt tartották az utakat. Az egész napos hosszú menetelés közben senki sem kísérelte meg a szökést: túl veszélyes volt, másrészt már közel volt a szabadulás. Hallottuk, hogy Bajorországban létrejött egy új ideiglenes kormány, de azt is láttuk, hogy a városokban utolsó, kétségbeesett erőfeszítéssel lövészárkokat ástak.

Egy bajor falucskában éjszakáztunk, fatető alá halmozott szénakazlakban. Szörnyen elfáradtunk. Reménytől, illetve félelemtől telve, nehogy az utolsó pillanatban Barcsay keze által vesszünk, mélyen aludtunk. Másnap reggel mosakodni gyülekeztünk a kútnál, és ott hallottuk, hogy Barcsayt előzőleg magasabb hatóságokhoz rendelték. Míg távol volt, legnagyobb meglepetésünkre, örömünkre és rémületünkre láttuk, hogy a legnyíltabban nyilas magyar vezérkari tisztek rohamozzák szabályos támadási alakzatban a tanyánkat. Kezükben géppisztolyokkal jöttek felénk, de nem bennünket, hanem őreinket ejtették foglyul, akik boldogan adták meg magukat. Ez valóban mocskos trükk volt. Parancsnokuk ugyanaz a Bán Mihály ezredes volt, akit 1944 nyarán főnökömmé akartak kinevezni az LHT-nál, és aki a vezető náci klikkhez tartozott. Egyenként hozzánk, a tisztekhez futottak és átöleltek bennünket, jóllehet egészen aznap reggelig sokuk a legkérlelhetetlenebb politikai ellenfelünk volt. Szabadnak nyilvánítottak bennünket,

és felajánlották, hogy akár testükkel is megvédelmezzék a "náci" atrocitásokkal szemben. Ez persze csak azt a célt szolgálta, hogy rávegyenek bennünket, cserében védjük meg őket az amerikaiaktól. Valójában annak színe alatt, hogy megvendégelnek, még mindig fogságban tartottak. Ez a furcsa helyzet csak egy napig tartott. Az én "házigazdám" egykori alárendeltem és barátom volt, egy ragyogó fiatalember, aki velem együtt járta meg 1942-ben a Szovjetuniót, de akit teljesen eltöltött Hitler iránti rajongása és saját germán fajhűsége. Magával vitt a hegytetőn berendezett harcálláspontjára, és erőnek erejével ragaszkodott ahhoz, hogy vigye a zsákomat. Kedvessége igazán sértő volt.

1945 május elsején az utakat elárasztották az amerikai páncélos egységek. Minden utat lőttek, a gyalogság pedig átkutatta a tanyákat. Mi a hegytetőn álltunk, de egész közel a műúthoz. Elővigyázatosságból legépeltem egy feljegyzést, mely szerint egy koncentrációs tábor foglya vagyok, és az Egyesült Államok oldalán állok. A papírt feltűnő módon kiszögeztem a főbejáratra. Egyszer csak valaki a házban egy géppuskasorozatot lőtt ki, mire a környéken található amerikai csapatok ösztüzet zúdítottak az épületre. Géppisztolyaikból tüzelő amerikaiak támadtak a házra. Rohamuk legázolta a magyarokat, és megsemmisítette az ellenállás eme utolsó góciát. Milyen szép is meghalni így, a háború legvégén, miután túléltek az előző megpróbáltatásokat! Az amerikaiak még mindig lövöldözve betörték a házba, de aztán észrevették a cédulámat. Egyszeriben kiszabadítottak, "vendéglátómat" és társait pedig hadifogolynak nyilvánították. Így történt, hogy engem az amerikaiak szabadítottak fel.

Kilencedik fejezet

AZ MFM 1944 OKTÓBER 15. UTÁN

Faragho, Szent-Iványi és Teleki fegyverszüneti
tárgyalásainak sorsa

1944 október 15. és 16. jelzi az MFM széthullásának kezdetét. Az MFM szervezetként csak úgy létezett, mint a kormányzó elszakadási tervének végrehajtója: külön fegyverszünetet kell elérni a nyugati szövetségesekkel, ha lehetséges, s a Szovjetunióval, ha szükséges. E lehetőség felmérésére az Atzél-Dudás-Faust-csoportot küldték Moszkvába, de a Szovjetunió számára is sürgősnek tűnt az ügy. Amikor épségben visszaértek Moszkvából, ami még tíz napot vett igénybe, Kudar Lajos ezredes kelt át a határon, hogy további dolgokat tudjon meg. Miután Horthy megkapta Kudar jelentését is, a kormányzó szeptember 28-án megbízta Faraghot, Szent-Iványit és Telekit, hogy dolgozzanak ki egy fegyverszüneti egyezményt a szovjetekkel.

A magyar delegáció rendben meg is érkezett Moszkvába, a szovjet fél azonban halogató taktikát alkalmazott minden egyes alkalommal, hogy időt nyerjen. A Faragho-féle fegyverszüneti küldöttség október 1. óta volt Moszkvában, a tárgyalások azonban meg sem kezdődtek október 9-ig. Az ideiglenes fegyverszünetet október 11-én írták alá, de annakutána újabb késedelmeket szenvedett az ügy. Még komolyabb gond volt, hogy a szovjetek nem támogatták magyar fegyveres egységek felállításának gondolatát, amelyek Horthyt segíthették volna október 15-én. En-

nek az lehetett az oka, hogy még nem voltak teljesen készen a Magyarországot érintő tervekkel, illetve az oroszok semmivé akarták tenni a magyar fegyverszüneti törekvéseket, hogy egy moszkovita magyar kommunista klikk érdekének tűnjön minden, de eleinte még nem tudták, hogyan is tegyék ezt.

Október 15. után, mikor a kormányzót letartóztatták, Szálasit meg államfővé emelték a németek és a nyilasok, a delegáció tekintélye a semmibe vészett, hiszen többé nem képviselte a hivatalos magyar kormányt. Amikor helyébe lépett egy moszkovita magyar kommunista bizottság, Horthy Magyarországot leírták. További késedelmet okozott, hogy Miklós Béla és Vörös János összeveszett a vezérségen Faraghoval. A magyar kommunisták csoportja /Gerő és mások/ kivárt, s a Moszkva által választott Miklós-kormány december 6-án megkötötte a fegyverszünetet, amely teljesen eltért az október 11-én aláírttól, és szertefoszlatta Teleki politikáját, amelyet Szent-Iványi kifejtett Molotovnak.

Faragho és Teleki visszamentek Debrecenbe, az új ideiglenes országgyűlés székhelyére, és helyet kaptak a kormányban, míg Szent-Iványi Moszkvában maradt, hogy megpróbáljon javítani a diplomáciai légkörön. Különböző alkalmakkor felajánlották neki a külügyminiszteri és a miniszterelnöki posztokat, de ő mindannyiszor visszautasította.

Összegezve elmondható, hogy a Faragho-féle küldöttség végül ugyan nem tudta elérni azt a fegyverszünetet, amelyet a kormányzó óhajtott, valódi kudarcát azonban kétségtelenül az október 15-i és 16-i események okozták, amelyek véget vetettek Magyarország önállóságának.

A diplomáciai erőfeszítések katonai támogatásának
kudarca

Jóllehet a fegyverszüneti tárgyalások világosan árulkodtak a kormányzó szándékáról, a kiugrás végrehajtása a katonai megfontolásokon múlt, azaz a kormányzóval tart-e majd a tábornoki kar, a vezérkar és a hadsereg.

A németek rendkívül sikeresen hálózták be a magyar haderő különböző parancsnoki posztjait. Amikor a Németországgal való szakítás terve kívánatossá vált, történtek bizonyos erőfeszítések, hogy a magasabb parancsnokok között azonosítsák és eltávolítsák a németekkel és nácikkal rokonszenvezőket. Kállay Miklós miniszterelnök utasította András Sándor repülő tábornokot, hogy állítsa össze a megbízhatatlannak vélt tisztek jegyzékét. Később Horthy magához rendelte és megdorgálta őket, de nem ment odáig, hogy lefokozta vagy leszerelte volna ezeket a tiszteket. Még később, 1944-ben, az MFM katonai jelentéstevőjeként, én kezdtem felfedni a megbízhatatlanokat. Vörös ugyan félbehagyatta velem a megfigyelést, amikor visszaküldött a szovjet frontra, de Soós Géza és Tóth István mindent megtettek a munka folytatásáért, igaz, ők nem rendelkeztek az enyémhez hasonló előnyös helyzettel a hadseregen belül. Néhány ilyen listát, amelyek ifjabb Horthy Különleges Irodája számára készültek, találtak Soós iratai között is. Bakay Szilárd tábornok, a budapesti hadtestparancsnok szintén gyűjtötte az ilyen neveket, és úgy tervezte, hogy letartóztatja a névsorban szereplőket. A névsornak azonban nyoma veszett, miután a németek október 6-án elrabolták Bakayt.

Teljesen függetlenül az említett névsorok pontosságától, ez az igyekezet hatástalan maradt, mert a felmerült értesüléseket nem hozták következetesen nyilvánosságra, s nem is cselekedtek azok alapján megfelelő határozottsággal. Megjegyzendő, hogy Vörös János tábornok és Nádas Lajos vezérkari ezredes igazi hovatartozása rejtve maradt. Egészen az utolsó pillanatig Horthyhoz hű tiszteknek tartották őket. Ugyanúgy, mint Ibrányi Mihályt, Kisbarnaki Farkas Ferencet, Mészáros Istvánt és Hindy Ivánt, hogy csak néhány tábornokot említsek.

Röviden szólva, a kiugrás megkísérlése előtt nem távolították el a megbízhatatlan főtisztakat. Miért? Az igazolatlan jóhiszeműség és a fásultság kétségtelenül közrejátszott ebben. Ugyanakkor baj volt az időzítéssel is. A döntő nap előtt sokkal korábban foganatosított áthelyezések lehetővé tették volna, hogy a németek ellenlépéseket tegyenek. Szeptember legvégén a szovjetek hirtelen nyomást gyakoroltak Magyarországra, hogy írja alá a fegyverszünetet és szakadjon el Németországtól. Ultimátumukban október 16-át jelölték meg határidőnek. Ez arra kényszerítette a kormányzót, hogy október 20-áról 15-ére hozza előre proklamációjának kihirdetését, s ezzel csökkent kormánya esélye arra, hogy felkészüljön a kritikus lépésre.

A kiugrás valójában keserű kudarca volt kárhoztatva azáltal, hogy Horthy és környezete képtelennek bizonyult Budapest és a Királyi Vár, biztonságát, illetve a magyar hadseregek megbízhatóságát garantálni. A körülmények összejátszása folytán az a maroknyi ember, aki megmenthette volna a helyze-

tet, a kellő időben nem tartózkodott a helyszínen. A Budapest védelméért felelős két tábornokot, a kiváló Bakay Szilárdot és Aggteleky Bélát még október elején elrabolták a németek. Utódjuk, az október 14-én kinevezett Kisbarnaki Farkas Ferenc két nappal később átállt a nyilasokhoz. Faragho tábornok Moszkvában volt a fegyverszüneti delegációval; Nádasba vetett bizalma mindenesetre megkérdőjelezi tájékozottságát. Horthy főhadsegéde, Dálnoki Miklós Béla a tavasz folyamán átvette az 1. hadsereg parancsnokságát, és megüresedett helyére Vattay Antal tábornok került. A parancsnoki láncban mögötte álló helyettese, Pogány Imre vezérkari alezredes visszafogott személyiség volt, akiből hiányoztak az agresszív indulatok és a kezdeményezőkézség.

Egyesek erélytelensége, mások parancsmegtagadása, az árusítások és a németek beavatkozása tovább súlyosbították a meglevő hiányosságokat. Példának okáért Csatay Lajos honvédelmi miniszter kormányzati pozíciót töltött be, s nem katonait, ennek következtében nem rendelkezett elégséges jogkörrel. Horthy kívánságai ellenére Vattay megkísérelte, hogy megmentse magát és a kormányzót - ám nem az országot -, bár ő újonnan lett a kormányzó főhadsegéde. Lakatos Géza tábornokból miniszterelnök lett, aki a politikai, nem pedig a katonai ügyekre figyelt. Vattay még így is megadta magát végül a németeknek. Ibrányi Mihály tábornok lovashadosztálya élén vonakodott végrehajtani a legmagasabb helyről érkező parancsot. A palotaőrség parancsnoka, Lázár Károly vállalta a Várhegy védelmét, és aknamezőt telepített egy német támadás meg-
132

sítására. A nyomásnak engedve egy ösvényt nyitott a Várpalotához, s az itt benyomuló német páncélos hadosztály elfoglalta a Várat. Ami azt illeti, az aláaknázás amúgy sem lehetett túl megbízható védelem.

Túlontúl sokan szöktek át a németek oldalára: elsőként maga a vezérkari főnök Vörös János, aki Horthy után rangban a másodikként állt a fegyveres erők élén. Budapest helyőrségparancsnoka, Kisbarnaki Farkas Ferenc és helyettese, Hindy Iván mindketten átálltak, akárcsak Mészáros István ezredes Szegedről menetelő csapatai az utolsó percben.

Mind között a legrosszabb csapásként érte a kiugrást, hogy a kormányzó és emberei nem tudták ellenőrzésük alá vonni a VKF-1-et, azaz a hadműveleti osztályt, amely szabotálta a kormányzótól érkező összes utasítást. A németek ily módon Horthy proklamációjával szemben képesek voltak végrehajtani az államcsínyt, amely a nyilas Szálasit ültette Horthy helyére. A két hadseregparancsnokot, Dálnoki Miklós Bélát az 1. hadseregnél és Dálnoki Veress Lajost a 2. hadseregnél időben értesítették, hogy a kormányzó mikorra tervezi a kiugrást, de a moszkvai fegyverszüneti delegációt és a szovjeteket már nem tájékoztatták, mert nem ítélték teljesen szükségesnek. Moszkvában csak az ultimátum lejártának napját ismerték.

Ezért míg a közvéleményben elterjedt az a nézet, hogy Horthy nem tette meg a kellő katonai lépéseket, jobban megfelel a valóságnak az a nézet, hogy szándékait a hadműveleti osztály és az áruló főtisztok keresztettkék. Vannak, akik Horthyt és fiát hibáztatják az egyeztetés elmulasztásáért. Arra a tényre mutatnak rá, hogy a moszkvai fegyverszüneti tárgyalókül-

döntséget sem értesített senki a küszöbönálló proklamációról, bár Faraghoék tudtak az október 16-i ultimátumról és semmiképpen nem változtathatták meg a körülményeket, ezek a bírálók arra a következtetésre jutnak, hogy a fegyverszünetet és az átállást nem szervezték meg, s elemeiket nem egyeztették.

Valójában az a kérdés, hogy vajon a tervezésben avagy a kivitelezésben volt-e a hiba. A kormányzó jól tudta, hogy nem elegendő csupán a Németországgal való szakítás, de a magyar csapatokkal rá is kell támadni az ország területén található német alakulatokra ahhoz, hogy a Szovjetunióval létrejöhessen a fegyverszünet. Október 15-én készen állt arra, hogy bármely más magyarhoz hasonlóan ha nehéz szívvel is, de kiadja a megfelelő parancsokat. A tényleges végrehajtás terhe Vattay Antal altábornagy főhadsegéd és helyettese, Pogány Imre vezérkari alezredes, illetve a honvéd vezérkar főnöke, Vörös János vezérezredes és hadműveleti osztálya vállaira nehezedett. Utóbbi tábornok, ahogy már szó esett róla, szándékosan késleltette október 15-én Utassy ezredessel közös küldetésemet Malinovszkij marsallhoz, és a németek mellé állt. Egyedül ez, egybevéve a hadműveleti osztálynak a parancsnoki láncba való beavatkozásával elegendő annak megmagyarázására, miért nem történt a kormányzó utasításai ellenére semmilyen erőteljes katonai fellépés. Amikor végül Vattay megadta magát a németeknek, mint tette azt Lakatos Géza, a miniszterelnök is, Horthy kénytelen volt kapitulálni szándékai ellenére is. Végül, de nem utolsósorban, Pogány alezredes, aki Vattay távollétében utolsóként rendelkezett parancsnoklási jöggörrel, semmilyen kezdeményezéssel nem állt elő.

A politikai ellenállás szétesése

Az MFM felbomlása szeptember második felében kezdődött, amikor Náday István tábornok a nyugati szövetségesek olaszországi főhadiszállására repült. Utána Faragho, Szent-Iványi és Teleki fegyverszüneti tárgyalóküldöttsége is elindult szeptember 28-án Moszkvába. Míg ezek a lépések egyrészt elősegítették az MFM céljainak elérését, ifjabb Horthy Miklós magára maradt a Különleges Irodában.

Október 15. reggelén aztán az ifjú Horthyt elrabolták, s ezzel az iroda is megszűnt működni. A németek Mauthausenbe vitték Nikit. Még aznap megtörtént a nyilaspuccs. Másnap reggelre a németek foglyul ejtették a kormányzót, és Szálasi ragadta meg a hatalmat. Horthy egész környezete fogságba esett: Veress tábornokot és engem október 16-án tartóztattak le, azzal az Utassy ezredessel egyetemben, akivel Malinovszkij marsallhoz kellett volna mennem a fegyverszünet katonai vonatkozásainak megtárgyalására. Ezek után megszűnt a Királyi Palota és Moszkva közötti rádiókapcsolat is. Végül letartóztatták a Lakatos-kormány tagjait is.

Egyedül Soós Géza, az MFM névleges főtitkára maradt szabad, de neki is rejtőzködni kellett. Tevékenységét a minimálisra csökkentette, amíg Hadnagy Domokossal együtt december 9-én el nem repült a nyugati szövetségesekhez. Kudar ezredet kivégezték a németek. Padányi alezredet a szovjetek hurcolták el Debrecenből, s Horthy szárnysegéde, Toszt Gyula öngyilkosságot követett el. Ily módon az MFM-nek ideiglenesen nem vol-

tak vezetői vagy jelesebb tagjai, s a szervezet széthullott.

A Magyar Front és az MFM maradványainak egyesülése

A német megszállás után az MFM mellett egy másik ellenállási szervezet, a Magyar Front is létrejött. Ez több politikai párt csoportosulása volt: idetartozott kezdetben az újjászületett Magyar Kommunista Párt, a Független Kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt, de csatlakozott hozzá később és egy időre a Nemzeti Parasztpárt és az Apostoli Kereszt Társaság /a legitimisták/ is. Mivel e pártok vezetőit, Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Nagy Ferencet és Rassay Vilmost a németek lefogták, a közös ellenállásról szóló megállapodást azok írták alá, akik még szabadon bújkáltak: Tildy Zoltán /aki helyett tévedésből tizenkilenc éves fiát tartóztatták le, s akinek a kiszabadulását más politikusokkal együtt csak hat hónappal később tudta elérni a kormányzó./, Szakasits Árpád a függetlenektől és Kállai Gyula a kommunisták nevében.

A Magyar Front tevékenységét egy hatos bizottság irányította, amelybe mindegyik párt egy-egy főt delegált: Desseffy Gyulát, Pfeiffer Zoltánt, a kisgazda Csorba Jánost, a parasztpárti Kovács Imrét, a paktum aláíróit a másik két párttól, míg Szekfű Gyula professzor képviselte a római katolikusokat és Kenessey a protestánsokat. Később alkalomszerűen meghívták az Ellenálló Ifjúság Demokratikus Frontjának küldötteit is, ahonnan Gyenes I.-t küldték. Mire a Magyar Front és az MFM együttműködése teljessé vált, vagy inkább egybeolvadtak,

fenntartották két helyet az MFM vezetőinek, nevezetesen Szent-Iványinak és Soósnak.

A Magyar Front és az MFM közötti közeledés ellenére, s a Magyar Front vezetői és Horthy közti október 11-i ismert találkozó dacára, nem következett be a valódi együttműködés. Horthy nem hajlott arra, hogy közreműködésükkel kíséreljen meg fegyverszünetet kötni, s ennek megfelelően ellenezte a munkásság felfegyverzését is. Csak jól szervezett és álcázott erőfeszítést koronázhatott siker. A németek puccsa és a kormányzó letartóztatása után az ellenállás balra tolódott. Soós, aki akkoriban egyaránt szerepet vállalt egyaránt mind a Magyar Frontban, mind az MFM-ben, ugyancsak egyre baloldelibb nézeteket vallott. Ezen felül az ellenállás vezetőinek letartóztatása után a többiek Bajcsy-Zsilinszky köré tömörültek, így fokozatosan a Magyar Front lett az ellenállás központja. Ez a csoport elindított néhány fegyverszüneti és tájékoztató küldöttséget, mint Simonffy-Tóth Ernő vezérkari őrnagyot Moszkvába, vagy Soós Gézát és Hadnagy Domokost az olaszországi szövetséges főhadiszállásra. Távozásuk, s különösen azután, hogy a Gestapo novemberben lecsapott Bajcsy-Zsilinszkyre és munkatársaira, a németellenes ellenállás valójában megszűnt. Ekkor már a németek foglya voltam, így nem fűzhetek ezekhez az eseményekhez személyes emlékeket.

Soós és Hadnagy eredménytelen tárgyalásai a szövetségesekkel

Az ideiglenes fegyverszüneti egyezményt október 11-én ír-

ták alá Moszkvában, Molotov külügyminiszter jelenlétében. Bár a moszkvai delegáció és a budai Vár között volt még további üzenetváltás, az október 15-i nyilas hatalomátvétel után ezek megszűntek, s később sem elevenedtek fel. Hosszú hallgatás kezdődött, mert a Náday-féle missziótól sem érkeztek hírek. Végül december elején Sztálin és Molotov megvonta bizalmát a Faragho-küldöttségtől. Egy hónappal később aláírtak egy másmilyen fegyverszüneti egyezményt egy új csoporttal, amelyet az ideiglenes kormány feje, Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök vezetett, anélkül, hogy a létező budapesti magyar kormánnyal konzultált volna vagy értesítette volna. Budapesten semmiről nem tudtak semmit, amíg a Magyar Front s képviselőjében Tildy Zoltán nem küldte Soóst és Hadnagyot a szövetségesek olaszországi főhadiszállására, hogy helyreállítsa a velük való érintkezést, s megmentse Budapestet a lerombolástól.

December 9-én Soóssal és Hadnaggal nekem is a szövetségesekhez kellett volna repülnöm, de még mindig börtönben voltam. Bár Soós a küldetés során összeállított dokumentumot az MFM képviselőjeként írta alá, valójában a Magyar Front megbízottjaként indult el. Archívumában az áll, hogy megbízatását "Forintos és Neveto bátorítására" kapta. Ezek a fedőnevek előttem ismeretlenek. Bariban és Casertában az amerikai hatóságok alaposan kikérdezték őket, és az OSS ezt rögzítő hatvanhárom oldalas jelentése nyújtotta a szövetségesek számára az első betekintést a magyarországi eklenállás helyzetébe. A szovjetek ezek után megvádolták Soóst és Hadnagyot, akiket a szövetségesek 1945 márciusáig hadifoglyoknak tekintettek.

Ez volt az utolsó dolog, amit Soós ha nem is tényleg, de legalább elméjében az MFM-ért tett, hiszen felhatalmazása kétségbe vonható. 1946 januárjának végre hazatérhetett Magyarországra és azonnal csatlakozott Szent-Iványi köréhez. Hosszas habozás után a kommunistákra kacsintgató magyar hatóságok megadták neki az igazolást, s egy állást is ígértek neki a külügyminisztériumban, de ezzel együtt azt kérték, hogy csatlakozzon a kommunista párthoz és támogassa annak irányvonalát, vagy legalább tegyen egy erre utaló nyilatkozatot. Letartóztatással fenyegették arra az esetre, ha ezt visszautasítaná. Soós megtagadta, hogy belépjen az MKP-ba vagy együttműködjön vele. Félve az elhurcolástól május végén vagy június elején elhagyta az országot, nem a szokványos úton, ahogy tervezte, hanem átszökött a határon Olaszországba, ahol hajdani kollégáival együtt folytatta munkáját. /Lásd az alábbi, 1947 január 20-i keltezésű újságcikket./ Noha Soós foglalkozást változtatott, és protestáns lelkész lett, megtartotta politikai összeköttetéseit, amint erről Nagy Ferencel, Varga Bélával és Saláta Kálmánnal 1946 után folytatott levelezése tanúskodik. E levélváltás lányege azonban egy másik könyv anyaga lehetne.

Az alábbi emlékirat Soós és Hadnagy küldetés leírását tartalmazza. Ez a misszió, amely egy horogkereszttel ékesített lopott repülőgépen jutott el a szövetségesekhez, volt az ellenállás utolsó kísérlete rábírní a szövetségeseket, hogy segítsék Magyarországot kilépni a háborúból és a német szövetségből. Az emlékirat azt is illusztrálja, milyen csalódásokat okoztak ezek a tárgyalások:

Róma, 1945 május 15.

Mi, alulírottak, kötelességünknek tartjuk feljegyezni a következőket:

1. A Magyar Függetlenségi Mozgalom küldött bennünket kétőnket /mint az MFM Főtitkársága vagy inkább a küldetés vezetése/ 1944 december 3-án olasz területre a szövetségesek főhadiszállására az alábbi célokkal: a/ újra felvenni a kapcsolatot a szövetségesekkel, és tájékoztatni őket az ellenállási szervezetről, b/ továbbítani egy előre megbeszélt jelszót Budapest ostromával kapcsolatban a szovjet katonai vezetésnek, és c/ ezt követően eljutni Svájcba, s ott kapcsolatba lépni az MFM-mel és a nemzetközi körökkel. Az MFM svájci képviselője az olaszországi delegáció teljesjogú tagjának minősül, s feladatul kapta, hogy keresse fel Dr. Apor Gábor berni nagykövetet, ha lehetséges, értesítse előre, s kérjen tőle tájékoztatást vagy utasítást. Az össze szükséges előkészület megtétele után december 9-én a pápai repülőtérrel felszálltunk egy német felségjelű, de magyar tulajdonú Henckel III-as repülőgéppel. Az MFM küldöttségének tagjaként elkísért bennünket Bentinck János gróf, holland főhadnagy, aki német hadifogolytáborból szökött meg, s már hosszú ideje lakott Budapesten. Velünk jött még Hadnagy Domokos felesége két és fél éves kislányukkal, valamint Toperczer Ádám m.kir. főhadnagy navigátor és Rakovics István m.kir. repülőgépszerelő. Az időjárási viszonyok nem tették lehetővé, hogy előzetes terveinknek megfelelően Rómában szálljunk le; ehelyett a

San Severo melletti 15. amerikai légitámaszponton értünk földet december 9-én délben. Az amerikaiak nagy lelkesedéssel fogadtak bennünket, s másnap Foggiába vittek, ahol átadtak a brit hatóságoknak, akik Bariba vitték a csoportunkat.

2. December 11-én Bariban kihallgattak bennünket. Hamar kitűnt, hogy a közeljövőben aligha leszünk lépesek kapcsolatba lépni Apor nagykövettel; később azt is megtudtuk, hogy nem tudjuk teljesíteni misszióink harmadik célját sem, mert egyikünket sem engedik Svájcba, még rövid időre sem. Először az angolokkal találkoztunk. A kihallgatásunkat vezető brit táborparancsnok még az előző nap délutánján /december 10-én/ közölte, hogy egy repülőgép áll készenlétben, amely két küldöttet /és talán az egész csoportot/ a casertai főhadiszállásra viszi. Miután katonai ügyekről kérdeztek bennünket, az amerikaiak is megérkeztek december 13-án; noha őket is érdekelték a katonai kérdések, elsősorban az ellenállási mozgalmakra összpontosítottak. A casertai utat elhalasztották.

3. December 13-án, Burks amerikai főhadnagy és ... a magyar-szakértő jelenlétében értesülésekkel kellett szolgálnunk az ellenállási mozgalmakról és általában az utolsó néhány hónapban történetekről. E tárgyról több ízben folytattunk megbeszéléseket, amelyek órákig tartottak, és hetekkel később a ... Burks-bizottság részletesen faggatott bennünket, vagy inkább keresztkérdéseknek vetett alá, hogy teljesen megbizonyosodjon a tényekről. /Egy kivétellel minden alkalommal mindkét MFM-képviselő jelen volt. Egyszer egyedül Soós Gézát kérdezték: ő taglalta a történelmi háttérrel, míg Hadnagy Domokos csupán egy vagy két megjegyzést tette a katonai kérdésekben.

A rendkívül terjedelmes anyag, annak összetettsége, illetve a három különböző nyelv /angol, német, magyar/ használatában rejlő nehézségek miatt néhányan fekértük az érintett feleket /Flues őrnagyot, Burks főhadnagyot ... és másokat/, hogy mutassák meg nekünk a jelentés ténybeli részeit, nehogy legjobb szándékaink ellenére félreértések és hibák forduljanak elő benne. Minden egyes alkalommal azt mondták nekünk, hogy semmi akadály, hogy láthassuk a jelentést, de ez sürgősen, mert Burks mindent a ... /magyar-szakértővel/ beszélt meg és rögzített. /Az utóbbi/ ismételten ugyanezt állította. Így nem ragaszkodtunk tovább ahhoz, hogy kérésünknek eleget tegyenek, és a késedelmeket különböző technikai okoknak tudtuk be.

1945 április 8-án Marton Himler, a magyar ügyekben illetékes tisztviselő Bariban magához hívatott, és megkérdezte a hivatalos casertai táviratot megválaszalandó, /Flues-Maddox/ hogy megmutathatják-e az általunk szolgáltatott anyagot a római szovjet nagykövetségnek. Kezdetben azt válaszoltuk, hogy ha ők ezt helyesnek ítélik, nincs kifogásunk ellene; nem tudunk "kényes" anyagról benne, hiszen ilyesmiről nem beszéltünk. Ekkor azonban Himler úr felolvasott három szemelvényt EGYETLEN dokumentumból /R. és A. IV./, s mi döbbenet hallgattuk a messzemenő következtetéseket sugalló eltorzított szöveget, amely NEM felelt meg sem a tényeknek, sem az általunk hangoztatott véleményeknek.

A három felolvasott részlet a következőkre vonatkozott:

1. Van néhány könnyen ellenőrizhető lényegi hiba és értelmetlen állítás, amelyek Vary szovjet őrnagyra és Dudás József

kommunista vezetőre utaltak: például, hogy mi mindketten tárgyaltunk velük, noha Hadnagy Domokos hadnagy nem ismerte őket, s ők sem Hadnagyot, illetve katonaként ő részt sem vett a politikai álláspont megszövegezésében, stb. Ezek viszonylag jelentéktelen tévedések, de szándékosan fel lehet őket használni szavahihetőségünk aláásására. 2. Ócsárló, rosszindulatú megjegyzések Szent-Iványi Domokos miniszter úrral szemben, aki az MFM megalapítója s főtitkára volt. /Nevezetesen, hogy ő elméleti szakember, s az események sodrásában hirtelen azon találta magát, hogy egy földalatti mozgalmat szervez; hogy "reakciós", stb. valamint a következő állítás: "Gyűlöli az oroszokat." Eltekintve attól, hogy egyikünk sem ejtette ki a száján ezeket a szavakat /Hadnagy csak látásból ismeri/, s még csak nem is utált ilyen gyűlöletteli megfigyelésekre. Az tény, hogy Szent-Iványi valóban egyike volt Teleki Pál legműveltebb, legönzетlenebb tanítványainak, illetve később munkatársainak; politikai meggyőződéséből Teleki halála óta csak baj érte, sőt még állásától is megfosztották; tudatosan kezdte szervezni az első Teleki-csoportot, amikor még Bárdossy volt a miniszterelnök, s később, két nappal a német megszállás után az ellenállási mozgalmat /MFM/; oroszlánrészt vállalt koncepciójának megformálásában és szervezeti kiépítésében, s ha nem utazik el szeptember 26-án Budapestről, hogy a moszkvai küldöttség tagja legyen, október 15. eseményei egészen másként alakulhattak volna. Azonkívül Szent-Iványi minden ízében diplomata, aki mindig uralkodik érzelmei felett; azokról sosem beszélt nekünk sem a Teleki-csoportban, sem az

MFM-ben. S ha mégis ellenszenvet táplált volna az oroszok iránt, a kormányzó aligha küldte volna éppen őt tárgyalni velük. Tény, hogy Szent-Iványi nyolc évig dolgozott az Egyesült Államokban, s természetesen elsődlegesen a nyugati hatalmak felé orientálódott, de hát így tett Magyarországon mindenki a maroknyi kommunista kivételével. /E helyütt nem elmélkedhetünk azon, hogy akár egy pillanatnyi gondolkodás után megengedhető-e, MÉG HA egyikünk burkoltan utalt is volna Szent-Iványi érzéseire az oroszokkal szemben, még ha az ismételt kikérdezésünk során legalább egyszer megerősítettünk volna ilyen állítást, azt hivatalos dokumentumban rögzíteni és SOKSZOROSITANI. Akárki olvassa is ezeket a kijelentéseket, arra a következtetésre kell jutnia, hogy mi, a 35-50 éves nemzedék, annyira tisztességtelenek vagyunk, hogy tönkre akarjuk tenni legtanultabb diplomatánk és munkatársunk jóhírét, noha őt nem fertőzte meg a náci gondolkodás, s minden porcikája ér annyit, vagy többet, mint .../a magyar-szakértő/; vagy pedig hogy nem fogjuk fel eléggé, milyen súlya lehet kijelentéseinknek. Ezúttal nem emlegetjük fel, milyen komoly veszteség ért bennünket, mert feltételezzük az amerikaiak őszinte jóhiszeműségét./

4. Csomós Miklós, akit .../a magyar-szakértő/ többször úgy jellemzett nekünk, mint régi és jó barátját, s aki valóban egy jóindulatú és elismert fogorvos, mindenféle illegális munkára kitűnően alkalmas személy volt, a jelentésben úgy tűnik fel, mint a Magyar Kommunista Párt vezető tagja /kommunista vezér/; és egy jócskán dícsőítő bevezető után a szö-

vegben olyasmi szerepel róla, amit mi sohasem állítottunk, s ami sokkal inkább vonatkozhatna Szent-Iványira; nevezetesen, hogy bár szimpatizál a szövetségesek mindegyikével, jobban hajlik az angolszászok, mint az oroszok felé. Legjobb tudomásunk szerint a kérdéses személy soha nem volt kommunista vezér; egy rövid ideig a Szálasiéhoz hasonló nemzetiszocialista párt igazgatója volt, aztán látva az ilyen tevékenység tévedéseit, és az ország rohanását a katasztrófába, kapcsolatot létesített a baloldaliakkal, s az ellenállás céljaira felajánlotta lakását, kocsiját és egyebét a kommunistáknak és másoknak.

Amikor április 8-án a bari OSS-irodában /Via Melo, délután 2 és 3 között/ hallottuk ezeket a dolgokat, azonnal kértük, hogy MINDEN KÉSEDELEM NÉLKÜL vizsgáljanak meg minden olyan iratot, amelyek kijelentéseinket tartalmazzák, s ha szükséges, javítsák ki őket tekintettel a fentebbiekre. Himler úr visszatáviratozott Casertába még aznap délután, hogy mondanunkat nem mutathatják meg az oroszoknak, mert azokat eltorzították.

Április 10-én Flues őrnagy Casertában, majd Hull őrnagy 16-án Rómában közölte, hogy ők is sürgetik az ellenőrzést. A vizsgálatot Himler úr tartotta volna Rómában. Április 13-án, 15-én és 17-én találkoztunk ugyan, de az alapos munkára nem volt elegendő idő, s rövidesen Himlernek lóhalálában vissza kellett térnie Casertába. Mi Rómában maradtunk, feltételezve, hogy a vizsgálat ott folyik majd. Május elsején ismét Casertába utaztunk. Addigra Olaszországban megkötötték

a fegyverszünetet. Himler úr különböző halasztthatatlan ügyekkel volt elfoglalva; ami bennünket illet, az egész csoportot haladéktalanul átirányították Bariból Rómába. Abban a hitben utaztunk, hogy a dokumentumok vizsgálata végre lezajlik Rómában. Május 9-én és 14-én újabb megbeszélések voltak, ahol megtudtuk, hogy az iratokat figyelmetlenségből Casertában felejtették, s onnan még távirati kérésre sem küldték meg őket. Himlernek huszonnégy órán belül el kellett utaznia, s mivel másnak nem volt erre felhatalmazása, nem végezhattük el a javításokat. Himler közölte velünk, hogy mivel az Egyesült Államokban töltött évek óta ismeri és tiszteli Szent-Iványit, a személyére vonatkozó helyreigazítást belefoglalta a Flues őrnagynak küldött levelébe. Flues a levelet sokszorosította, és elküldte mindazoknak, akik megkapták a kezdeti jelentéseket. Sajnos, nem tudhattuk meg, mi állt a helyreigazításban.

Amikor április 8-án rájöttünk, mennyire elferdítették az általunk tett kijelentéseket és az azok alapján alkotott elemzéseket, szükségesnek éreztük vallomásaink, beszámolóink lényegét némi történeti háttérrel papírra vetni. Összesen kilenc fejezet készült el: 1. Magyarország német "megszállása"; 2. Német terjeszkedés a repülőgépgyártásban; 3. A zsidókérdés Magyarországon; 4. Német nemzetiszocialisták és a magyar földreform; 5. Náci pusztítás Magyarországon; 6. Horthy és Magyarország tragédiája; 7. Magyar-lengyel kapcsolatok 1939-1944-ben; 8. A magyar ellenállási mozgalom története; 9. A történelmi összefoglaló vázlata. Hadnagy Domokos írta a má-

sodik fejezetet, Géza Soós a többit. Kizárólag emlékezetből, legjobb tudomásunk szerint. Ezeket az iratokat az OSS futára vitte Himler úrnak Casertába április 23-án, aki május 2-án szóban jelezte, hogy megkapta őket. Himler úrral történt május 14-i találkozásunk után /amikor kiderült, hogy nem olvashatjuk át a hivatalos anyagokat/ ragaszkodtunk ahhoz, hogy csak olyan információért vállalhatjuk tiszta lelkiismerettel a felelősséget, amely nem ütközik IRÁSOS vallomásainkkal, helyesebben azzal, ami abban szerepel. /Nem foglaltuk írásba az angolszász propagandát bíráló megjegyzéseinket, amelyeket /egy bizonyos/ ... őrmester feljegyzett a noteszába, sem a véleményeket, amelyeket egyik vagy másik nyilas egyénről alkottunk. Nem kaptuk vissza a tízoldalas vázlatot, amelyet a magyar ifjúságunkról írtunk, s amelyet átadtunk Onstein úrnak és /ennek a bizonyos/ ... őrmesternek, sem az auschwitz-i német krematóriumokról szóló 28 oldalas tanúvallomás fotokópiáját./ Meg nem erősített hírek szerint már nem Szent-Iványi a kultuszminiszter, s semmit sem tudni róla.

5. Őszintén megdöbbenünk az alábbiak miatt: Amikor az OSS, amelynek barátságos védőőrizetében voltunk Bariban, először vitt bennünket, vagy először engedte meg, hogy elmenjünk Rómába /február 16-március 7/, ... a magyar nagykövetségért felelős tisztviselő ... saját elgondolásunknak megfelelően ... összehozott bennünket a szovjet, cseh és román missziókkal; csak később tudtuk meg, hogy az illető az amerikaiak szolgálatában áll, s fel akarja venni az amerikai állampolgárságot. Március elsején a cseh nagykövetségen először meglehetősen

hosszú, érdekes és baráti megbeszéléseket folytattunk Dutka követségi titkárral /arról, hogy a demokratikus elvek és a nélkülözhetetlen kölcsönös engedmények alapján a cseh és a magyar nép szoros barátságot köthet/. Március harmadikán találkoztunk Vanek nagykövettel, és Hadnagy Domokos felhozta a kérdést, hogy az erőszakkal cseh területre vitt magyar mérnökök és munkások, akik közt ott vannak az MFM képviselői is, együttműködhetnének a cseh földalatti mozgalommal gyárak megmentése stb. céljából. Mindenki lelkesen üdvözölte az ötletet, s március hetedikén átadtuk a német nyelvű feljegyzést Dutkának. Aztán minden elcsendesedett, válasz pedig nem jött. /A magyar nagykövetséget felügyelő tiszt elég kínos helyzetbe hozott bennünket a cseh követségen. Dutkával folytatott előzetes megbeszéléseinktől eltérően, anélkül, hogy megelőzően velünk konzultált volna, kijelentette, hogy a cseh-magyar közzeledésnek nem lesz több akadálya, elvégre a magyarok végleg feladták összes területi követeléseiket. Egyikünknek sem volt felhatalmazása ilyen kijelentések megtételére, s tapintatosan helyesbítenünk kellett./ Amikor az OSS másodjára hozott bennünket Rómába, és Soós Géza üzenetet hagyott Dutkának, aki távol volt, Aradi nyomatékosan figyelmeztette Soóst, vagy inkább mindkettőnket, hogy azon a délutánon ne látogasson meg senkit, s különösen ne Dutkát. Teendői elintézése után Soós azonban mégis felkereste Dutkát május 9-én; ez utóbbi hidegen fogadta, és többször élesen rendreutasította, mert az ügyünkben tett látogatása alkalmával ... /a magyar követségért felelős tiszt/ meghívta egy ebédre, ahol négy személy volt jelen. Az illető másnap a nem hivatalos beszélgetésről

készített feljegyzését hivatalos jelentésként továbbította Washingtonba, s abban Dutka szerint mindent elferdített. Dutka nem várt ilyen méltánytalan /valóban erős kifejezésekre ragadtatta magát/ eljárást a cseh-magyar barátság felújítása kapcsán. Az MFM és a cseh ellenállás együttműködésére tett javaslatunkat továbbította ugyan Moszkvába Führlingernek, de e kínos incidens miatt a cseh külügyminisztérium leállított minden diplomáciai kapcsolatfelvételt egy "ilyen megbízhatatlan" csoporttal. Számos tényt kellett Dutka elé tárni, hogy meggyőződjön: NEKÜNK ehhez semmi közünk; ez egyértelműen ... /a magyar követség felelős tisztviselőjének/ műve volt, amiről mi nem is tudtunk. Dutka kijelenetette, ezentúl ... /a tisztviselő/ létezéséről sem óhajt tudni, de megkért bennünket, hogy kezeljük az ügyet TELJES DISZKRÉCIÓVAL, mert nem akarja tovább bonyolítani a dolgokat. /Figyelembeötlő, hogy a Washingtonba küldött "titkos" közlemény másolata két nappal később már a cseh követségen, pontosabban Rómában tűnt fel. Ugyanez történhetett a fentebbi jelentéssel is, amely magyarázatot adhat arra, miért kompromittálódott Szent-Iványi a szovjetek előtt./

Hadnagy Domokos, az MFM képviselője
Dr. Soós Géza követségi titkár, az
MFM képviselője

Veress Lajos tábornok kísérletei Horthy megbízásá-
nak végrehajtására

Dálnoki Veress Lajos vezérezredes lehetett volna a megfelelő időben a megfelelő ember arra, hogy a magyarokat maga mellé állítva elérje a kormányzó és az MFM célját, azaz a kilépést a háborúból. A hű, bátor és jellemes férfi többször is megkísérelte ezt, de a kedvezőtlen körülmények megghiúsították művét. /Lásd a Kongresszus 1976 június 26-i megemlékezését róla a mellékletben!/

Veress 1889-ben született Erdélyben. Katonai iskolákban tanult, s az első világháborúban, az orosz fronton harcoló 10. honvéd huszárezredben kezdte tiszti pályafutását. A háború után elvégezte a Hadiakadémiát, majd hadtörténetet, illetve hadászatot tanított a Ludovikán. /1923-tól 1927-ig és 1929-től 1931-ig/ Közben kinevezték a vezérkarhoz, ahol egyre magasabbra hágott a ranglétrán. A bécsi külképviseleten katonai attasé korában szerzett tapasztalatai /1934-től 1938-ig/ meggyőzték arról, hogy Magyarországnak szilárdan szembe kell szállnia a náci befolyással. Nézeteivel összhangban Veress részt vállalt az ellenállás munkájában. Többek közt kulcsszerepet játszott abban, hogy az 1944 július 6-ra tervezett nyilas puccs megakadályozása során a kormányzót sikerült biztonságba helyezni.

Veress meggyőződése egybecsengett Horthyéval, s a tábornok a kormányzó meghitt bizalmasa lett. Amikor a németek 1944 márciusában megszállták Magyarországot, Veress rávette Kisbarnaki Farkas Ferenc tábornokot, hogy a Tisza vonalának le-

zárásával szálljon szembe a Wehrmachttal. Szombathelyi vezérkari főnök parancsa, amely elrendelte mindenfajta ellenállás beszüntetését, keresztülhúzta ezt.

Ahogy nőtt annak esélye, hogy a németek elrabolják Horthyt, hívei mind jobban sürgették a kormányzót, hogy nevezzen ki "homo regiust", azaz Magyarország helyettes államfőjét és hadurát, aki a helyére állna, ha Horthy nem tudná a hatalmat gyakorolni. Bánffy Dániel báró, a Lakatos-kormány minisztere és a Szovjetunióval kötendő fegyverszünet híve, Veresst ajánlotta erre a tisztségre a kormányzónak, aki elfogadta a véleményét. Horthy ekkor saját kezűleg írt egy levelet /két példányban/, amelyben Veress vezérezredest tette meg "homo regiusszá".

A tábornokot két tisztje, Kozár Elemér vezérkari alezredes és Geréb alezredes elárulta, mert a levél egyik példányát elfogták és átadták a németeknek. A 2. hadsereg visszavonulásának elrendelésekor Veresst letartóztatták, de ő még a fogságban sem hagyott fel a gondolattal, hogy eleget tegyen a Horthy által ráosztott szerepnek. November 16-án Csatay Lajos tábornokkal, honvédelmi miniszterrel meg akart szökni, hogy eljusson a már szovjetek uralta Vácra, s ott - lépésének jogosságához ragaszkodva - felállítsa ideiglenes kormányát. Ezt a jól előkészített akciót megakadályozta a Csatay-házaspár kettős öngyilkossága a szökés megbeszélte napján. /A részleteket lásd a nyolcadik fejezetben./ 1945 elején Sopronkőhidán ő volt a január 22-én véget ért nyilas bűnper első számú vádlottja. Túlélte. Március 29-én, a foglyok Auszt-

riába hurcolása során megszökött a menetoszlopból, és visszament a szovjetek megszállta Magyarországra. Még mindig az a szándék vezérelte, hogy teljesíti Horthy utasítását.

A tábornokot először hatalmas plakátokkal üdvözölték, ám hamarosan a hírhedt kiiskörösi gyűjtőtáborban találta magát, ahonnan csak újabb kilenc hónap eltelte után engedték ki a szovjetek. Alig több mint egy évvel ezután újból letaróztatták, ezúttal az ismert 1947-es "konstruált" összeesküvési perben. Csak tíz év elteltével szabadította ki őt börtönéből az 1956-os forradalom, melynek során Veress elhagyta Magyarországot. Nyugaton hamarosan ő lett a száműzött magyarok vezetője. A Magyar Szabadságharcosok Világszövetségének közgyűlése 1961-ben elnökéül választotta, s e tisztában még öt ízben megerősítette. 1973-ban, 84 éves korában Veress visszavonult a közélettől, de megmaradt a szövetség világkongresszusának döntése révén örökös elnöknek. Ugyancsak Veress alapította 1970-ben a Szabad Magyarok Európai Kongresszusát.

A tábornok valóban született vezető, kivételes tisztességgű és jellemű ember volt. A "homo regius" /azaz egyszemélyben főparancsnok és miniszterelnök/ hatalmával felövezve neki kellett volna Magyarország törvényes kormányzását helyreállítani. A szovjetek felismerték, hogy Magyarországot csak erőskezű államférfiak vezethetik ki a német szövetségből. Ezért hajlottak inkább arra, hogy elsőként Horthy képviselőivel tárgyaljanak - még a kormányzó bukása után is! -, nem pedig a munkásmozgalom vagy a nagyon kislétszámú kommunista párt vezetőivel.

Veressnek a magyarok kivívott tekintélye, valamint azon elhatározása, hogy Teleki fegyveres semlegességi politikájával, de a területi követeléseket fel nem adva küzd a független Magyarországért, elfogadhatatlanná tette személyét a szovjetek szemében. Így történt, hogy valójában soha nem tudta elvégezni "homo regiusi" feladatát.

JEGYZETEK

1. A nyomtatásban megjelent talán legjobb cikket Szakály Sándor írta: "A második világháborús magyar katonai felső vezetés összetétele" Valóság, 1983 augusztus.

2. Az életrajzi részletek a tiszteletreméltó Frank Horton 1976 június 28-án, az Egyesült Államok képviselőházában "Tiszteletadás Dálnoki Veress Lajos tábornok emlékének" címmel elmondott beszédéből származnak. Congressional Record. 1976 június 28. A teljes szöveg a könyv mellékletében található.